

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА ФИНАНСИЈЕ, БАНКАРСТВО И РЕВИЗИЈУ

Биљана Ђ. Радовановић

**ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Београд, 2018.

Алфа БК Универзитет – Београд
Факултет за финансије, банкарство и ревизију

**Финансирање заштите животне средине у Републици
Србији**

Докторска дисертација

Коментори:

Кандидат:

Проф. емеритус др Лариса Јовановић

Ма Биљана Радовановић

Проф. др Миљана Барјактаровић

Београд, октобар 2018.

Чланови комисије:

Коментор:

Проф. др емеритус Лариса Јовановић
Факултет за финансије, банкарство и ревизију
Алфа БК Универзитет

Коментор:

Проф. др Миљана Барјактаровић
Факултет за финансије, банкарство и ревизију
Алфа БК Универзитет

Председник комисије:

Проф. др Маријана Видас Бубања
Факултет за финансије, банкарство и ревизију
Алфа БК Универзитет

Члан комисије:

Проф. др Петар Веселиновић
Економски факултет Универзитета у Крагујевцу

Алфа БК Универзитет

ИЗЈАВА МЕНТОРА О ПРОЦЕНИ ОРИГИНАЛНОСТИ И
САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ
УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Овим изјављујем да сам након прегледаног рукописа докторске дисертације сагласан/на да кандидат Радовановић Биљана може да преда Служби за последипломске студије Универзитета урађену докторску дисертацију под називом: Финансијске заштите животне средине у Републици Србији

ради организације њене оцене и одбране,
и да иста садржи оригиналан научни допринос који се састоји у анализи финансијата заштите животне средине у РС, садржајем и унапређивање научних истраживања и метода за финансирање заштите животне средине и предлога нових извора финансирања као и напредно усмеравање средстава у поједине области заштите животне средине.

Београд, 06.07. 2018. године

С. Милошевић
(Потпис ментора)

САДРЖАЈ

	Страна
I УВОД	8
1. ПОЛАЗИШТА ИСТРАЖИВАЊА	8
1.1. Предмет истраживања.....	9
1.2. Циљ истраживања.....	14
2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	15
3. ПОСТАВЉЕНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА.....	22
4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА.....	22
II ЕКОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ - ОДРЖИВИ РАЗВОЈ.....	25
1. ПОЈМОВИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ЕКОЛОГИЈЕ И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА.....	25
1.1. Заштита животне средине – дефиниција и основне поставке.....	25
1.2. Екологија као научна дисциплина.....	31
1.3. Концепт одрживог развоја – историјски приказ.....	32
1.4. Сличности и разлике појмова заштите животне средине, екологије и одрживог развоја.....	41
III ПРОЈЕКТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	43
1. ЗАШТИТА ЕКОСИСТЕМА.....	43
2. АДАПТАЦИЈА ИНДУСТРИЈЕ И ПРОИЗВОДНИХ СИСТЕМА У ЦИЉУ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	45
3. ЗАШТИТА ВОДНИХ РЕСУРСА.....	52
4. ЗАШТИТА ШУМСКИХ РЕСУРСА.....	54
5. ЗАКОНОДАВСТВО – ПРАВНИ ОКВИР СПРОВОЂЕЊА ПЛАНОВА И ПРОЈЕКТА У ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	57
6. СТРАТЕГИЈА ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ ДО 2020. ГОДИНЕ	63
6.1 Особине циљева ЕУ.....	65
6.2 Република Србија у односу на европске циљеве у Стратегији 2020.....	66
7. СТАНДАРДИ ЗА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ-ISO 14 000.....	71
7.1 EMAS (Eco Management and Audit Sheme).....	71
IV МОДАЛИТЕТИ ФИНАНСИРАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	74
1. ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ЗЕМЉАМА ЗАПАДНЕ ЕВРОПЕ.....	74

1.1. Анализа законске регулативе као оквир за финансирање заштите животне средине у ЕУ.....	74
1.2. Мере ЕУ.....	78
1.3. Модели финансирања у ЕУ.....	79
2. ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ	85
3. ДОСАДАШЊИ НАЧИН ФИНАНСИРАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У РС.....	91
3.1. Стање у области заштите животне средине у Републици Србији.....	91
3.2. Праћење и имплементација стратегије одрживог развоја Републике Србије.....	106
3.2.1. Национална листа индикатора заштите животне средине.....	115
3.3. Финансирање заштите животне средине у Републици Србији.....	116
V УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТИТУЦИЈА У ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	142
1. ОДРЖИВО ФИНАНСИРАЊЕ.....	142
2. UNEP-FI и банкарске организације.....	144
2.1. Иновације које је UNEP-FI одредио као најзначајније.....	145
3. ФОНДОВИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	146
3.1. Фонд за техничку сарадњу (Конвенција из Базела).....	147
3.2. Глобални фонд за заштиту животне средине (GEF).....	147
3.3. Мултилатералне развојне банке: Фонд за чисту технологију и и друге програме.....	148
3.4. Фонд за помоћ почетном капиталу (SCAF).....	149
3.5. Стратешки приступ међународном управљању хемијом (SAICM)....	149
3.6. Фонд за зелену климу. CDM програм активности (средства UNFCCC).....	149
4. ИНСТРУМЕНТНИ ФИНАНСИРАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	150
VI ФИНАНСИРАЊЕ, ОДЛАГАЊЕ И РЕЦИКЛАЖА ОТПАДНИХ МАТЕРИЈА КАО УСЛОВ ЗА РАЗВОЈ ЕКОНОМИЈЕ РС.....	155
1. САНАЦИЈА ОТПАДА КАО ИМПЕРАТИВ ЗА СТВАРАЊЕ ЗДРАВЕ ЕКОЛОШКЕ СРЕДИНЕ.....	155
1.1. Дефиниција отпада и прераде по Агенцији за заштиту животне средине.....	155
1.2. Подела отпада.....	155
1.3. Интегрални систем управљања отпадом.....	157
1.4. Национална стратегија управљања отпадом.....	159
2. ПЕРАДА МАЊЕ ОПАСНОГ ОТПАДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ПОСМАТРАНО СА ЕКОНОМСКОГ АСПЕКТА.....	161

3. ИНТЕГРАЛНО УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ.....	165
4. ЈАВНО ПРИВАТНО ПАРТНЕРСТВО У МЕНАЏМЕНТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....	168
VII РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА (ИЗВОРИ И МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА).....	177
1. АНАЛИЗА НАЧИНА И ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ПРОЈЕКТА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ПО ЛОКАЛНИМ САМОУПРАВАМА И КУМУЛАТИВНО, СА ОСВРТОМ НА МОГУЋА РЕШЕЊА У БУДУЋЕМ ПЕРИОДУ	177
2. МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА ЕКО-ПРОЈЕКТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ, СА ОСВРТОМ НА ЗЕЛЕНИ ФОНД.....	183
3. ЗНАЧАЈ И АКТУЕЛНОСТ РЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	186
VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	191
СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ	206

“Не смемо заклати краву од које сутра очекујемо да нам даје млеко”.

Народна изрека

I УВОД

1. ПОЛАЗИШТА ИСТРАЖИВАЊА

Један од највећих проблема са којима се суочава данашње друштво је брига за екологију и животну средину. Човеков немар и небрига довели су у питање опстанак планете. Природа нас упозорава сваки дан! Планета Земља је наш дом, а ми о свом дому не водимо рачуна. Све климатске промене, као и већина природних непогода су резултат човековог негативног утицаја на екосистем и животну средину. Ефекат стаклене баште (израз за загревање планете), повећање испаравања мора и уз то повећавање облачности је највећа претња за наш опстанак. Људи се сете природе само онда када имају неку корист од ње, да је експлоатишу и да користе природна богатства, која су ограничена!

Због тога је неопходно да се базирамо на коришћењу обновљивих извора енергије, који спадају у трајне изворе енергије, као што су соларна енергија (сунчева енергија), еолска енергија (енергија ветра), хидроенергија (енергија река), енергија таласа, топлотна енергија хидросфере, енергија биосфере (биолошка енергија), енергија биомасе, биогаза, односно биогорива.

Изузетан значај има и рециклажа, која представља издвајање материјала из отпада и његово поновно коришћење. Уместо тога, ми правимо депоније свуда по природи, а када се отпад у таквим околностима разграђује, ми доводимо у опасност биљке, животиње и нас саме, јер су те материје отровне и штетне и самим тим угрожавамо цео екосистем. Уколико рециклирамо, корист има читаво друштво, а постоји и економска корист.

У решавање ових проблема најозбиљније треба да се укључе државне институције, јер њихова подршка и деловање може дати највеће резултате. Ми, као обични људи, треба да кренемо од себе, да схватимо значај очувања екосистема и животне средине и да променимо штетне навике.¹

1.1. Предмет истраживања

Предмет изучавања ове докторске дисертације је анализа тренутног стања у области финансирања заштите животне средине у Републици Србији, највише из средстава државног буџета, али и осталих извора финансирања ове области.

Систем финансирања заштите животне средине у Републици Србији је децентрализован, али се пре свега ослања на средства из државног буџета, средства намењена за ту сврху и сопствена средства.

Животна средина представља скуп природних и новостворених вредности које међусобно повезане чине окружење, тј. простор и услове за живот. Животну средину чине биљни и животињски свет, ваздух, вода, земљиште. Наука о животној средини је међудисциплинарна природна наука, мада је многи сврставају и у интердисциплинарне науке (по чему није стриктно природна наука, већ има и елементе техничких, биотехничких и друштвених наука).²

Наука о животној средини се бави питањима која се тичу климатских промена, биодиверзитета, загађења вода, земљишта, природних ресурса, одрживог развоја, управљања отпадом, загађења ваздуха, буке, природних катастрофа, ремедијације и сл.

Заштита животне средине састоји се из одређених мера и инструмената који заједно утичу на очување природне равнотеже, санирају све облике загађивања

¹ www.konkursiregiona.net/category/kolumne/milan-balinda, преузето 04.09.2017

² Михајлов, Н. А. (2009): Основе аналитичких инструмената у области животне средине, монографија, стр. 5.

животне средине, спроводе одрживо управљање и чувају услове за опстанак свих живих бића.

Постоје две категорије ресурса у животној средини: необновљиви и обновљиви ресурси. Необновљиви су геолошки ресурси (минерални ресурси - руде метала, неметала и енергетски ресурси – угаљ, нафта и гас), а обновљиви ресурси су: ваздух, енергија ветра, енергија плиме, сунчево зрачење и живи свет.³

Разлика између ове две категорије ресурса је у томе да обновљиви ресурси имају моћ регенерације, а необновљиви се потроше у једном циклусу и немају могућност да се регенеришу, а формирану су у давној геолошкој прошлости и за њихово стварање су били потребни милиони година. Зато је јако важно да се ова врста ресурса најрационалније користи.

Деценијска прекомерна потрошња и недовољна улагања у одржавање, тј. замену природних ресурса, условили су да се утицај привредних активности негативно одрази на животну средину, а тај се утицај може уочити у емисији загађујућих материја у води и ваздуху, губитку биодиверзитета и деградацији земљишта и екосистема.

Климатске промене, као следећи велики проблем у животној средини, умногоме утичу на целокупни живот на планети. У свету и код нас може да се уочи негативан утицај на све сегменте живота, укључујући и непосредан утицај на битне индустријске секторе. Тешкоће су уочљиве у обезбеђивању становништва водом за пиће, поготово у ситуацији када се због климатских промена топе глечери, а настојања да се та вода евентуално претвори у пијаћу воду показала су се неодрживим.

Директни примери утицаја климатских промена су:

- Пораст средњих температура, топлеење леда, пораст нивоа мора и океана и измена режима падавина.

³ Тодић, Д. (2009): Тематска стратегија ЕУ о одрживом коришћењу природних ресурса, научни рад, стр.105

- Угрожен биодиверзитет као одговор еволуције на непрекидне промене климатских услова.

Очуван биодиверзитет преко утицаја екосистема утиче на ублажавање климатских промена. Управо због тога су неопходне мере заштите екосистема, као и друге адаптивне мере за ублажавање негативних утицаја климатских промена.

Непосредни повод за истраживање насловљене теме био је управо сложеност односа који владају између животне средине и економије и одређују да се проблеми који су нагомилани у животној средини, најбоље решавају комбинациом економских и осталих инструмената. Овај рад третира економски аспект проблематике заштите животне средине код нас и у свету, а тиче се конкретно финансирања пројеката намењених очувању, заштити и санирању животне средине у Републици Србији.

Концепт одрживог развоја полако доспева на листу приоритета међународне политике и све више постаје тема глобалних политичких и економских скупова.

Одрживи развој је онај развој који задовољава потребе данашњице, а не доводи у питање могућност будућих генерација да задовоље властите потребе. Због тога морамо да се усмеримо на коришћење обновљивих извора енергије (трајних извора), као што су соларна енергија (сунчева енергија), еолска енергија (енергија ветра), хидроенергија (енергија река), енергија таласа, топлотна енергија хидросфере, енергија биосфере (биолошка енергија), енергија биомасе, биогаса, једном речју биогорива. Затим, битна је и рециклажа, која представља издвајање материјала из отпада и његово коришћење и прераду.

Тако долазимо до појма Циркуларна економија. Она представља регенеративни систем у коме се ресурси, отпад и енергија штеде тако што се користе у више циклуса и на тај начин имају мултипликовану употребну вредност,

а настала је као одговор на нарастајуће потребе човечанства, уз поштовање ограничења које наша планета поседује.⁴

Циркуларна економија се разликује од рециклаже, зато што захтева рад на сваком делу процеса производње, а тек на крају долази процес рециклаже готовог производа.⁵

Дисертација је подељена на осам поглавља, укључујући увод и закључна разматрања, у којима се објашњава како се Република Србија суочава, прилагођава и бори са нараслим проблемима у области заштите и очувања животне средине и на које све начине финансира активности у тој области, и разматра способност државе да креира адекватну стратегију за будуће суочавање са проблемом финансирања у области заштите животне средине у склопу приступних преговора за улазак у ЕУ.

У првој глави постављен је хипотетичко–методолошки оквир истраживања, образлажу се проблематика, предмет и циљ истраживања, наводе постављене хипотезе и методе истраживања, укратко се описује структура рада и предвиђа очекивани резултат и допринос дисертације.

Други део дисертације дефинише основе заштите животне средине и концепта одрживог развоја и наглашава кључне детерминанте, компоненте и принципе одрживог развоја, као и стратегије које се спроводе у циљу усклађивања свих фактора са животном средином.

Трећа глава се односи на пројекте који се тичу заштите животне средине, адаптацију различитих сегмената на промењене услове у животној средини, заштиту екоструктуре и прилагодљивост привреде на промењене услове у животној средини, затим на адаптацију биодиверзитета на климатске промене, а ту је и правни оквир за спровођење одређених адаптивних промена у заштити животне средине.

⁴ <https://www.industrija.rs/vesti/clanak/cirkularna-ekonomija-prica-o-otpadu-ka-resursu>, преузето 05.10.2017

⁵ Бурета, В. (2014): “Шта је циркуларна економија?”, Београдски фонд за политичку изузетност (Вфре.), стр 2.

Четврта глава бави се питањем избора адекватног система финансирања решавања глобалних проблема у области заштите животне средине, начина финансирања зависно од врсте еколошких пројеката, са посебним освртом на економску исплативост таквих пројеката у земљама које су пре Републике Србије ушле у Европску унију.

Након извршене идентификације начина, метода и могућности финансирања еколошких пројеката и заштите животне средине уопште, биће наведене земље које су развиле систем заштите животне средине, начини на које се та заштита спроводи и средства која те земље, према степену развоја економије, могу да издвоје за ту намену.

Пета глава ове дисертације односи се на улогу међународних институција у заштити животне средине, и у њој су обрађени и међународни економски инструменти којима се финансира заштита животне средине, као и утицај мултинационалних компанија на концепт одрживог развоја на интернационалном нивоу.

У шестој глави овог докторског рада бавимо се проблемима заштите животне средине у Републици Србији. Прво је приказан преглед насталих проблема у тој области, а након тога и економски инструменти који служе за њихово превазилажење.

Након опште обраде проблема животне средине у Републици Србији, тежиште се ставља на интегрисано управљање отпадом као могући ресурс зелене економије. У оквиру овог поглавља урађена је и анализа модела финансирања познатог као јавно приватно партнерство.

Седма глава се односи на резултате истраживања о изворима и моделима финансирања заштите животне средине у Републици Србији. Дисертацијом ће бити обухваћени и подаци о финансирању заштите животне средине који се приказују у

годишњим извештајима о стању животне средине у Републици Србији и индикатори по којима се врши извештавање. Анализа обухвата начин финансирања пројеката од важности за заштиту животне средине и по јединицама локалне самоуправе Републике и кумулативно.

Осма глава се односи на закључна разматрања. Донети закључци имају за циљ да потврде или демантују постављену хипотезу и потхипотезе. Резултати истраживања ће бити занимљиви свим привредним субјектима, како учесницима у области заштите животне средине, тако и загађивачима и онима који покушавају да одрже животну средину чистом, без обзира на то што се у економији мора рачунати на одређени степен експлоатације природних ресурса, који је неопходан да би привредни раст ишао узлазном линијом.

1.2. Циљ истраживања

Примарни циљ овог истраживања је да се анализирају модалитети финансирања, а затим представе потенцијални модалитети финансирања у области заштите животне средине у Републици Србији. Та анализа ће се извршити на бази неких претходних и ранијих искустава и неких облика финансирања које ће Србија имати обавезу да уведе као земља кандидат за чланство у ЕУ.

Модалитети финансирања могу бити различити, зависно од економских инструмената који су заступљени у одређеној земљи. Економски инструменти спадају у ону категорију инструмената чији циљ је да делују на понашање друштва у целини, и то финансијским подстицајима, а циљ је унапређење управљања животном средином и природним ресурсима.

Секундарни циљ истраживања је анализирање фактора који могу да имају утицаја на отварање нових могућности за финансирање заштите животне средине у Републици Србији.

Осим тога, циљ овог истраживања је и да се сагледа економска оправданост повећане количине издвајања финансијских средстава из буџета РС, за област

заштите животне средине, а други циљ је сагледавање допунских извора финансирања, за подршку тако важне области као што је заштита животне средине. Постоје различити модалитети финансирања у области заштите животне средине, од фондова за те намене, до одређених такси које се плаћају зависно од степена загађивања (принцип „загађивач плаћа“). Као пример, се могу навести таксе које се на погонска горива плаћају у друмском саобраћају, а такође дажбине на емисију угљендиоксида које се примењују у неким државама-чланицама Уније, као и друге таксе и порезе.

Постоје и различите финансијске инструменте којима се подстиче употреба технологија и ресурса у циљу смањења емисија гасова с ефектом стаклене баште, а они су бројнији и разноврснији у односу на остале групе инструмената који штите животну средину.

Посебан циљ је истражити да ли су научни кадрови у Републици Србији довољно едуковани да могу да израђују стручне пројекте из области заштите животне средине, за конкурисање из средстава ИПА фондова, како би се бесповратна средства из фондова Европске уније задржавала у Републици Србији.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Заштита животне средине је релативно нов појам, који представља заједнички назив за све облике очувања животне средине у свету, па тако и у нашој земљи. У Европској унији, која се са посебном пажњом бави сегментом очувања животне средине, постоје посебни параметри на основу којих земље чланице и земље кандидати бивају оцењивани и третирани као део европске заједнице народа, која је схватила важност очувања животне средине, у складу са принципима одрживог развоја. Од специфичности потреба и степена развијености земаља кандидата зависе улагања које се издвајају у Европској унији за ту област.

Један од основних концепата економије природних ресурса и заштите животне средине је концепт одрживости, тј. концепт одрживог развоја. Различите дефиниције у светској литератури се могу наћи на ову тему, али сви се слажу да је концепт одрживог развоја заузео централно место у разматрању дугорочне перспективе опстанка и напретка човечанства.

Одрживи развој или одрживост је уствари предуслов, али и крајњи циљ свих активности човека на нашој планети. Овај појам се одавно користи у многим научним дисциплинама, али и у привреди и њеним различитим гранама. Суштина овог приступа огледа се у томе да се сваком наредном нараштају дозволи да користи постојеће ресурсе у мери у којој ће потоњим генерацијама оставити ресурсе који се не разликују по квалитету, ни по квантитету.

Дефиниција концепта одрживог развоја гласи: „Одрживи развој је онај развој који задовољава потребе садашњице, а да не доводи у питање могућност будућих генерација да задовоље властите потребе.”⁶

Непоштовање концепта одрживости довело би до неефикасног привредног развоја у смислу већег расипања ресурса и енергије, тј. „дугорочно гледано, до погоршања односа између растућих потреба људи и ограничених ресурса.”⁷

⁶ United Nations Commission on Sustainable Development. Report on the Third Session (11-28 April 1995.): Economic and Social Council. Official Records, 1995. Supplement No.12. E/1995/32 E/CN.17/1995/36. United Nations, New York, 1995

⁷ Андевски, М. (2006): Етичка утемељеност одрживог развоја, ТЕМЕ, 30 (3), стр. 420

Слика1. Стубови одрживог развоја, УН, www.ciljeviodrzivograzvoja.net/un-ciljevi-odrzivog-razvoja

Одрживи развој стоји на својим стубовима као што су животна средина, друштво и економија, а они који води рачуна о ограничениости природних ресурса и на тај начин води бригу о њима, повезује привреду, друштво и животну средину са одрживим развојем и настоје да се право свих грађана, укључујући и различите генерације, поштује и утиче да развојни процеси буду заступљени у свим генерацијама. Уједињене нације се старају да се визија развоја света усмери у равномерно сузбијање сиромаштва, остваривање благостања за све народе, штити

животну средину и спроводи борбу против климатских промена које угрожавају планету Земљу.

Слика 2. Циљеви одрживог развоја, Агенда Уједињених Нација

www.ciljeviodrzivograzvoja.net/un-ciljevi-odrzivog-razvoja

- Циљ 1. Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима
- Циљ 2. Окончати глад, постићи безбедност хране и побољшати исхрану и промовисати одрживу пољопривреду
- Циљ 3. Обезбедити здрав живот и промовисати благостање за људе свих генерација
- Циљ 4. Обезбедити инклузивно квалитетно образовање и промовисати могућности целоживотног учења
- Циљ 5. Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и девојчице
- Циљ 6. Обезбедити санитарне услове и приступ пијаћој води за све
- Циљ 7. Осигурати приступ доступној, поузданој, одрживој и модерној енергији за све
- Циљ 8. Промовисати инклузиван и одржив економски раст, запосленост и достојанствен рад за све
- Циљ 9. Изградити прилагодљиву инфраструктуру, промовисати одрживу индустријализацију и подстицати иновативност
- Циљ 10. Смањити неједнакост између и унутар држава
- Циљ 11. Учинити градове и људска насеља инклузивним, безбедним, прилагодљивим и одрживим
- Циљ 12. Обезбедити одрживе облике потрошње и производње
- Циљ 13. Предузети хитну акцију у борби против климатских промена и њихових последица
- Циљ 14. Очувати океане, мора и морске ресурсе за одржив развој
- Циљ 15. Одрживо управљати шумама, сузбити дезертификацију, зауставити и преокренути деградацију земљишта и спречити уништавање биодиверзитета

Циљ 16. Промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити ефикасне, поуздане и инклузивне институције на свим нивоима

Циљ 17. Учврстити глобално партнерство за одрживи развој

Циљеви Одрживог развоја су донети под покровитељством УН и представљају борбу против глобалних проблема који се тичу социјалних, економских, еколошких, образовних неједнакости који су у свету изазвале проблеме на свим пољима друштвеног и економског развоја, а одрживи развој покушава да их ублажи и доведе на онај ниво којиј је прихватљив за овај степен развоја људског друштва. Као што се из наведених циљева може видети, они се не односе само на одређени део друштва или само на одређене области људског деловања. Напротив, циљеви одрживог развоја задиру у сваку пору људског друштва где се друштвено економски развој може заменити или допунити одрживим развојем. Анализом појединачних циљева, може се уочити да су борба против сиромаштва, а самим тим и смањивање глади у свету, безбедност хране, одржива пољопривреда, значи здравље и благостање људи међу првим циљевима УН. Кад су у питању образовање, родна равноправност и могућност целоживотног учења и у том сегменту друштва УН се боре за стварање потребних услова за све грађане света. Надаље, УН се у својим циљевима одрживог развоја највише баве проблемима у животној средини, па су последњих десетак циљева у овој агенди окренути чистоћи воде у свету, одрживој енергији, одрживој индустријализацији, повећању запослености и осталим деловима одрживог развоја и заштите животне средине.

Могуће је издвојити три теоријска концепта одрживог развоја⁸:

1. Концепт неоппадајућег богатства базиран је на правилу да будуће генерације наслеђују једнаку вредност природног капитала као и претходне. То подразумева да се исцрпљени ресурси надокнађују адекватним инвестицијама, које обезбеђују доходак једнак ономе који би обезбедили ти ресурси да нису исцрпљени.

⁸Pearce, Markandy, and Barbier (1990): "Pearce, David."Green Economics." Environmental Values 1, no. 1, (1992): p.4

2. Концепт неоппадајућег природног богатства заснива се на константном физичком нивоу природног капитала, па је релевантан само за обновљиве ресурсе.
3. Концепт еластичности базиран је на способности (еластичности) система да одржи структуру и функционалност и пред екстерним поремећајима, тј. способност да апсорбује шокове и стресове. Подразумева се способност система да задржи релативно константне услове (равнотежу), као реакцију на флукуације и циклусе у окружењу.⁹

Одрживи развој је пут, а не одредиште.

Живети од профита, а не од основне супстанце, то је порука одрживог развоја. Може се закључити да постоје три важна елемента у концепцији одрживог развоја:

- Концепт развоја, што не значи исто што и привредни раст. Привредни раст у први план ставља квантитативне елементе, док концепт развоја са становишта одрживости ставља тежиште на квалитативни елемент.
- Концепт потреба у средиште интереса ставља питања расподеле основних ресурса за остваривање квалитета живота.
- Концепт будућих нараштаја указује на суштину одрживости и поставља суштинско питање: шта садашње генерације остављају будућим покољењима?

У складу са концептом одрживог развоја, помињали смо и појам Циркуларне економије, која се као регенеративни систем бави поновним коришћењем ресурса у сваком процесу производње понаособ и као такав, бори са нараслим проблемима у животној средини те је све више заступљен као пожељан систем економије у свету.

⁹ Тривић Н., Петров В. (2014): Концепт одрживог развоја и могућност вредновања – теоријско одређење, Анали Економског факултета у Суботици, Вол. 51, број 33, стр. 7

Слика 3 : Циркуларна економија, Вфре. 2014

Циркуларна економија, у сваком сегменту производног процеса покушава да уштеди на ресурсима и на тај начин се бави животном средином у процесу дизајна будућег производа, па све до рециклаже, налазећи начина да се на сваком од тих делова производног процеса не ствара пуки отпад који ће у будућности само загађивати животну средину.

Србији предстоји усклађивање националних политика са Агендом Уједињених нација за одрживи развој до 2030. године, али и усклађивање других секторских политика које су непосредније усмерене на специфичне циљеве одрживог развоја садржане у Агенди.

3. ПОСТАВЉЕНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

Хипотезе од које ће се полазити у истраживању и оне ће бити доказане у овом раду су:

ГХ – Финансијски менаџмент животне средине у Србији је недовољно развијен због недовољне истражености ефикасних инструмената финансирања животне средине.

Помоћне хипотезе:

Х1 – Најзначајнија карактеристика садашњег система финансирања заштите животне средине у Републици Србији је недовољност наменских средстава и децентрализованост извора финансирања, нарочито из приватног сектора привреде.

Х2 – Одсуство примене финансијских инструмената као што су дугорочни кредити, хартије од вредности, партнерство између јавног и приватног сектора и улагање у акције.

Х3 – У финансирању пројеката у области заштите животне средине, буџет Републике Србије је доминантан извор.

Х4 – Систем финансирања заштите животне средине у Републици Србији мора уврстити оне инструменте финансирања заштите животне средине, који ће се слагати са инструментима из те области које се примењују у ЕУ и које ће наша земља морати да уведе у свој систем финансирања ове области као услов за улазак у ЕУ.

4. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

У поступку истраживања коришћена је методологија рада заснована на дијалектичком јединству:

- логичких начела,
- теоријских знања,

- практичних радњи и техничких средстава којима се спроводи истраживање.

Логичка начела користе се како би се на аргументован и систематичан начин донели закључци о предмету истраживања.

Теоријска сазнања користе се као претходна сазнања о екологији, заштити животне средине, начину њеног финансирања у појединим земљама, њеном појавном облику и начинима на који се свака земља бори за свој удео у решавању глобалних еколошких проблема који су постали претња за цео људски род.

Аналитичке методе (анализа и синтеза, апстракција, специјализација, дедукција) користе се за одабир релевантне научне и стручне литературе из области која је предмет истраживања, као и релевантних података публикованих на Интернету и у другим медијима. Такође, важно је применом метода апстракције и специјализације, тј. издвајањем најзначајнијих елемената утврдити појмове, ставове и извести закључке о предмету истраживања. На овај начин дефинисаћемо полазне основе и детерминанте у истраживању. Историјски метод је коришћен да би се показала генеза развоја заштите животне средине и начини њеног финансирања.

Статистичке методе омогућавају примену конкретизације, генерализације и индукције. Оне ће се користити за приближавање апстрактних појмова конкретним и апроксимацију података. Анализом сложених целина, применом метода конкретизације и генерализације, преко појединих и посебних делова, њиховим спајањем и стављањем у различите односе и везе, можемо добити важне закључке.

Опште научне методе (хипотетичко-дедуктивна, аналитичко-дедуктивна, компаративна) користе се у конкретизацији знања до којих се дошло у истраживању. Метода компаративне анализе омогућиће поређење података о финансирању заштите животне средине у различитим земљама у нашем окружењу, као и шире. У анализи података ћемо показати како младе чланице Европске уније решавају проблем заштите животне средине, а разматраћемо и напоре Републике

Србије да нађе финансијска средства и да одговори захтевима ЕУ у овој области, уз истраживање како је то на одређеном примеру Република Србија способна да уради. Статистичка метода користићемо за преглед и обраду података добијених истраживањем, као и података добијених од ресорних министарстава и локалних самоуправа, а везаних за финансирање пројеката заштите животне средине у Републици Србији у досадашњем периоду.

Обавићемо и мониторинг појединих параметара и фактора ресурса заштите животне средине у анализираним временским интервалима и утврдити законитости и карактеристике тог кретања у посматраним периодима.

Методом индукције и дедукције омогућићемо стицање сазнања на основу емпиријских података о управљању одрживим развојем у посматраним земљама, као и код нас.

На основу тога можемо извести закључке о изворима финансирања и дистрибуције средстава појединих земаља у циљу заштите животне средине, и проценити како наша земља остварује улагања у ову, све значајнију област и тако доприноси економском расту и развоју. Квантитативне методе смо користили у циљу синтезе и анализе добијених података и предлога могућих модела финансирања заштите животне средине у Републици Србији у досадашњем периоду, а поготово пројекција за наредни период.

Извори података које смо користили у изради дисертације су: доступна литература (монографије и књиге) као и документација ресорних министарстава у Републици Србији: (Министарство финансија РС, Министарство заштите животне средине РС), релевантни радови из научних часописи и документација привредних комора.

II ЕКОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ – ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

1. ПОЈМОВИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ЕКОЛОГИЈЕ И ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА

1.1. Заштита животне средине – дефиниције и основне поставке

Интересовање и забринутост за животну средину појавило је средином седамдесетих година двадесетог века и врло брзо је прерасло у једну од главних брига светске јавности.

Човечанство дошло је до сазнања, да је деградација животне средине заступљена у таквом степену да, ако се не предузму одговарајући кораци и ако се под хитно не приступи санирању постојеће штете, може доћи до угрожавања опстанка људске популације, а и фауне и флоре на планети Земљи.

Климатске промене које изазива глобално загревање постају један од горућих проблема човечанства, затим ту је несташница здраве воде за пиће, деградација шума, уништавање биодиверзитета и загађење ваздуха.

Најважнији циљеви у вези са заустављањем уништавања животне средине представљени су у Миленијумским развојним циљевима УН. Ово је документ који поштује препоруке за праћење квалитета живота људи у свету.¹⁰

Озбиљна забринутост за животну средину подстакнута је и многобројним индустријским несрећама које су се догодиле широм света. На пример, 2010. године се 185 галона нафте излило у Мексички залив, а у Мађарској је сав живи свет нестао из реке Маркал, јер су се из фабрике за производњу алуминијума излиле

¹⁰Миленијумски циљеви, званична страница, www.un.org/millenniumgoals/, преузето 21.10.2017.г.

отровне материје у ту реку. Нису ни друге земље прошле без оваквих инцидената (на пример, Кина, Индија Јапан и Пакистан).¹¹

Све ово је утицало на то да се човечанство почне осећати небезбедним на планети Земљи, а потрошачи се све више брину какве производе користе у свакодневном животу. Друштвено одговорне компаније добијају на значају, а у 21. веку произвођачи и потрошачи се све више окрећу одрживим производима и услугама. Одрживост, као незаустављив процес, не само да се више не може занемаривати, него представља и велики потенцијал за развој.

Животна средина представља скуп природних вредности (биљке, животиње, земљиште, ваздух и вода) и свет који је створио човек, користећи технику, технологију, науку и који се састоји од објеката, предмета и институција, а све у циљу задовољења својих потреба. Значи, животна средина представља све што нас окружује, а повезано је са човековом животном и производном активношћу.

Заштита животне средине обухвата мере за: смањење буке, контролу воде, смањење штетних испусних гасова из индустријских постројења и промета, контролу квалитета прехранбених производа, забрану производње једињења која разграђују озонски омотач или негативно контаминирају постојеће екосистеме.

Ресурси који се користе из животне средине су сврстани у две категорије:¹²

1. Обновљиви ресурси: живи свет, вода, ваздух, сунчево зрачење, енергија ветра;
2. Необновљиви ресурси: геолошки ресурси (минерални ресурси – руде метала, неметала и енергетски ресурси – угаљ, нафта и гас), земљиште.

Обновљиви извори енергије имају моћ регенерације и уколико интензитет коришћења превазилази интензитет регенерације, употреба оваквих ресурса може

¹¹ Агенција за заштиту животне средине, Догађаји, www.sepa.gov.rs, преузето 29.10.2017.г.

¹² Благојевић, М. (2011): Угрожавање животне средине и радне средине последицама климатских промена, Зборник радова са конференције Правни и економски изазови климатских промена. Правни факултет, Универзитета у Београду, стр. 5

бити ограничена. За формирање необновљивих извора енергије требали су милиони година и они се морају трошити најрационалније могуће.

У економију једне земље природни капитал улази на неколико начина, и то:¹³

- Кроз примарну индустрију (рударство, пољопривреда, шумарство, риболов, електропривреда и водопривреда);
- Примарна индустрија пребацује природни капитал у енергију и сировине које се користе у секундарној индустрији (производњи) или терцијарној индустрији (услуге);
- Секундарна индустрија (из производње у сектор услуга);

Веза између потрошње ресурса потребних за економију једне земље и заштите животне средине која све више постаје примарни чинилац одрживог економског развоја налази своје утемељење у појму Зелена економија која се дефинише као она економија чији резултати побољшавају људско благостање и социјалну једнакост, а смањују еколошки ризик.

Затим, зелена економија се, по дефиницији UNEP (United Nations Environment Programme) може посматрати и као економија која доприноси смањивању отпада, смањењу загађења, одређује како ефикасно трошити ресурсе, материјале и енергију, отвара могућности за запошљавање, а смањује сиромаштво.

Зелена економија покреће и раст инвестиција које повећавају ефикасност енергије и ресурса, тако да сам концепт зелене економије није само средство за “озелењавање економије”, то је пре свега инструмент за постизање одрживог развоја.

¹³ Деветаковић, С. (2005): Економска структура и развој најважнијих привредних области, Економски факултет Београд, стр.3

Прелазак на зелену економију подразумева сет измена у начину управљања, институцијама и тржишту. Разлика од земље до земље је у томе коју количину ресурса има, који степен привредног раста је достигла и у осталим социоекономским карактеристикама. Одрживо коришћење природних ресурса кључно је за сваку економију.

Као централни елемент, економски раст мора бити омогућен без претеране потрошње ресурса и емисије гасова који производе ефекат стаклене баште.¹⁴ Углавном се велики напори улажу у промовисање чисте технологије и прилагођености пољопривредне технике очувању природних ресурса.

Велику одговорност за очување правог квалитета животне средине носе креатори политике и јавност мора бити упозната са важношћу одрживог развоја и концептом зелене економије као начином да се постигне позитиван допринос у овој области у свету.

Прелаз који земље у развоју треба да остваре ка зеленој економији обухвата неколико задатака, који на први поглед могу изгледати противречно, али морају да обухвате све сегменте привреде да би се на тај начин кренуло у позитивном правцу. То се највише тиче инвестиција у еколошке пројекте, које у крајњем исходу могу позитивно да утичу на развој технологија и иновација. Затим, оптималније коришћење енергије и ресурса води ка знатном побољшавању конкурентности предузећа, а увођењем зеленијих производа и производних процеса отварају се нова радна места.

Најбољи начин је да се преко “зеленијих” послова смањује негативан утицај компанија и привредног сектора на животну средину што се највише односи на послове у пољопривреди, индустрији, услугама, а чува се и враћа квалитет животне средине какав је био у прошлости.

¹⁴Tarrant, M. (2003): Critical infrastructure emergency risk management and assurance – Handbook, Emergency management Australia, Infrastructure handbook.pdf., Emergency management Australia, стр. 4

Међународна организација рада (МОП), дефинише “зелене послове” као послове којима смањује утицај предузећа и привредног сектора на животну средину и на крају их своди на нивое који су одрживи”.¹⁵

У наредном периоду, свака земља понаособ ће морати да, у складу са својим разумевањем зелених послова и могућностима своје економије, направи разлику између зелених и незелених послова. Зелени послови треба да буду пристојни послови, треба да се поштују права радника, плате морају бити пристојне, треба да нуде сигурност посла, сигурност на раду и хумане услове рада.¹⁶

Чињеница да је природна средина угрожена друштвено-економским развојем и повезаност људских делатности са природном средином захтева проналажење начина да се ти елементи уравнотеже. Привреда мора да чува природу. У противном, природа после извесног нивоа угрожености враћа бумеранг у облику климатских промена и других проблема који се обрушавају на људски род и вредности стечене радом.

Зелена економија као инструмент за постизање одрживог економског раста, подстиче га и заснива на ефикасном коришћењу природних ресурса и високом нивоу заштите и унапређења животне средине, па је дошло до неопходности рационалног коришћења природних ресурса и неопходности заштите животне средине за будуће нараштаје, да се не би десило да економски раст проузрокује даљи пораст деградације животне средине.

Заштита животне средине претпоставља скуп разних поступака и мера које онемогућавају урушавање животне средине и чувају биолошку равнотежу. Заштита животне средине је обавеза свих земаља, као и појединаца, јер утиче на здравље, а

¹⁵ United Nations environment programme 2007. Unep background paper, on green jobs. Nairobi, Kenia United Nations office at Nairobi, publishing services section. <http://www.unep.org>, преузето 08.11.2017

¹⁶Ивановић В., Гашић М., Плавански Ј, Мацгаљ Ј. (2015): Природа као основ зелене економије, *Ecologica*, Vol 22 No 78, стр. 329

заједно са социјалним условима представља основ за очување људске егзистенције и здравији развој друштва.¹⁷

Главни типови провере стања животне средине:

- оцена управљања животном средином (Environmental Management Audits),
- оцена усаглашености са животном средином (Environmental Compliance Audits),
- оцена процене животне средине (Environmental Assessment Audit),
- контрола отпада (Waste Audits),
- свеобухватна оцена стања животне средине (Environmental Due Diligence audit),
- оцена добављача (Supplier Audits),
- оцена система управљања животном средином (Auditing of Environmental Management System (EMS),
- оцена плана управљања животном средином (Management Plan – EMP Audit)¹⁸

Циљеви заштите животне средине су:

- Очување и заштита здравља људи, целовитости, разноврсности и квалитета екосистема, генофонда животињских и биљних врста, плодности земљишта, природних лепота и просторних вредности, културне баштине и добара које је створио човек;
- Обезбеђење услова за ограничено, разумно и одрживо газдовање живом и неживом природом;
- Очување еколошке стабилности природе, количине и квалитета природних богатстава;
- Спречавање опасности и ризика по животну средину.¹⁹

¹⁷ Закон о заштити животне средине Сл.гласник РС, ("Сл.гласник РС", br. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др.закон 72/2009 – др. закон 43/2011 - одлука УС i 14/2016)

¹⁸Основе аналитичких докумената [,https://www.researchgate.net/...zivotne_sredine/.../Osnove-analitickih-instrumenata](https://www.researchgate.net/...zivotne_sredine/.../Osnove-analitickih-instrumenata), преузето 15.11.2017

¹⁹ Бренан Ен М., Биби А. (2008): Основи екологије, Клио, стр.36

1.2. Екологија као научна дисциплина

Екологија је уско повезана са заштитом животне средине са аспекта природних наука, посебно биологије. Ипак, екологија није само биологија, већ је више од тога. Планета Земља је настала пре 4,6 милиона година, када су се гасови и космичка прашина згуснули у чврсту масу. Прекривена је танким слојем ваздуха, тла и воде који се назива биосфера. Екологија је релативно млада наука. Термин “екологија” изведен је из грчких речи “Oikos” (дом, станиште) и логос (учење, наука, реч), а први пут је тај термин увео немачки биолог Ернест Хекел (*Natürliche Schöpfungsgeschichte* 1866. године), који је екологију дефинисао као економију природе. Оснивачем екологије као науке сматра се Чарлс Дарвин, чувени енглески биолог. Он је ударио темеље модерној теорији еволуције помоћу концепта развијања свих животних облика процесом природне селекције. На нашим просторима утемељивач екологије је Сениша Станковић, аутор књиге, “Оквир живота” (1933), у којој пише о односу човека са природом.

Екологија, као наука о животној средини, подразумева везу живих организама с њиховим природним окружењем, са тенденцијом мировања сукобљених интереса у спољашњим условима живота.

Екологија је наука која проучава узајамне односе међу организмима и њихову зависност од спољашњих фактора, првенствено климатских услова и тла на коме живе, начин исхране и друштвене односе, размножавање и друге сличне појаве. Целокупан простор на земљиној површини насељен живим бићима назива се биосфера.

Директна и индиректна последица човекове активности на Земљи је и загађење животне средине, које се дефинише као уношење штетних природних и синтетичких материја у атмосферу. Загађен ваздух на различите начине утиче на живи свет, здравље људи и осталих организама, на климатске промене, промене у воденим токовима и земљишту.

Екологија се може дефинисати и као наука која проучава животну средину, а како је она предмет овог рада, можемо је посматрати и кроз однос живих бића према неживој околини и начине прилагођавања условима спољашње средине и тај њен аспект се назива основна или фундаментална екологија.²⁰ Онај део екологије који је близак истраживању ове докторске дисертације назива се примењена екологија или заштита животне средине.

1.3. Концепт одрживог развоја – историјски приказ

Хронолошки гледано, у развијеним земљама, где се развио систем заштите животне средине, могу се издвојити следећи периоди :²¹

Седамдесетих година XX века (1970+) је важио концепт контроле загађивања животне средине по сваком чиниоцу животне средине понаособ (у чиниоце животне средине спадају: ваздух, вода, земљиште, биљни и животињски свет).

Осамдесетих година (1980+) развио се концепт интеграције процеса и праћења загађења животне средине уцело преко свих чинилаца животне средине, у које опет спадају ваздух и вода, земљиште, биљни и животињски свет.

Деведесетих година (1990+) у развијеним земљама је установљен концепт планирања целокупног постројења, по коме се, поред испуштања загађујућих материја у ваздух, воду, земљиште и биљни и животињски свет, посматрају и биланси енергије и отпада.

Од двехиљадите године надаље (2000 +) настаје концепт индустријске екологије, по коме се, поред посматрања испуштања загађујућих материја у ваздух, воду, земљиште и биљни и животињски свет и поред биланса енергије и отпада, посматрају и биланси материја – сировина – ресурс.

²⁰ Љешевић, М. (2010): Животна средина – теорија и методологија истраживања, Универзитет Сингидунум, Факултет за примењену екологију Футура, стр. 624

²¹ Милутиновић С. (2012): Однос одрживости и одрживог развоја, ТЕМЕ, 36(2), стр.607

Од 2010. године (2010 +) у развијеним земљама тежи се концепту одрживог развоја, који поред концепта индустријске екологије укључује и проток капитала (укључујући и природна богатства), радне снаге и социјалну компоненту.²²

Један од задатака економике животне средине је да идентификује оне економске активности које погодују одрживости, као и оне које је нарушавају.²³

Концепт одрживог раста се као такав појавио у неколико различитих облика и неколико деценија уназад постао актуелан. У делима класичне економске науке се назире у питањима постављеним на тему перспективе раста и развоја људског друштва, која су већ тада наговештавала неравнотежу. Smith, Ricardo и Malthus у својим делима наговештавају да, услед популационог раста и напретка животног стандарда, а уз Закон о опадајућим приносима, следе стагнација и сиромашење, тако да је на дужи рок, једино нулти раст друштва и привреде изван.

Након неких оптимистичних теорија раста и развоја људског друштва, поново се крајем 19. века јавља идеја о ограничениости природних ресурса, и то у делима W.S.Jevonsa (1865), I.C.Graya (1914) и H.Hotellinga (1931). И док су једни указивали на ограниченост раста, друга струја, коју је предводио John Maynard Keynes, сматрала је капиталистичку оријентацију ка привредном расту захваљујући развоју индустријске производње неуништивом. Међутим, појава стагфлације у привредном животу пољуљала је све дотадашње теорије привредног развоја, па и кејнзијанске²⁴.

Појава економике животне средине као нове дисциплине, везује се за ауторе Ayresa и Kneesea (1969), Smitha (1972) и Dalya (1977).

²² Mihajlov, A. (1999): Sustainable corporate development: meat industry, Meat Technology, Vol. 40, No. 3-5, str. 241

²³ Тематска стратегија ЕУ о одрживом коришћењу природних ресурса (2003): www.evropa.gov.rs, преузето 29.12.2017.г.

²⁴ Пешић, В. Р.(2002): Одрживи развој, економика животне средине и природних ресурса, Пољопривредни факултет, Београд, стр.124

Књига “Закон ентропије и економски прогрес” представља даљи корак ка настанку концепта одрживог развоја, заснованог на термодинамичким концептима. И на крају, али не мање важна је књига “Границе раста” из 1972. године, која се бавила ограниченошћу ресурса и могућим границама раста.

Тада се и званично зачиње концепт одрживог развоја, па чак постаје и приоритетна тема многих међународних скупова и предмет забринутости светске јавности.

Одрживи развој је, по дефиницији УН, онај развој којим се обезбеђује потреба садашњих генерација, на начин који не угрожава могућност будућњих генерација, да задовоље сопствене потребе. Основа ове премисе је теорија правичности John Rawlsa, која подразумева фундаментални принцип моралне правде, који садржи подједнако право сваког човека на најшире основне слободе, а не противречи слободи других.²⁵

У Стокхолму је 1972. године одржана прва конференција УН о животној средини и то се рачуна као почетак бављења животном средином, а делегација тадашње СФРЈ предложила је да се 5. јун (први дан одржавања те конференције), прогласи за Светски дан животне средине, што је и усвојено. У Стокхолму је преовладало уверење да се у светским размерама мора чувати и унапређивати животна средина, али да то није могуће остварити појединачном политиком и мерама, већ да мора да се спроводи тако што ће се на глобалном нивоу увести концепт одрживог развоја, и уравнотежавати комплекс састављен од човека, природе и друштва.²⁶

Светска комисија за животну средину и развој, тзв. Брунтландова комисија, је 1987. године дала извештај под називом “Наша заједничка будућност”, који је

²⁵ Петровић, Д. (2017): Одрживи развој и рециклажа, Фондација Петровић Његош, Црна Гора, стр.11

²⁶ Република Србија, Министарство заштите животне средине, званична страница, www.ekologije.gov.rs, преузето 21.01.2018.г.

пропагирао политички прихватљивије идеје одрживог развоја од “Граница раста.”

.²⁷

Концепт одрживог развоја Европска унија је усвојила 1990. године, а УН 1992.године на својој Другој конференцији у Рио де Жанеиру, и данас је то најважнији концепт глобалних размера, прихваћен у целом свету као начин да се сачува будућност светске цивилизације.²⁸

Кључни документ на самиту у Рио де Жанеиру 1992. године је Агенда 21, која се бави и заштитом животне средине у 21.веку и која на 500 страница (у 40 поглавља) обрађује широк спектар питања од важности за одрживи развој, као што су шуме, воде, атмосфера, сиромаштво, пољопривреда, биотехнологија, одлагање отпада, здравство.²⁹ Оно што је као новитет произашло из те Агенде, је бављење до тада маргинализованим групама у друштву као што су жене, деца, омладина, пољопривредници и предузетници и њихово укључивање у друштвене процесе.

Комисија УН за одрживи развој је основана 1993. године, са циљем да надгледа спровођење докумената и аката који су усвојени на конференцији у Рио де Жанеиру, а то су:³⁰

- Оквирна конвенција УН о климатским променама,
- Конвенција о биолошком диверзитету.

На светском самиту о одрживом развоју, одржаном августа 2002. године у Јоханесбургу, предложене су стратегије одрживог развоја, као основа за израду и усвајање националних стратегија одрживог развоја.

²⁷ World Commission on Environment and Development. (1987):. *Our Common Future*, Oxford University

²⁸ Регионални центар за животну средину, Teen pack Србија, SEEDLING пројекат, www.sepen.org.rs, преузето 02.02.2018.г.

²⁹Званична страница, www.EcoSpark.com., преузето 02.02.2018.г.

³⁰ Rio Declaration on environment and development.(1992):
<http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?Documentid=78&articleid=1163>,преузето 14.02.2018

У Паризу је крајем 2015. године одржан велики Светски самит о борби против климатских промена, чији је циљ био да пружи одговор на последице климатских промена које утичу на готово све области људске делатности и животну средину.

Земље учеснице су се споразумеле да имају заједничку, а различиту одговорност, па тако свака земља треба да, почев од 2020. године, на сваких пет година преиспитује свој допринос мерама за смањење емисија штетних гасова, а сваке наредне године треба за 100 милијарди долара повећати износ финансијских средстава за борбу против климатских промена.

Индустријски развијене земље треба да помогну земљама у развоју, закључак је овог споразума, иако су САД изашле из овог споразума. Најновији самит о климатским променама, одржан у Паризу у децембру 2017. године, на другу годишњицу усвајања Споразума, тицао се начина финансирања у области климатских промена и са тим у вези установљено је 12 циљева финансирања:³¹

1. Реаговати на појаву екстремних временских прилика у острвским државама:

Улагање 8 милијарди у „Климатски паметну зону” на Карибима, кроз јавно-приватна партнерства, како би се острвске земље прилагодили измени климе.

2. Заштитити земљиште и воду од промене климатских услова:

До 2030. године, смањити деградацију земљишта улагањем од око 300 милиона долара. Улагања се односе и на адаптације на климатске промене у области пољопривреде, поготово у земљама у развоју. Африка ће добити око 100 пројеката у циљу смањења утицаја климатских промена на водне ресурсе.

3. Улагања у истраживања младих научника и рад на борби против негативног деловања климатских промена:

³¹ Министарство за европске интеграције (2018): Национални програм за усвајање правних тековина ЕУ, трећа ревизија, www.mei.gov.rs, преузето 15.02.2018.г.

У наредних 5 година, велике компаније као што су Фондација Била Гејтса и БНП Парибас фондација уложиће око 15 милиона долара у младе истраживаче и јачање њихових капацитета и активности на просторима Африке и Европе. Тим пројектима придружује се и Европска комисија са 40 милиона евра издвојених у те сврхе.

4. Градовима ће од Европске банке за обнову и развој, Европске комисије, Европске инвестиционе банке бити олакшано добијање средстава из фондова за одрживе градове, инфраструктуру, енергетску ефикасност и сл.

5. Од 2020. године планира се постизање престанка раста емисија угљендиоксида у атмосферу, а 2020. године креће израда планова за достизање овог циља. Отворена је и Климатска опсерваторија за мониторинг стања на планети Земљи.

6. Прелазак на обновљиве изворе енергије, нарочито за примену у сектору енергетике.

Билион долара потребно је сакупити од јавних и приватних партнера до 2030. године, и уложити у примену соларне енергије.

7. Транспорт регулисати промовисањем електричних аутомобила и развоја мреже станица за пуњење батерија у аутомобилима.

8. Реформа Система за трговину емисионим јединицама гасова са ефектом стаклене баште (ЕТС)

9. Економија треба да се фокусира на нискоугљеничне процесе производње, у складу са циљевима Споразума из Париза. Озелењавање финансијског система је мрежа која промовише улагања у решавање проблема климатских промена.

10. Развојне банке (њих 30) се удружују зарад повећавања финансирања активности у складу са Споразумом из Париза.

11. Коалиција око Француске обезбедиће фонд у вредности од 15 милијарди долара до 2020. године, намењен спровођењу одрживог финансирања.

12. Коалиција “Climate Action 100+” окупила је 225 инвеститора који ће обезбедити 26 милијарди долара за смањивање емисија гасова са ефектом стаклене баште и додатних милијарду долара за производњу енергије из обновљивих извора.

Циљ одрживог развоја садржи три кључна фактора, и то:³²

А. Одрживи привредно-економски раст и технолошки развој,

Б. Одрживи развој друштва на бази социјалне равнотеже,

В. Заштита животне средине са рационалним располагањем природним ресурсима.

Ова три фактора су јединство које је основа за одрживи развој: економија за постизање развоја, социјална компонента за квалитет живота, а окружење као основа за све то. Економски раст је примарни и дугорочни циљ свих земаља света, али је студија Римског клуба “Ограничење раста” показала да ће лимитираност природних ресурса онемогућити привредни раст и због тога појам одрживог раста је производ супротстављених циљева економије и екологије.³³

Тако су се све земље света нашле на заједничком задатку, а то је одрживи развој. Одрживи развој подразумева и рационално коришћење природних ресурса, који су од виталног значаја за привредни раст. Пораст становништва и раст потрошње угрожавају животну средину. На тај начин се и биодиверзитет и богатство екосистема смањују, па је одрживо коришћење природног капитала од пресудне важности за планету.

³² <http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/un-ciljevi-odrzivog-razvoja/>, Званична страница, преузето 09.03.2018.г.

³³ Ibidem, преузето 10.03.2018.г.

Прихватајући критеријум еколошке одрживости као један од циљева развојне политике, мерење успешности се огледа у избегавању инцидентних ситуација које делују угрожавајуће на равнотежу екосистема.

Оцена угрожености екосистема може дати тек након поремећаја, пре тога се само мање или више успешно нагађа о одрживости. Начело економике животне средине преферира оне активности које погодују одрживости.

Између појмова одрживости и одрживог развоја постоји разлика, иако се често користе као синоними.³⁴ Одрживи развој се тумачи као процес којим се долази до постављеног циља, а то је одрживост. Значи, одрживост је циљ, стање, а одрживи развој је процес, путем којег се морају испунити захтеви који стоје на путу ка одрживости.³⁵

Одрживи развој је и усклађеност развоја са социјалном правдом, како на локалном, тако и на националном и глобалном плану, а у суштини значи прелаз са тржишне на еколошку економију.³⁶

Франческо ди Кастри (Francesco di Castri), француски биолог, сликовито је изразио концепт одрживог развоја служећи се метафором “столице” одрживог развоја. Та столица може да функционише само када су њена четири ослонца (развоја) – привредна, друштвена, културна и животна средина – од подједнаког значаја и јачине, са чврстом међусобном повезаношћу и условљеношћу. Уколико је нека од ногара столице дужа, односно краћа од осталих, јасно је да изостаје осећај удобног седења, односно изостаје развој. Ниједна земља или регион нису досегли прихватљив динамички баланс између ове четири димензије одрживог развоја.³⁷

³⁴ Милутиновић, С. (2012): Однос одрживости и одрживог развоја, Универзитет у Нишу, Теме 36(2), стр. 87

³⁵ Ibidem, стр. 609.

³⁶ Миленовић, Б. С. (2000): Еколошка економија – теорија и пракса, Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду, Ниш, стр.263.

³⁷ Hartwick, J.M. (1978): Among Exhaustible Resources and Intergenerational Equity, Review of Economic Studies, p. 4

Држава је такође значајан чинилац. Интеракција државе и тржишта је од прворазредне важности јер она омогућава задовољавање потреба људи на начин који не угрожава животну средину и право будућих нараштаја на живот у очуваној животној средини.

Проблеми заштите животне средине су проблеми екстерне природе који оправдавају интервенцију државе на тржишту природних ресурса. Другим речима, одрживост подразумева комплементарност тржишних механизма и интервенције државе.³⁸

Индикатори одрживог развоја су показатељи на основу којих се може оценити квалитет живота. Они представљају предуслов за успешно остваривање циљева одрживог развоја у свим областима. Индикатори одрживог развоја се деле у четири групе, а обично показују могућност задовољења потреба, и то: еколошких, социјалних, персоналних и егзистенцијалних³⁹.

Да би се помогло земљама у развоју да доносе исправне одлуке које се тичу одрживог развоја и Конференција Уједињених нација о заштити животне средине (UNCD) подржала је улогу индикатора одрживог развоја и објавила је 2001. године документ којим се индикатори деле на: еколошке, економске, институционалне и социјалне индикаторе.⁴⁰

Из досадашњег развијања теме о моделу одрживог развоја може се закључити да тај и такав развој изискује промене у скоро свим областима друштвеног живота, а у пракси је најбитније да се поштовањем принципа одрживог развоја унапређује техничко-технолошка основа и побољшава квалитет живота становништва, а да друштвено богатство расте. Најзад, потребно је и да се не занемари животна средина, јер то значи бригу о будућности цивилизације.

³⁸ Штрбац Н., Вуковић М., Воца Д., Сокић М. (2012): Одрживи развој и заштита животне средине, Vol 5, бр.1, стр. 22

³⁹ Бошковић, Н. (2015): Одрживо коришћење природних ресурса као основа развоја туризма Србије Економски факултет Крагујевац, стр. 242

⁴⁰ Штрбац Н., Вуковић М., Воца Д., Сокић М. (2012): Одрживи развој и заштита животне средине, Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору, Бор, Србија, стр.18

Будућност у одрживој енергетици стоји на три основна стуба:

- 1) смањење утицаја фосилних горива на животну средину, и то унапређивањем технологије,
- 2) повећан удео искоришћавања технологија обновљивих извора енергије,
- 3) увођење енергетски ефикасних мера у области уштеде енергије.

У овом раду бавићемо се и улогом коју обновљиви извори енергије имају у транзицији ка одрживом енергетском систему у будућности, поготово имајући у виду повећану глобалну потражњу за електричном енергијом, као и све већи њен удео у укупној потрошњи енергије.⁴¹

1.4. Сличности и разлике појмова заштите животне средине, екологије и одрживог развоја

Сличности између појмова заштита животне средине и одрживи развој су следеће:⁴²

- Одрживи развој је шири појам од појма заштите животне средине, али су усаглашени.
- Активности које се спроводе у заштити животне средине су у функцији одрживог развоја, јер се на тај начин обезбеђују чист ваздух, вода и земљиште, који су од животног значаја за садашње и будуће генерације.
- Појавни облици заштите животне средине као што су циркуларна економија или поновно коришћење сировина или рециклажа, су у складу са принципима одрживог развоја.
- Образовање за заштиту животне средине подразумева поштовање концепције одрживог развоја.

Разлике карактеристичне за појам заштите животне средине и појам одрживог развоја су следеће:⁴³

⁴¹ Путоказ за развој обновљивих извора енергије, Студија, Центар за међународну сарадњу и одрживи развој, www.cirsd.org, преузето 25.05.2018

⁴² Штрбац Н и др., (2011): Производи и одрживост, Рециклажа и одрживи развој 4, стр. 26

⁴³ Унковић М., Кордић Н. (2015): Одрживи развој и екологија, X Међународни научни скуп „Синергија 2012“, Зборник радова, стр. 12. Приступ: <http://goo.gl/dKW83K>, стр. 17

- Одрживи развој обухвата све сегменте друштва у целини, а заштита животне средине само неке делове друштва;
- Одрживи развој представља обавезу свих нивоа друштва, и за њега су везане и социјална и економска компонента;
- Заштита животне средине је често везана само за природу и њене појавне облике, а одрживи развој укључује и остале сегменте друштва и њихове међусобне везе;
- Заштита животне средине је обично регулисана правним и нормативним актима, а одрживи развој се простире шире од испуњавања законских обавеза регулисаних правним актима;
- Из горе наведеног следи да је заштита животне средине углавном у обавезујућем статусу, а одрживи развој има статус добровољности;
- Појам зелене економије која је у складу са одрживим развојем све више добија на важности и посматра се као средство које служи за транзицију ка одрживом развоју.

Управљање ресурсима важним за одрживи развој подразумева прилагођавање тржишним условима, инвестицијама, кадровској политици и организацији рада, научним сазнањима, новим технологијама, дугорочном планирању развоја, а све у складу са принципима одрживог развоја.

III ПРОЈЕКТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Проучавајући различите сегменте који су саставни део система заштите животне средине, у овом раду, анализираћемо различите области који су саставни део функционисања животне средине. Ту спадају, екосистем, адаптација производних система на животну средину, водни ресурси, шумски ресурси и законодавство које регулише ову област, у оквиру које имамо Стратегију 2020, коју ЕУ доноси као оквир за спровођење пројеката у области заштите животне средине.

1. ЗАШТИТА ЕКОСИСТЕМА

Животна средина је скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот⁴⁴. Ресурси у животној средини се класификују на природне, у које спадају биолошке и геолошке вредности, затим људске и физичке. Људска популација има особину динамичног развоја, јер се стално мења и расте, док је природна средина ограничених могућности и ту настаје цела проблематика везана за угрожавање животне средине од стране човека, која је окосница овог рада.

Екосистем је еколошки систем на таквом нивоу организације да представља комплексно структурно–функционално јединство неживе и живе природе, односно биотопа и биоценозе.⁴⁵ Загађивање екосистема је у суштини квалитативна и квантитативна промена физичких, хемијских и биолошких компоненти животне

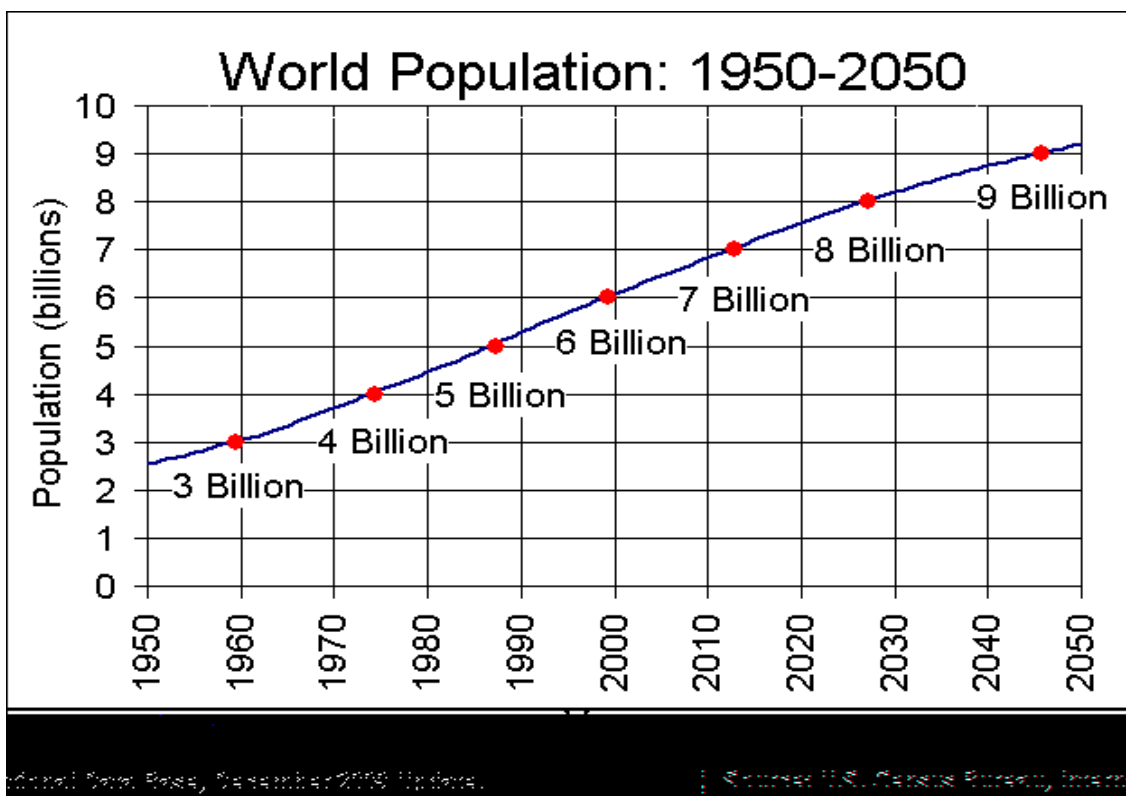
⁴⁴ Национална листа индикатора животне средине, <http://indicator.sepa.gov.rs>, преузето 26.05.2018.г.

⁴⁵ Заштита животне средине, Инжењерство заштите животне средине, Рударско-геолошки факултет, Београд, www.rgf.bg.ac.rs, преузето 27.05.2018.г

средине у које спадају: вода, ваздух, земљиште и храна, а то води загађењу и нарушавању законитости екосистема.

Као што смо већ објаснили, то нагло нарушавање животне средине последица је све веће експлоатације природних богатстава планете Земље, производње и употребе разних синтетичких материјала који нису биоразградиви и само прљају и загађују околину, употребе адитива и пестицида који нарушавају производњу органске хране, а природни прираштај становништва, иако неравномеран, ипак је брз и неконтролисан, па је и он један од разлога повећаног искоришћавања природних ресурса, уз које иде и развој индустрије, који је до сада углавном ишао на штету животне средине.

Графикон бр.1. Пораст броја светског становништва у свету од 1950 до 2050 године

Извор: U.S. Census Bureau, International Data Base, December 2010

Један од највећих узрока који су довели до загађења животне средине и претње које тај процес врши према људској популацији је и константан пораст броја становништва у свету, без да се бринуло о загађивању воде, ваздуха и тла и избацивању отровних материја у животну средину, с једне стране, а са друге стране то је условило и прекомерно трошење необновљивих ресурса са којима планета располаже.

Човечанство улази у трећи миленијум са глобалним еколошким проблемима који се тичу оштећења биосфере и њених екосистема, претњи од демографске експлозије. (предвиђа се да ће до 2040. године на свету бити око 10 милијарди становника), затим промена климе са све учесталијим катастрофама, гомилања отпада у несагледивим количинама и све већих оштећења здравља људи.

Још је Имануел Кант, истакнути немачки теоретичар, у свом делу “Основи метафизике морала” (1785) уочио везу између економије и етике, да би касније кроз историју био створен концепт друштвено одговорног пословања (ДОП), који је донео значајне промене када је у питању однос приватног сектора према разним сегментима друштва. Компаније преузимају одговорност за последице које њихово пословање има на друштво, економију и животну средину, умањују негативне последице пословања и обезбеђују одрживи развој и етичко пословање, а истовремено увећавају свој профит.

2 . АДАПТАЦИЈА ИНДУСТРИЈЕ И ПРОИЗВОДНИХ СИСТЕМА У ЦИЉУ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Уједињене Нације су, после истека рока Миленијумских циљева развоја, развиле нову глобалну развојну агенду, Агенду 2030 која је усвојена 25. септембра 2015. године.

Остваривање ових циљева подразумева да се укључе сви, владе земаља, приватни сектор, грађанско друштво и остали сегменти друштвених заједница.

Природно ограничење планете Земље условilo је да се на глобалном нивоу прилагоде привредни системи и индустрије земаља како би се зауставило даље загађивање планете и сачували природни ресурси потребни за даљу производњу, а употреба обновљивих извора енергије све више добија на важности. Европски парламент и Савет Европске уније су у 2013. години осмислили акциони програм за животну средину.

Слика бр 4. Циљеви новог програма за заустављање сиромаштва, заштиту планете и осигурање просперитета

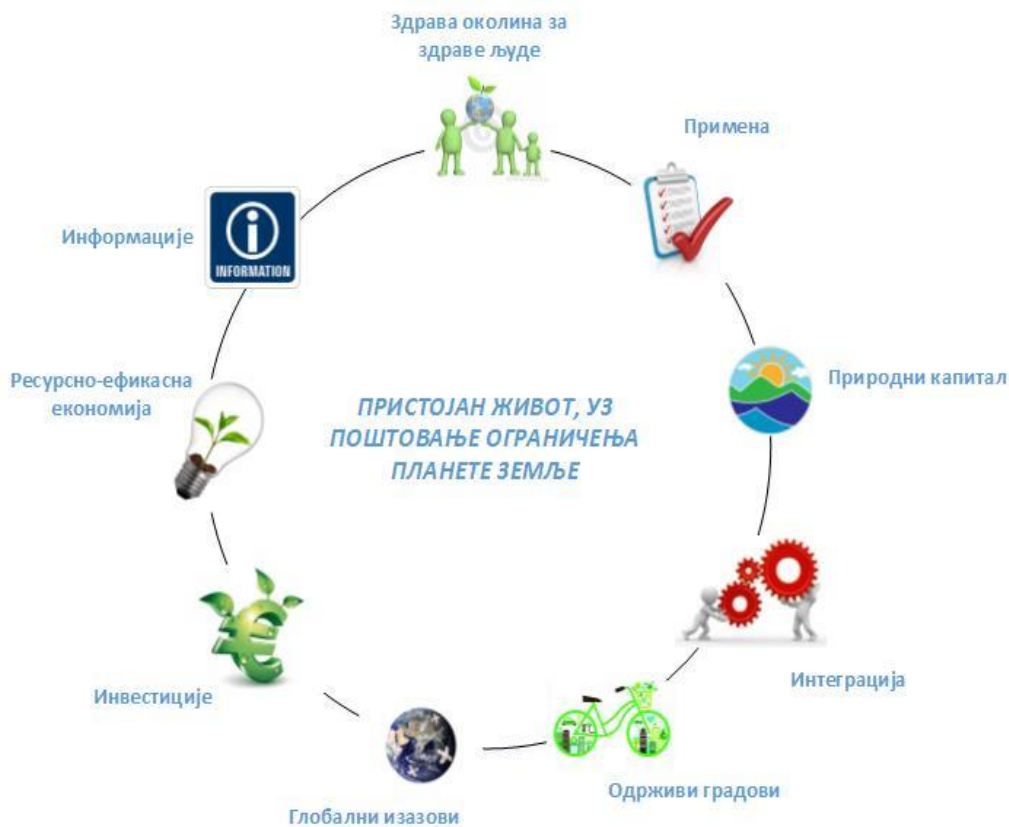

Извор: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>, Циљеви одрживог развоја

Тако је период до 2020. године одређен за заштиту природног капитала, на тај начин што се подстиче ресурсно ефикасан и нискоугљеничан привредни раст. Најважнији циљ овог програма је вођење рачуна о природним ограничењима планете Земље.

Програм који се тиче приоритета у политикама животне средине, тзв. 7. акциони програм за животну средину усвојен је од стране Европског парламента и Савета ЕУ, до 2020.год, (на слици бр.5), бави се заштитом природног капитала, подстиче ресурсно ефикасни и нискоугљенични раст привреде, иновацијама, интеграцијама, промовише одрживе градове и пристојан живот уз поштовање ограничења планете Земље.

Слика бр 5. Циљеви седмог Акционог програма за животну средину

Извор: <http://ec.europa.eu/environment/action-programme/objectives.htm>

Овај акциони програм за заштиту животне средине покрива три подручја:

- 1 Развој ресурсно ефикасне и нискоугљеничне економије,
2. Људско здравље и добробит човечанства,

3. Природни капитал.

1. Прво подручје се односи на постизање циљева 20-20-20 у вези са политиком климатских промена, што уствари значи да треба смањити емисију CO₂ за 20% у односу на 1990. годину, повећати за 20 % удео обновљивих извора енергије и повећати енергетску ефикасност за 20 %.

Производња и потрошња које се прилагођавају животној средини на тај начин да се употребљава биомаса на одржив начин, да се унапређују перформансе производа у односу на животну средину, да се храна не баца и да се отпад претвара у ресурс за друге врсте производа.

Развој циркуларне економије као економије одрживих ресурса, поновне употребе, прераде и рециклаже, са успостављањем циљева заштите животне средине треба мерити, пратити и унапређивати. Циркуларна економија и глобално тржиште индустрије животне средине се проширује са стопом раста од 3%, са тенденцијом да се дуплира број запослених у тим економијама у следећих десет година.

2. Друго подручје које покрива акциони план за заштиту животне средине је људско здравље и добробит човечанства, јер је загађеност ваздуха и воде, прекомерна употреба отровних хемикалија итд., на таквом нивоу да је смртност Европљана услед дејства тих фактора повећана за 20%.
3. Природни капитал, у који спадају размножавање биљака, природна заштита од поплава и клима као саморегулатор временских прилика.

Привредне гране у које се интегришу ови захтеви акционог програма и које су у односима међузависности са заштитом животне средине су: пољопривреда, индустрија, енергетика, саобраћај и услуге и сл.

У Европи је у најважној грани индустрије – прехранбеној индустрији, запослено око 4 милиона људи, а ова делатност производи отпад

и троши електричну енергију и водне ресурсе више него било која друга грана индустрије. Загађењу животне средине, осим прехранбене индустрије највише доприносе и дрвна индустрија, индустрија грађевинског материјала, сектор саобраћаја, сектор енергетике и друге индустријске делатности. У оквиру ових делатности мора се поштовати законска регулатива из области заштите животне средине. Многе гране привреде које се баве одрживошћу могу ублажити последице које се одражавају на квалитет живота становништва у смислу чистије производње, управљања отпадним водама, минимизације отпада, рециклаже и поновног коришћења материјала и сл.⁴⁶

Инвестирање у област заштите животне средине отвара нова радна места, штити животну средину и прилагођава климатским променама. Инвестирање у ову област осим тога повећава и годишњи обрт у рециклажној индустрији и сегменту управљања отпадом. Због свих тих чињеница, инвестиције у ту сврху у ЕУ су планиране у износу од најмање 20% од целокупног буџета у периоду од 2014. до 2020. године.

Појам циркуларне економије је такође заступљен у области заштите животне средине као један од начина да се стимулише привредни раст и напредак друштва, али уз очување чисте и здраве животне средине.

Циркуларна економија је супротност досадашњем моделу линеарне економије, који није укључивао бригу за животну средину, већ само привредни раст као императив развоја сваке привреде, по цену превеликог експлоатисања природних ресурса и стварања отпада и депонија до те мере да прљају и загађују животну средину без граница.⁴⁷

⁴⁶ Привредна комора Србије, Званична страница, <http://www.pks.rs/>, преузето 26.05.2018.г.

⁴⁷ Стевановић Чарапина, Х. (2014): Управљање отпадом у оквиру циркуларне економије, Амбасадори одрживог развоја, стр. 5

Границу у таквом неодрживом понашању поставио је концепт циркуларне економије, по коме се одређене једном искоришћене материје, потребне за производне процесе, не бацају, већ се поновно користе и на тај начин се продужава њихов животни век, а рециклажна индустрија депоније са отпадом претвара у сировине за даљу употребу.

Циркуларна економија на тај начин мења пословне моделе, планове, очекивања, улагања и остале процесе који се одвијају у економијама земаља које су значајна средства издвојиле у ту сврху. Циркуларна економија, затим, утиче и на свест произвођача и потрошача, јер започела је нова епоха у коришћењу енергената и тиче се свих субјеката који суделују у производним процесима. Развијајући нове начине економисања отпадом, уводи се модел производње “zero waste”, успоставља се берза отпада, привлаче се зелене инвестиције у преради отпада по моделу “од отпада до производа” и прави се веза са другим земљама које су препознале овај проблем и на тај начин се зелена економија уводи на велика врата у свету.

У складу са адаптацијом производње на потребе заштите животне средине, јавља се појам “чистија производња”, који подразумева примену стратегије заштите животне средине на целокупне производне процесе, производе и услуге. То је постао начин да се повећа брига економије за животну средину. Термин чистија производња и појмовно говори много о томе да је то начин производње који смањује ризике загађења животне средине, а такође здравствене ризике људске популације.

Примена чистије производње на различитим нивоима производних процеса подразумева примену технологија које доприносе рационалној употреби енергије, сировина и водних ресурса. Чистија производња, затим, замењује опасне материје које се користе у производњи другим, које су прихватљивије са еколошког становишта, а загађења у околини доводи на најмању могућу меру и на тај начин чува природна добра као што су вода, ваздух, земљиште (сл.6).

Чистија производња је у складу са одрживим развојем, а резултати њеног увођења су: уштеда, смањење загађења животне средине и испуњавање законских одредаба везаних за заштиту животне средине.

Слика бр 6. Дијаграм тока чистије производње

Извор: <http://www.cpc-Serbia.org>, Центар за чистију производњу Србије

Дијаграм на слици бр. 6. показује два тока чистије производње која доводе до резултата у заштити животне средине. Један ток је смањивање количине отпада у току процеса производње и то помоћу спречавања гомилања отпада на извору и помоћу процеса интерног рециклирања у оквиру истог производног предузећа и то путем замене сировина или променом технологије. Други ток је поновна употреба отпада и емисија и то путем екстерног рециклирања или биолошког циклуса.

3. ЗАШТИТА ВОДНИХ РЕСУРСА

Основне поставке Повеље о води, коју је Европски савет усвојио 6. маја 1968. године су:

1. Без воде нема живота. Она је драгоцен и за човека представља неопходно добро.
2. Резерве добре пијаће воде нису неисцрпне. Због тога је најважнији задатак да се оне одрже, штедљиво користе и где год је могуће повећавају.
3. Загађивањем воде наноси се огромна штета човеку и свим живим бићима.
4. Квалитет воде мора да одговара захтевима здравља људи и предвиђеном режиму коришћења.
5. Употребљене воде треба вратити у водотокове под условом да нису оптерећене нечим што би ометало њихово коришћење за јавне и приватне сврхе.
6. Дужност сваког човека је да воду третира као опште добро.
7. Вода не познаје државне границе и захтева међународну сарадњу.⁴⁸

Вода је природно добро у општој употреби на које имају право сви, али ни у ком случају не може се третирати као дар природе којим се произвољно располаже. Због значаја воде и њеног вишенаменског коришћења, она ужива посебну заштиту и користи се на начин прописан законом. Најзначајнији законски инструмент у области вода је Оквирна директива Европске уније о водама (2000/60/ЕС).

Директива је пре свега предуслов за успешно остваривање концепта интегралног управљања животном средином. Упоредо са процесом

⁴⁸ Direktiva 2000/60/ec Evropskog parlamenta I saveta od 23. oktobra 2000., env 224, codec 513

имплементације ове Директиве, спроводи се и политика управљања водама и усклађује се са политиком развоја привреде. Један од најважнијих задатака сваке земље је рационално коришћење водних ресурса. УН су пре двадесет година прогласиле декаду борбе за чисту пијаћу воду и санацију постојећих водних резерви. Савет Европске уније и Европски парламент утврдили су циљеве одрживе политике у области вода која треба да обезбеди, на трошковно ефикасан и ефективан начин, пре свега сигурност снабдевања водом за пиће, а да не говоримо о изворима вода, који треба да буду висококвалитетни и довољног квантитета ради задовољења економских потреба. У складу са тим, квалитет и квантитет извора водних ресурса представљају императив у оцени стања у животној средини.

Долази се до закључка да водним ресурсима треба веома одговорно управљати. Пре свега треба заштитити околину од суша и поплава, а битно је затим и одрживо управљање водним ресурсима, где све више долази до изражаја сложена активност која садржи неколико процеса. Прво је коришћење воде као сировине у производњи и употреба отпадних вода као могућег искористивог ресурса у еколошкој економији.

Воде на планети Земљи има 71%, али су то углавном слане воде океана, а само 2,4% слатке воде се може користити за задовољење потреба становништва. Слатке воде на Земљи чине (у процентима):⁴⁹

Лед (поларни, ледници) 78,10

Подземна вода 21,10

Влага тла 0,45

Слатководна језера 0,37

Реке 0,005

Атмосферска вода 0,039

⁴⁹ Далмација, Б. (2007): Заштита животне средине и водни ресурси, Природно математички факултет Нови Сад, уводно предавање 8. конференција градоначелника Valcinet мреже, стр.14

4. ЗАШТИТА ШУМСКИХ РЕСУРСА

Као и у случају водних ресурса, услед прекомерног коришћења и неодговорног односа према животној средини дошли смо у ситуацију да се морају предузимати одређене мере и за спречавање даље ерозије шумских ресурса.

Државе и владе земаља заинтересованих за одрживо коришћење шума донеле су низ закона и покренуле многе иницијативе за очување шумског блага. Глобални проблем је настао због непостојања свести о важности шума и заштите природних богатстава. Одрживо управљање у шумарству је део општег одрживог управљања у области заштите животне средине.

У шумарству не постоји јасно изражена дефиниција управљања, па је можда најближе тумачење по коме овај појам „...подразумева сет формалних и неформалних мера којима се регулише начин располагања шумским ресурсом“, и укључује „...дефинисање облика власништва, права лица у располагању ресурсом, дефинисање намене одређених делова шумских ресурса и газдовање шумама“.⁵⁰

Хелсиншка резолуција Министарске конференције о заштити шума у Европи подразумева такву одрживу бригу о шумама и шумском земљишту која омогућава да се очува биодиверзитет и обновљивост, али и виталност и потенцијал шума, које су битне за будућност на локалном и глобалном нивоу. Управљање шумским газдинствима, које је углавном у надлежности државе, прелази полако из класичног у одрживи систем и то на тај начин што се у одлучивање укључују и све заинтересоване стране, а не само држава. Многе невладине организације међународног карактера су такође укључене у шумарску политику:

- Међувладин панел о шумама,
- Међувладин форум о шумама,
- Форум о шумама Уједињених нација.

⁵⁰ Нонић, Д. (2014): Одрживо управљање у шумарству и заштити животне средине, Универзитет у Београду, Шумарски факултет, Гласник шумарског факултета, стр. 114

На поменутој Конференцији о животној средини у Рио де Жанеиру, и у документу Агенда 21, шуме и шумска газдинства су поменути у принципима у вези са политиком заштите животне средине. Наиме, сматра се да заштита шума и шумских газдинстава захтева укључивање у одлучивање свих релевантних чинилаца, а у вези са одрживим развојем на свим нивоима, јер такав одрживи развој и заштита шума захтевају вишедимензионалност.

Затим, постоје и различити нивои политике који су у тесној корелацији са политиком шумарства и који треба да буду препознати и укључени у процес одлучивања о шумама, нарочито стога што су ставови и циљеви тих сектора у супротности са заштитом и бригом о шумском богатству. Такозвано хоризонтално одлучивање укључује и субјекте из области пољопривреде, енергије, трговине, климатских промена и политике заштите животне средине. Вертикално одлучивање се односи на локалне, националне и глобалне нивое у одлучивању.

Глобално управљање шумама је углавном у надлежности међународне иницијативе Глобални панели експерата у шумарству, којом руководи Унија међународних истраживачких организација у шумарству.

Политички панели глобалног управљања шумским газдинствима обухватају:

- 1) Правно необавезујући документ за све врсте шума,
- 2) Међународни споразум о тропском дрвећу,
- 3) Сертификацију шума,
- 4) Споразуме о светској трговини,
- 5) Спровођење закона о шумама, “governance” и трговина,
- 6) Конвенцију о биолошкој разноврсности,
- 7) Конвенцију о међународној трговини угроженим врстама дивљих животиња и биљака,
- 8) Режије за борбу са климатским променама.⁵¹

⁵¹ Нонић, Д. (2014): Одрживо управљање у шумарству и заштити животне средине, Универзитет у Београду, Шумарски факултет, Гласник Шумарског факултета, стр. 116

Неки од ових докумената су обавезујући, неки су либералног статуса, али им је заједничка сврха да се временом решавају проблеми везани за шумско богатство, на тај начин што се укључују и привреда и други корисници шумских ресурса.

Националне стратегије су се изнедриле из Агенде 21, а на тај начин се и овај проблем у вези шумских газдинстава преноси са глобалног и на локални ниво. Осим тога, постоји и сарадња између чланица потписница Конвенције о биолошкој разноврсности у Рио де Жанеиру.

Битно је поменути и Конгрес националних паркова у Јужноафричкој републици (Дурбан, 2003), јер су на том састанку постављена начела савременог управљања заштићеним подручјима, и то:

1. Очување – трајно очувати и унапредити природни диверзитет и културну баштину;
2. Едукација и рекреација – промоција могућности за разумевање и уживање у природи и осталим специфичним квалитетима заштићеног подручја;
3. Јачање локалне заједнице – интензивирати сарадњу са локалним становништвом, са циљем регионалног привредног раста и развоја, осигурања одрживог прихода и индиректно, отварања нових радних места.⁵²

Конгреси, конференције, самити и остали скупови који се одржавају на тему заштите животне средине на глобалном нивоу су условили да се шумским благом позабаве све заинтересоване стране, да се управљању заштићеним подручјима да велики значај и да се на тај начин допринесе еволуцији концепта заштићених подручја. Схватило се да, уколико се да прави значај концепту заштићених

⁵² Ibidem, стр.119

подручја, то ће бити веома важан допринос њиховом управљању. Пројекат Светског фонда за заштиту природе започео је 2012. године.⁵³

5. ЗАКОНОДАВСТВО – ПРАВНИ ОКВИР СПРОВОЂЕЊА ПЛАНОВА И ПРОЈЕКТА У ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Брига о животној средини постала је један од приоритетних задатака сваке државе, без обзира на географски или привредни положај који та држава заузима у свету. Владе свих земаља воде политику заштите животне средине, и то на начин који подразумева ангажовање органа управе и стручних тела која ће успоставити ефикасан систем који у себи садржи начела, надлежности и мере које се у ту сврху спроводе.

За такво одговорно управљање животном средином потребно је обезбедити довољан број адекватних законских мера које имају своје упориште у Уставу као основном закону земље, из којег произлазе сви остали законски акти.

Пре свега, право на живот и рад у здравој животној средини поменуто је у великом броју међународних докумената, од којих је таква законитост и кренула. То су: Декларација о човековој средини, Европска повеља о животној средини и здрављу, Бергенска декларација о одрживом развоју, Декларација о животној средини и развоју, Агенда 21 и друга, у овом раду поменута документа.⁵⁴

Имајући у виду сложеност, специфичност и мултидисциплинарност кад су у питању животна средина и проблеми у њој, мора се истаћи да је битно остварити координирано учествовање у решавању ових питања на глобалном нивоу.

Карактеристика законодавства о животној средини је да се оно бави заштитом, чувањем и обнављањем животне средине. Затим, оно контролише, а

⁵³ Конвенција о биолошкој разноврсности, <https://www.cbd.int/sp/>, преузето 29.05.2018.г.

⁵⁴ Јовановић Ђ., Јовановић Л., Матавуљ М. (2014): Међународни уговори у области заштите животне средине од значаја за Републику Србију у процесу интеграција ЕУ, ECOLOGICA 21, BROJ 75., стр. 366

добрим делом и ограничава експлоатацију природних ресурса и бави се контролом загађивања околине. Законодавство у области заштите животне средине, најзад, и ограничава опасности по живи свет које произлазе из различитих извора.

У законодавству у оквиру заштите животне средине мора се почети од међународно усвојених правних докумената на конференцијама и споразумима. Први споразум који се тиче заштите животне средине настао је још у Рио де Жанеиру 1992. године, на конференцији која је већ помињана као почетак у сваком смислу у овој области. Тада су усвојене две конвенције које су се тичале стабилизације гасова са ефектом стаклене баште.

Тада су углавном развијене земље, услед развијености привреде и великог коришћења природних енергената у већој мери биле одговорне за ниво загађења, тако да се обавезе из Конвенције деле на Анекс 1 и Анекс 2, који асиметрично обавезују развијене земље да, поред општих обавеза имају и посебне обавезе, сходно одговорности за новонасталу ситуацију. У Анексу 1 наведене су опште обавезе свих потписница да саставе на националном нивоу своје катастре емисија и извора свих загађивача, као и да прилагоде националну политику и донесу мере за ублажавање негативних последица загађења и адаптације на промену климе, а Анексом 2, развијене земље су се обавезале, осим извештавања о предузетим корацима ка решавању питања загађења, да обезбеде и допунска финансијска средства финансирања за покривање трошкова земаља у развоју.

Кјото протокол, који је додатно усвојен 1995. године, сматра се почетком правне регулативе у овој области. Протокол је ступио на снагу 2005. године, а представља још један покушај да се правно обавезу потписнице да ће спровести конкретне акције у циљу смањења емисије гасова који производе ефекат стаклене баште.

Следећи документ који је претходио формирању законодавства у области животне средине је “Програм активности са Балија”, који је усвојен децембра 2007.

године, на острву Бали у Индонезији. Овај документ се сматра основним документом којим су утврђени даљи циљеви у борби против климатских промена.

Самит у Копенхагену и самит у Канкуну нису успели да резултирају правно обавезујућим документом, тако да је обавезујући документ који потписују чланице све до 2012. године још увек Кјото протокол.

Самит у Катару 2012. године донео је нови Амандман из Дохе, и одређен је други обавезујући период примене Кјото протокола, који обухвата раздобље од 2013. до 2020. године.

Самит у Варшави, одржан 2013. године, био је припрема за Самит у Паризу (2017), који је, најзад, имао и највише успеха.

Најзначајнији примарни извор права у ЕУ су оснивачки уговори, иако овој категорији припадају и општа правна начела. За међународне споразуме које закључи Европска заједница са трећим државама или међународним организацијама сматра се да су испод примарног права, а изнад секундарног права.⁵⁵

Законодавство у Европи у области заштите животне средине садржи преко 200 кључних правних аката који покривају хоризонтално законодавство и представљају документа општијег карактера усмерена на очување и унапређење животне средине, а ту је и секторско законодавство, које се бави конкретним питањима из области заштите животне средине, попут квалитета ваздуха, управљања отпадом, квалитета вода, контроле индустријског загађења, климатских промена, заштите од буке и сл.

Упоредо са Споразумом из Рија од 1992. године, по коме се заштита животне средине ставља на једно од главних места у дугорочним стратешким циљевима, и на Старом континенту је, уговором из Маастрихта, у оснивачком документу

⁵⁵Извори права, <http://pravoeu.mei.gov.rs/izvori-prava-eu.html>, преузето 30.05.2018.г.

заштита животне средине увршћена међу двадесет основних активности ЕУ. У ту сврху је 1993. године донет Пети акциони план, а овај документ Уговором из Амстердама добија свој пуни смисао.

Правна начела заузимају важна места у свим правним системима, из више разлога. Кад легислатива не може понудити решење, правна начела имају већи обим апстрактности, па их и Европска унија узима као релевантне чиниоце правног система ЕУ. Што се тиче обавезности, она су подељена на обавезна, ако је тако унапред одређено и на препоручена и на неки начин претстављају смернице у тој области.

Начела ЕУ у области животне средине:⁵⁶

- Начело одрживог развоја – сагледати ширу слику економског раста и развоја,
- Начело супсидијарности – наднационалност у области заштите животне средине,
- Начело интегрисаности – интеграција захтева заштите животне средине у друге сегменте политике,
- Начело предострожности – држава штити околину и кад нема видљиве претње по њу,
- Начело превенције – златно правило, прожима се са начелом предострожности,
- Начело санирања еколошке штете на извору,
- Начело загађивач плаћа – подстаћи загађиваче да смање емисије штетне по околину.

Законодавство ЕУ дели се на примарно и секундарно:⁵⁷

⁵⁶ Привредна комора Београда, <http://www.kombeg.org.rs>, званична страница, преузето 30.05.2018.г.

⁵⁷ Зечевић, С. (2015): Институционални систем и право ЕУ, Институт за европске студије, II поглавље, стр. 45

1) Примарно законодавство се састоји из уговора који чине основу и садрже правила за свеукупно деловање ЕУ. Уговорима се утврђују циљеви ЕУ, правила за институције ЕУ, начин доношења одлука и односи између ЕУ и држава чланица. Уговоре склапају и државе чланице ЕУ међусобно, али и државе са ЕУ, тако да се понекад уговори мењају и реформишу ради уласка нових чланица.

2) Секундарно законодавство састоји се из уредби (документи општег карактера, обавезујући у потпуности и директно примењиви у свим државама чланицама), директива (документи општег карактера, обавезујући са аспекта резултата, рока и циља) и одлука, а произлази из начела и циљева утврђених уговорима.

По званичним подацима, законодавство ЕУ има 904 правна акта из области заштите животне средине (и то: 365 одлука, 85 директива, 128 уредби, 69 препорука). Ови подаци говоре о ширини законодавства које ЕУ користи у регулисању области заштите животне средине и они спадају у секундарно законодавство. Законодавство у области заштите животне средине је веома обимно и обухвата велики број области које се баве овим сегментом. Ту се убрајају:

- Заштита чиниоца животне средине (заштита квалитета ваздуха и воде),
- Заштита екосистема (законодавство о заштити природних добара; одрживо коришћење, законодавство о шумама, лову, риболову, законодавство о пољопривреди),
- Процена утицаја на животну средину,
- Подстицајне мере (нпр. закони о порезима),
- Законодавство о природним ресурсима (закони о рударству, прикупљању генетских ресурса),
- Законодавство о техничко-технолошкој сарадњи,
- Закони о одговорности за штете учињене животној средини,
- Управљање отпадом итд.

Хоризонтално законодавство у области заштите животне средине има прописе који обрађују све области заштите животне средине, као што су:⁵⁸

Директива о процени утицаја на животну средину,

Директива о стратешкој процени утицаја на животну средину.

Обе ове директиве, у складу са начелом превенције и предострожности, превенирају могућу штету по животну средину и здравље људи. Директива о интегрисаној превенцији и контроли загађења је правни оквир за превенцију загађења на територији ЕУ, а нарочито ваздуха, воде и земљишта.

Архуска конвенција је међународни закон о заштити животне средине донет 25. јуна 1998., на четвртој Министарској конференцији “Животна средина за Европу” у граду Архусу у Данској. Конвенција се тиче приступа информацијама и учешћа јавности у доношењу одлука и приступа правосуђу у свим питањима животне средине.⁵⁹ Директива о учешћу јавности у питањима везаним за животну средину и Директива о приступу јавности информацијама о питањима животне средине, проистекле су из Архуске конвенције.

Директива о инфраструктури за просторне информације у Европи тиче се употребљивости података добијених из различитих извора, њиховог комбиновања и презентовања. Уредбом о оснивању Европског регистра испуштања и преноса загађујућих материја налаже се прикупљање података о емисији загађујућих материја и њихово давање на увид јавности.

Европска агенција за животну средину промовише заштиту животне средине и одрживи развој, путем прикупљања и давања благовремених информација о стању животне средине широм Европе.

Life програм је финансијски инструмент остваривања и унапређења политике очувања животне средине. Установљен је Уредбом која се тиче

⁵⁸ Дреновак Ивановић, М. (2015): Заштита животне средине у законодавству и пракси, Универзитет у Београду, Правни факултет, стр.167

⁵⁹ Закон о Влади “Службени гласник РС” бр. 55/05, 75/05-исправка, 101/07, 65/08 и 16/11, Стратегија за примену конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине- Архуска конвенција

финансијских инструмената за очување и заштиту животне средине.⁶⁰ Поменућемо и категорију тзв. меког права, које је установљено у законодавству заштите животне средине, баш из разлога што неке државе нису у могућности да спроведу неке еколошке мере које су врло често скупе, поготово за земље у развоју, са транзиционом привредом.⁶¹

6. СТРАТЕГИЈА ЕВРОПСКЕ КОМИСИЈЕ ДО 2020. ГОДИНЕ

Стратегија “Европа 2020” коју је израдила Европска комисија је документ у оквиру европског законодавства који има програмски карактер и тиче се смерница и циљева којих чланице ЕУ треба да се придржавају. Стратегија је фокусирана на три међусобно повезана циља :

1. Паметан раст – развој економије засноване на знању и иновацијама (научно-технолошка истраживања и развој, иновације, образовање и дигитално друштво)
2. Одрживи раст – истовремено подстиче конкурентност и производњу која се ефикасније односи према ресурсима.
3. Инклузивни раст – боља партиципација на тржишту рада, борба против сиромаштва и социјална кохезија⁶²

У програму ове Стратегије стоји да економски развој мора уважавати и поштовати ограничења наше планете. Европа је себи задала одређене циљеве, а који су битни и за овај рад. То су следећи циљеви:⁶³

⁶⁰ Званична интернет страница Агенције за заштиту животне средине: <http://www.eea.europa.eu>

⁶¹ Милошевић О., Мацгаљ Ј., Новаковић С.(2015): Значај меког права за развој заштите животне средине, *Ecologica*, Vol.22, No 78, стр.285

⁶² Водич кроз Стратегију Европа 2020, Фонд за отворено друштво, Европски покрет у Србији, стр.17

⁶³ Хоџић, А. (2014): Преглед стратегије Европа 2020, Стратегија за паметан, одржив и инклузиван раст, стр.2

1. Емисија штетних гасова да се смањи за 20 % у односу на ниво из 1990. године,
2. Повећање удела енергије добијене из обновљивих извора на 20 %,
3. Повећање енергетске ефикасности за 20 %.

Државе чланице ЕУ званичну политику ЕУ у области климатских промена остварују преко циљева 20- 20- 20, познатих као климатски и енергетски пакет, договорен од стране Европског парламента и Савета Европе.

У инструменте којима се дефинишу четири групе прописа који су најважнији за ову област спадају:

1. Прописи који се односе на ревизију и јачање система трговине дозволама за емисије, којима Европа најефикасније смањује трошкове емисије штетних гасова.
2. Одлука која се односи на поделу којом се регулишу они сектори који нису покривени предходним дозволама.
3. Свака земља чланица ЕУ има обавезу да своје законодавство и остале области које се везују за обновљиве изворе енергије, усклади са општим циљем ЕУ да се удео обновљивих извора повећа на 20%.
4. Унапређење развоја и безбедно коришћење технике хватања и складиштења угљеника (Carbon capture and storage).⁶⁴

⁶⁴ Европска комисије, званична страница, http://ec.europa.eu/clima/policies/brief/eu/package_en.htm, преузето 30.05.2018. г.

6.1 Особине циљева ЕУ

Циљеви 20-20-20 у Стратегији Европа 2020 дају целокупан преглед стања које би ЕУ до 2020. године требало да постигне. Битно је и то да се глобални циљеви ЕУ преносе на националне циљеве, па тако свака држава, чланица ЕУ (комбинацијом националних активности и активности ЕУ) може проверити свој напредак према општем циљу ЕУ.

Циљеви Стратегије су међусобно повезани на тај начин да заједно воде ка задатом циљу. На пример, улагањем у чистије технологије, боримо се и против климатских промена, а самим тим се отварају нове могућности пословања и запошљавања. Тако се различити циљеви назначени у Стратегији Европа 2020 обједињују. Праћење Стратегије спроводи се у Одељењу за статистику, Еуростат, објављују се извештај о напретку у постизању задатих циљева. Земље чланице ЕУ о својим постигнућима извештавају у оквиру годишњих националних програма реформи.

Стратегија “Европа 2020”, осим за чланице ЕУ, представља значајан потенцијал и за државе кандидате и потенцијалне кандидате за чланство у ЕУ за усмеравање њихових реформи. Република Србија, као и остале земље Западног Балкана, због различитих проблема са којима се суочавају, не могу још увек да иду укорак са циљевима изнетим у Стратегији 2020, али се циљеви ове стратегије све више интегришу у друштвено економски развој Републике Србије, а то је пут и начин уласка у ЕУ.

Комплексност климатских проблема и зависност од стања у привреди и друштву условили су да се Европа на целовит начин посвети њиховом решавању и да инструменте које ће употребити на том задатку бира на тај начин да их селекује по ефикасности и обухватности у решавању нараслих проблема у овој области. ЕУ има капацитете да преузме једну од главних улогу у борби против климатских

промена на нивоу целе међународне заједнице. Инструменте за решавање изузетно сложених узрока и последица насталих климатских промена Европа дели на две водеће иницијативе:

1. Индустијска политика за еру глобализације,
2. Ресурсно ефикасна Европа.⁶⁵

Индустијска политика за еру глобализације обухвата све прописе који се односе на утицај на индустијску конкурентност. Затим, ту спада и помоћ предузећима, малим и средњим пре свега, у смислу унапређења пословног окружења, смањивања административних трошкова за предузећа, развијање инфраструктуре у делу транспорта, енергетике и комуникација, затим одрживо управљање сировинама. Да би задржала водећу позицију у области одрживог развоја ЕУ се бави одржавањем снажне створене основе за науку и индустрију.

За остваривање другог дела ове иницијативе, који се односи на ресурсно ефикасну Европу, ЕУ морају мобилисати финансијске инструменте и ојачавати оквире за њихово коришћење на тржишту, а у њих спадају: накнаде у енергетском сектору, државна помоћ, јавне набавке и трговина емисијама. (средство за смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште).

6.2 Република Србија у односу на европске циљеве у Стратегији 2020

Када се базирамо на Републику Србију, закони у вези са заштитом животне средине у Републици Србији у складу су са целокупном политиком коју детерминишу застарела привредна структура и проблеми из ранијих периода. На путу ка ЕУ, који још увек није завршен, наша земља је у обавези да усклади своје законодавство са прописима ЕУ, а географска структура и природни ресурси додатно опредељују тај процес. Сарадња са другим земљама у региону, као и са земљама ЕУ је од великог значаја за напредак Републике Србије на том путу. Поред тога, Република Србија има и обавезе које по основу чланства има у међународним

⁶⁵ Тодић, Д.(2015): Климатске промене, Циљеви стратегије “Европа 2020” у области климатских промена, Водич кроз Стратегију “Европа 2020”, стр.64.

уговорима и организацијама, а тичу се области климатских промена, биодиверзитета, управљања водним ресурсима, отпадом итд.⁶⁶

Основни проблеми са којима се Република Србија суочава у вези са климатским променама су:

1. Недовољно развијена свест о потреби да климатске промене треба да буду укључене у факторе који су релевантни за одрживи развој у оним гранама привреде које су зависне од њих, а то су енергетика, пољопривреда, шумарство, лов и риболов, туризам, грађевинарство, саобраћај.
2. Модернизација информационих система и система примене метода и упутстава у планирању и пројектовању климатских података.
3. Застарели су нам програми за испитивање утицаја климе.
4. Недостаје учешће државе у програмима за решавање климатских промена.
5. Најзад, али не и најмање битно, недостају и финансијска средства за решавање проблема капацитета, система, институција и сл, затим образовање и обука за ову област.

Република Србија има неколико стратешких докумената који се тичу области обновљивих извора енергије, енергетске ефикасности и климатских промена, а најзначајнији међу њима су:

1. Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривредом и шумама
2. Прва национална комуникација (Први и други извештај према Оквирној конвенцији Уједињених нација о промени климе)
3. Национални програм заштите животне средине .

⁶⁶ Вукасовић В., Тодић, Д. (2009): Environmental Law (Serbia), International Encyclopedia of Laws, Suppl. 68

1. Основни циљ Националне стратегије за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства је изградња капацитета и подизање свести заинтересованих страна за механизам чистог развоја, али и идентификација потенцијалних пројеката и финансијских могућности за спровођење истог.⁶⁷
2. Република Србија, као земља чланица Оквирне конвенције УН о промени климе, у обавези је да спроводи мере митигације (смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште) и адаптације (начини и нивои прилагођавања климатским променама), да о томе извештава кроз видове националне комуникације, и да ове извештаје ажурира једном у две године. Циљ ове стратегије комуникације је да у Републици Србији сваки појединац, група, организација или друштво у целини схвати и прихвати своју улогу у борби за здраву животну средину.
3. Влада Републике Србије је 2010. године усвојила Национални програм заштите животне средине као основни стратешки документ у области заштите животне средине за период од 10 година. Програмом је детаљно представљено постојеће стање животне средине у пет главних области (вода, ваздух и климатске промене, природа, биодиверзитет и геодиверзитет, шуме и земљиште), као и међусекторски узроци деградације животне средине (општи, отпад, хемикалије, хемијски удеси, бука и вибрације, јонизујуће и нејонизујуће зрачење), утицај деградације животне средине на људско здравље и утицај сектора привреде на животну средину (индустрија, рударство, енергија, пољопривреда, шумарство, лов и риболов, транспорт и други сектори).

Документ идентификује изворе финансирања и даје процену финансијских трошкова, како укупну, тако и на годишњем нивоу од 2010. до 2019. године за сваки подсектор (отпад, рударство, индустрија, вода, бука, итд).

⁶⁷ Национална стратегија одрживог развоја, Влада Републике Србије, Београд, 2008. <http://www.odrzivirazvoj.gov.rs/assets/download/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-RepublikeSrbije.pdf> („Службени гласник РС“, br. 57/08), преузето 31.05.2018.г.

Да би се реализовали циљеви и мере планиране Програмом, до краја 2019. године потребно је издвојити 4,1-4,2 милијарде евра. Стратегијом су дефинисани следећи општи циљеви:

- Доношење стратешких и планских докумената из области заштите животне средине и одрживог коришћења природних ресурса, дефинисаних Законом о заштити животне средине и другим посебним законима
- Интеграција политике заштите животне средине са економском и политиком других сектора
- Јачање институционалних капацитета за креирање и имплементацију секторских политика и политике заштите животне средине у целини и успостављање система за реаговање у акцидентним ситуацијама
- Унапређење система контроле квалитета животне средине акредитацијом овлашћених лабораторија, применом норматива и прописа, обавезном контролом квалитета мониторинга чинилаца животне средине и аналитичких метода, сопственим мониторингом загађивача, израдом катастра загађивача, израдом инвентара гасова са ефектом стаклене баште, успостављањем јединственог информационог система
- Унапређење правног система у области заштите животне средине доношењем секторских закона и подзаконских прописа, побољшањем надзора над спровођењем прописа и подизањем капацитета правосудног система
- Развој ефикасног система финансирања заштите животне средине и економских подстицаја
- Унапређење формалног и неформалног образовања о заштити животне средине и енергетској ефикасности.⁶⁸

Ниво расположивих података и информација у области рањивости и адаптације на климатске промене указује на приоритетну потребу израде Националног акционог плана адаптације на климатске промене у Србији (НАПА).

За тему финансирања еколошких пројеката у Републици Србији важан је и правни оквир за борбу против климатских промена

⁶⁸ Републички секретаријат за јавне политике, званична страница, http://www.rsip.gov.rs/malodrvo/bazastrategija/zastita_zivotne_sredine/9_10_nacionalni_program, преузето 31.05.2018.г.

Адаптација представља смањивање осетљивости природних система и људских заједница на климатске промене. У ту сврху је неопходно проценити осетљивост одређених регија и планове адаптације, па Република Србија подлеже том тренду у складу са Стратегијом биолошке разноврсности из 2011. године.

У Првом извештају Републике Србије сачињеном према Оквирној конвенцији УН о промени климе указано је на основне проблеме за ефикасно утврђивање и спровођење мера адаптације на измењене климатске услове, попут недостатака базе података, недовољне оцене рањивости сектора и система и недостатка финансијских и техничко-технолошких капацитета.

Савезна Република Југославија је ратификовала Оквирну конвенцију о климатским променама 1997. године, а Република Србија потписала ју је у јуну 2001. године, док је Кјото протокол ратификовала 2007. године и врло је заинтересована за ову проблематику, јер, поготово стога што климатске промене нису заобиле ни нашу земљу. Од половине прошлог века долази до пораста температуре, услед чега лета су постала топла и сушна, а честе нагле промене температура и нестабилност климатских прилика изазивају поплаве, град и остале непогоде, које утичу на производњу и потрошњу унутар привреде.

Поред тога, настојање Србије да постане пуноправни члан Европској унији обавезује је да земља кандидат примењује и све стандарде ове регионалне организације из области животне средине, укључујући и оне који се односе на климатске промене.

Европска унија, којој тежи и Република Србија, обавезала се да смањи емисију угљендиоксида за најмање од 20 % до 2020. године у односу на 1990. годину, а да повећа удео обновљивих извора енергије који оптимизирају енергетску ефикасност.

Када су у питању Уједињене нације као светска организација, на Самиту о климатским променама, који је одржан још 2011. у Абу Дабију, донет је закључак

да примену обновљивих извора енергије треба повећати до 80 % у односу на укупне потребе за енергентима у свету до 2050. године, ради сузбијања погубних последица климатских промена.

7. СТАНДАРДИ ЗА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ – ISO 14000

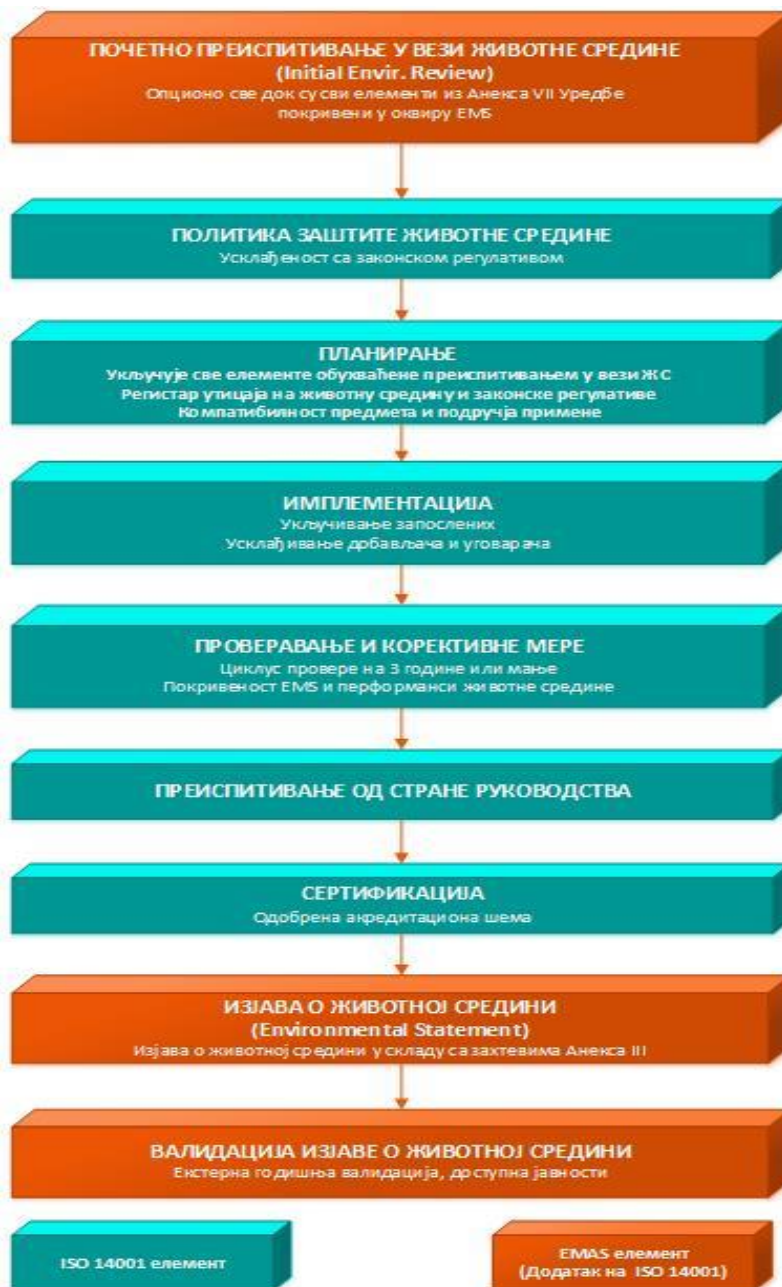
Области у којима су разврстани стандарди серије ISO 14000 обухватају 34 стандарда за системе, процесе и производе.

1. Систем менаџмента животне средине, где важи стандард ISO 14001:2015,
2. Истраживања и проверавања у вези животне средине (ISO 14020) - укључује оцењивање локација, упутство за проверу,
3. Означивање у вези животне средине - састоји се из декларација и ознака типа I, II и III, везаних за животну средину (серија ISO 14020),
4. Вредновање перформанси у животној средини - вредновање технологија, комуникација и квалитативне информације (серија ISO 14030),
5. Оцењивање животног циклуса - смернице и захтеви, принципи и оквир, оцена еко- ефикасности система производа (серија ISO 14040),
6. Менаџмент гасова стаклене баште (GHG) – захтеви за верификациона тела, захтеви за компетентност тимова, извештавање о GHG (серија ISO 14060),
7. Општа места, која подразумевају дефиниције, термине и обрачун трошкова материјалних токова (ISO 14050).

7.1. EMAS (Eco Management and Audit Scheme)

Emas представља систем еко-менаџмента и шема провере којим организација процењује утицај делатности на околину, информише јавност о тренутној процени стања и утицаја и унапређује ефикасност рада у складу са захтевима животне средине.

Слика 7. Кораци ка успостављању ЕМАС-а:

Извор: The European Eco-Management and Audit Scheme Improving your environmental and business performance (http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm)

EMAS систем има принцип добровољности и доступности свим економским секторима. Кључне карактеристике EMAS-а су транспарентност, тачност и ефикасност. EMAS је систем који је хармонизован на нивоу ЕУ.⁶⁹

Први кораци ка успостављању EMAS-а почињу са преиспитивањем у вези са животном средином, а наставља се политиком тј. њеном усклађеношћу са законском регулативом и планирањем. Имплементација подразумева и укључивање запослених, а и усклађивање добављача и уговарача. Следи корак провере и корективних мера ако има потребе, а затим преиспитивање од стране руководства. Сертификација значи одобравање акредитационе шеме и на крају иду изјава о животној средини и валидација изјаве о томе. Добија се ISO 14001, а као додатак за животну средину EMAS елемент.

⁶⁹ Привредна комора Србије, EMAS презентација, www.pks.rs, преузето 31.05.2018.г.

IV МОДАЛИТЕТИ ФИНАНСИРАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

1. ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ЗЕМЉАМА ЗАПАДНЕ ЕВРОПЕ

1.1 Анализа законске регулативе као оквир за финансирање заштите животне средине у ЕУ

Европска унија се свим могућим средствима бори да се овај сегмент који се тиче заштите животне средине омасови и да се у њега улаже много више средстава него до сада. Свака држава која је у ЕУ и свака која је на путу ка приступању тој организацији мора прихватити и ангажовати се на најбољи могући начин да би могла да се прилагоди политици и правној регулативи ЕУ и њених чланица. Та хармонизација националних законодавстава је важна због оквира у којем ће се спроводити конкретни пројекти који се тичу заштите животне средине, као и начини прикупљања и инвестирања средстава одређених у ту сврху.

Утицаји привредних (економских) активности на животну средину, који се одражавају у климатским променама, емисијама загађујућих материја у воде и ваздух, губитку биодиверзитета и деградацији земљишта и екосистема, упорно се нагомилавају као резултат деценијама дуге прекомерне потрошње и недовољних улагања у одржавање и замену ресурса. Сада се један део тих привредних (економских) активности, мора одвијати у сврху санације последица таквог односа према животној средини и спречавања даље деградације и неадекватног односа према природи и њеним вредностима.

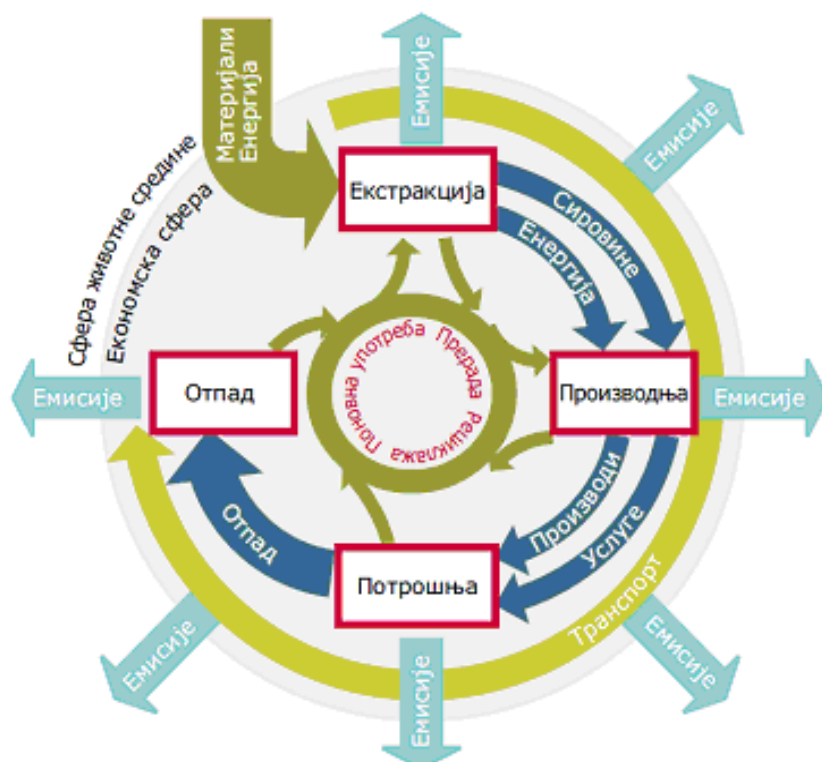
Став да се економски аспект управљања животном средином не може раздвојити од укупне националне економије је заснован на већем броју елемената⁷⁰:

1. Утицај услуга управљања отпадом на продуктивност и развој економије

⁷⁰ <http://epi.yale.edu> (1.7.2018.), Глобална метрика за животну средину, званична страница, преузето 20.08.2018.г.

2. Конзервација и коришћење материјала и ресурса
3. Економски инструменти
4. Реструктурирање и трансформација привредних сектора
5. Учешће приватног сектора

Слика бр.8 .Ланац животног циклуса: екстракција - производња - потрошња - отпад

Извор: ЕЕА, 2010. Животна средина у Европи - стање и изгледи у 2010. години. Синтеза. Европска агенција за животну средину, Копенхаген

На слици бр.8 видимо како су сфера животне средине и економска сфера толико близу да се цео процес репродукције мора обављати поштујући циљеве обе сфере, а пошто се свет креће у правцу све веће поновне употребе и рециклаже материја и енергије, ланац животног циклуса, екстракција, производња, потрошња и отпад све више се приближава кругу Циркуларне економије, која обједињује све начине заштите ресурса и енергије и на тај начин смањује емисије штетних материја у животну средину.

Са друге стране, одрживи економски раст заснива се на ефикасном коришћењу природних ресурса и на високом нивоу заштите и побољшања квалитета животне средине. Зато је неопходно спречити даље загађење животне средине и промовисати одрживу производњу и потрошњу, тако да економски раст не узрокује пропорционални пораст деградације животне средине.

Усклађена интеграција питања у области животне средине кроз многе домене секторске политике може да помогне повећању ефикасности којом се користе природни ресурси и тако помогне "озелењавању" економије смањењем уобичајених притисака на животну средину који потичу из многобројних извора и економских активности.

ЕУ законодавство (*acquis communautaire*) представља специјалан вид наднационалног права, са елементима националног права. У оквиру њега постоје законски инструменти са законском снагом, и то: прописи, директиве, одлуке, препоруке и мишљења.

Прописи (*regulations*) представљају правне норме применљиве директно у земљама чланицама ЕУ, и имају приоритет у односу на национално законодавство.

Директиве (*directives*) имају обавезујући карактер за чланице ЕУ, а начине и методе којима ће их примењивати, владе тих земаља имају право да изаберу. Директиве служе да се одређене одредбе закона интегришу у национално законодавство у датом временском року. То се рачуна као усклађивање различитих правних оквира.

Одлуке (*decisions*) се односе на посебна питања и правно су обавезујуће за оне субјекте у ЕУ на које су насловљене. Препоруке и мишљења (*recommendations, opinions*), представљају правно необавезујући текст, а служе као смернице земљама чланицама ЕУ и њиховим институцијама у ком правцу треба да делују.⁷¹

⁷¹Јовановић, Б. (2014): Процес ЕУ интеграција и импликације на област животне средине у РС, *Ecologica*, 21, број 73, стр.71

Потребно је знати да законодавство ЕУ усклађује еколошко законодавство у целој Европи и на тај начин се постиже висок ниво квалитета животне средине, јер се омогућава бољи рад интерног тржишта Европе. Кад су у питању земље кандидати за чланство у ЕУ, обавеза је тих земаља да усвоје законодавство ЕУ у области заштите животне средине, а да тај процес заврше десет година после приступања ЕУ. Контролу спровођења и санкције у случају непоштовања врши Генерални директорат за животну средину.

Стратегија одрживог развоја ЕУ садржи 7(седам) најважнијих циљева, активности и мера:⁷²

- а) Климатске промене и чиста енергија,
- б) Одрживи транспорт,
- в) Јавно здравље,
- г) Социјално укључивање,
- д) Демографија и миграција,
- ђ) Очување и управљање природним ресурсима (одржива производња и потрошња).

Основни циљеви стратегије одрживог развоја ЕУ:⁷³

1. Унапређење ресурсне ефикасности,
2. Смањење коришћења необновљивих природних ресурса,
3. Смањивање коришћења обновљивих на ниво испод регенеративних капацитета,
4. Коришћење еко-ефикасних иновација,
5. Коришћење рециклаже (поновно коришћење).

Стратегијом одрживог коришћења природних ресурса (донетом на основу VI акционог програма у области заштите животне средине) дате су смернице

⁷²Европска комисија, животна средина, <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>, званична страница, преузето 01.06.2018

⁷³ Приступ праву Европе, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0400:FIN:EN:PDF...>, званична страница, преузето 01.06.2018.г.

активности ЕУ у наредних 25 година. (Општи циљ је ефикасније и одрживо коришћење природних ресурса).⁷⁴

1.2. Мере ЕУ

Постоји неколико стратешких докумената који су у вези са одрживим коришћењем природних ресурса. Први је Тематска стратегија о одрживом коришћењу природних ресурса, затим Стратегија одрживог развоја ЕУ и одредбе VI акционог програма ЕУ у области животне средине. Постоје у ЕУ и неки стратешки документи са утврђеним механизмима од непосредног значаја за област одрживог коришћења природних ресурса. Тематске стратегије VI акционог програма су:

- тематска стратегија о превенцији и рециклирању отпада,
- тематска стратегија за заштиту животне средине,
- тематска стратегија о урбаној животној средини,
- тематска стратегија о области морске средине,
- тематска стратегија о загађењу ваздуха,
- тематска стратегија о одрживој употреби пестицида.⁷⁵

Свака грана привреде, као и привреда у целини је “кривац” на неки начин за загађења у својој околини и шире, тако да свака земља има обавезу да узме удела у заштити животне средине и финансирању пројеката који се баве том проблематиком, а земље ЕУ имају посебно развијен систем, и економски и правни, који обавезује на такво понашање и покрива те потребе. Због тога су издвајања из буџета тих земаља за истраживања и развој у тој области све већа. ЕУ је схватила значај инвестирања у наведени сектор, али због недостатка средстава привредних субјеката за инвестирање у сектор заштите животне средине, додатак у виду државне помоћи је неопходан и у развијенијим привредама од наше. Тако су у ЕУ

⁷⁴ Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2002 Laying down the Sixth Community Environment Action Programme OJL, 242, 10.09.2002 p.13.

⁷⁵ Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара, “Сл. Гласник РС”, број 33 од 15. априла 2002.год.

донесене и смернице о државној помоћи за заштиту животне средине. На тај начин, Европска комисија обезбеђује од правне несигурности услед недостатка веће контроле државне помоћи, а унапређен је поступак доделе државне помоћи за истраживања у области заштите животне средине. Ове смернице, као елемент “меког” права, постале су обавезујуће и за државе кандидате за чланство у ЕУ.⁷⁶

1.3. Модел финансирања у ЕУ

Модел финансирања заштите животне средине у земљама западне Европе не разликују се много од других земаља, па се главни извор за издвајања за ову област такође рачуна државни буџет као основни инструмент који држава у расподели средстава прикупљених у једној години користи за ову област.

Други модел финансирања заштите животне средине после државног буџета у ЕУ су пројекти којим се придаје велики значај. Држава издваја средства за помоћ оним субјектима који су спремни да улажу у заштиту животне средине, а потребан им је већи ниво улагања од онога што су поједини предузетници у могућности да издвоје за ту сврху или зато што предузетници често поцењују бенефите које могу имати од штедне енергије или од употребе обновљивих извора енергије, па нису мотивисани да издвајају веће износе за заштиту животне средине, тако да држава мора да подржи са своје стране такве иницијативе и дотира евентуалне пројекте од значаја за ову област.

Помоћ се даје у складу са Смерницама и мора да задовољи барем један од два наведена услова, а то су: улагање треба да омогући кориснику средстава да повећа ниво заштите животне средине као резултат његових активности поврх примењивих стандарда Уније, или у недостатку стандарда Уније.

Ниво помоћи не сме прећи 50% трошкова који су оправдани за улагање, осим у поступку јавног прикупљања понуда, на основу критеријума који су јасни,

⁷⁶ Милошевић О., Мацгаљ Ј., Новаковић С. (2015): Значај меког права за развој заштите животне средине, *Ecologica*, Vol.22, No 78, стр. 285

транспарентни и не дискриминишу друге учеснике. У том случају може се рачунати и на 100% оправданих трошкова улагања. У неким случајевима, помоћ се може повећати за још 10%, али то је само онда када улагање укључује набављање имовине за еколошку иновацију или еколошки пројекат. Као оправдани трошкови се рачунају они трошкови који су ограничени на додатне трошкове улагања нужне да би се постигао виши ниво заштите животне средине од оног који прописује ЕУ. Следи, да се прво одређује трошак улагања који је директно повезан са заштитом животне средине, а ако га је лако препознати у укупном износу улагања, онда он представља оправдан трошак. У другим случајевима, где то није могуће, додатни трошак улагања у заштиту животне средине мора бити одређен упоређивањем улагања са и без државне помоћи. Додатна улагања се могу вршити у материјалну и нематеријалну имовину. Мала и средња предузећа имају приоритет, јер имају највише недостајућих средстава за инвестирање. Износ помоћи не може прелазити 50% трошкова за истраживања, осим за мала и средња предузећа, где тај износ може бити повећан за 10 до 20%.

Државе чланице ЕУ захтев за добијање државне помоћи за истраживање заштите животне средине морају да нотификују Комисији (Европска комисија), у складу са одредбама УФЕУ (Уговор о функционисању ЕУ). У року од два месеца, Комисија доноси одлуку, и то на основу две процедуре. Прва је прелиминарно испитивање дате мере државне помоћи, а друга формални истражни поступак. У првој процедури, Комисија треба да стекне увид и мишљење о слагању одређене мере државне помоћи са унутрашњим тржиштем, као први услов за добијање помоћи, а затим следи и формални истражни поступак како би Комисија стекла потпуни увид у све чињенице које се односе на одређени захтев за доделу државне помоћи. Комисија има рок од два месеца да сагледа ситуацију и одлучи, на основу чињеница, да ли је потребно да затражи од друге стране још информација о захтеву или да донесе одлуку. У зависности од донетог става, Комисија може донети одлуку да се овде не ради о државној помоћи земљи чланици, по члану 107 (1); затим, може закључити да постоје сумње у погледу компатибилности државне помоћи са унутрашњим тржиштем или да не постоје никакве примедбе и заузети став о испуњењу услова за остваривање државне помоћи. Та фаза се одвија изричито

између државе чланице и Комисије, тако да трећа лица нису у могућности да износе своје ставове, коментаре и аргументацију, већ се простор за остале чланице оставља у оквиру формално истражног поступка.

Тај процес, који подразумева укључивање осталих заинтересованих субјеката, може се окончати на неколико начина. Одлука комисије може бити негативна, позитивна, условно проглашена мером која се може окарактерисати као државна помоћ. Постоји и могућност незаконите доделе државне помоћи, коју Комисија може стопирати као такву и тражити повраћај средстава.

Еу и њене чланице посебну пажњу поклањају области истраживања и развоја заштите животне средине и за период од 2014. до 2020.год. , издвајају око 20% буџета Уније. Осим увида у велики значај научно-истраживачких активности на пољу заштите животне средине, велики утицај има и Кјото протокол, о смањивању емисије штетних материја, који смо помињали у претходним поглављима. Дугорочни циљ ЕУ је смањење емисије гасова стаклене баште за 80 до 95% до 2050, у односу на базну 1990.год.

Земље ЕУ зацртале су циљ да морају да истраживања у овој области финансирају из свих расположивих извора који су им на располагању, укључујући и субвенције које дају за истраживање и развој. Сарадња у оквиру Уније и у осталим деловима света одвија се у циљу побољшања животне средине и здравља људи, уз рационално коришћење природних ресурса и унапређење мера за решавање глобалних проблема у области заштите животне средине.

Током 70-тих и 80-тих година у Европи је тежиште било на традиционалним темама животне средине, као што су побољшање квалитета ваздуха, воде, и заштита угрожених врста. Данас је на делу систематичан приступ, који повезује различите приступе заштити животне средине, од санирања настале штете до спречавања даљег уништавања животне средине. У ту сврху привредне гране као што су пољопривреда, енергетика, саобраћај, затим регионални развој, иновације, истраживања и спољна помоћ, у потпуности узимају у обзир последице својих активности на животну средину, те доприносе већој синергији. Кључни проблем

нису прописи у области животне средине, већ њихова примена, а тим сегментом се бави нови акциони програм ЕУ у области животне средине до 2020. године. Еколошки акциони програм ЕУ представља стратегију животне средине која треба да одговори изазовима будућности, а обухвата широк приступ који иде ка зеленој конкурентној привреди.

Стварна примена прописа у области животне средине у ЕУ обухвата тројну корист за животну средину и здравље људи. Прво, стварање истог окружења за привредне субјекте који раде на унутрашњем тржишту; друго, подстицај иновацијама и треће, побољшање могућности ране акције за европске компаније у разним секторима.

Политика регионалног развоја привредних грана као што су енергетика, пољопривреда, рибарство најпре треба да узме у обзир целокупне мере које ублажавају последице климатских промена и доприносе адаптацији на њих и последице које клима оставља на животну средину.

Што се тиче неразвијених земаља, најсиромашнијих и најугроженијих, помоћ развијених земаља је неопходна, а нарочито финансијска помоћ, али управо те земље, у које на неки начин спада и Србија, треба да смање емисију гасова са ефектом стаклене баште, како би се прилагодиле осталим земљама у Европи. У томе ће најпре да им помогне Европска унија, као организација која се у највећој мери посвећује том проблему, а финансијска средства која издваја за ту сврху су довољна да их уложи и у окружење, јер нема велике користи ако та борба против последица климатских промена буде ограничена на један регион. Конференција која је одржана у Дохи 2012. године, изнедрила је одређене добровољне фондове, који су износили око 5,5 милијарди евра за наредну годину. Тако су се развијене земље Запада договориле да годишње у ту сврху издвајају око 100 милијарди USD до 2020. године. Та средства се усмеравају у Фонд за зелену климу.

ЕУ за блиску будућност планира да помогне државе ван ЕУ и то путем субвенција из буџета Европске уније и Европског фонда за развој, за партнерске

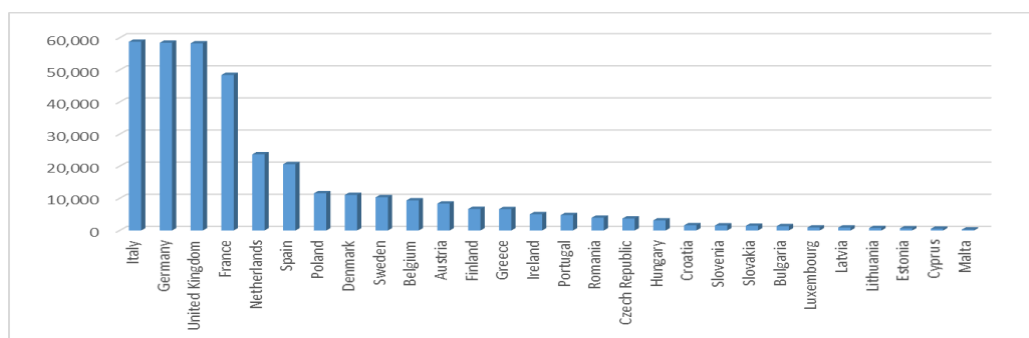
државе ван ЕУ у износу до 14 милијарди евра. Финансијски инструмент “LIFE”, основан од стране ЕУ, допринео је очувању животне средине. Од 1992. године, на овај начин финансирано је око 4000 пројеката, на које је потрошено око 3,4 милијаре евра. Програм усмерава привредне активности у ниске емисије угљеника, а покушава да их учини отпорним на климатске промене. Постоји неколико начина финансирања у те сврхе. Први је годишњи конкурс за пројекте, а постоји и Линија за финансирање природног капитала и приватно финансирање енергетске ефикасности. Пројекти заштите животне средине финансирају се преко зајмова Европске инвестиционе банке и локалних банака. Међународна заједница и ЕУ су током последње деценије оствариле завидан раст у области борбе против климатских промена. Пошто је глобално загревање заједнички проблем свих земаља, додатни подстицај решавању овог проблема је пружио и Самит светских лидера из 2014. године, на тај начин што се залагањем за интензивније смањивање глобалне емисије до 2020. године.

Све је ово заслуга Стратегије 2020, о законима и мерама које спроводи ЕУ. Циљевима земаља чланица ЕУ обухваћена је и година 2030, која је означена као следећа прекретница у изградњи конкурентне европске привреде са ниском емисијом угљеника, смањеном за чак 43% у односу на 2005. годину⁷⁷. У земљама чланицама Европске уније (ЕУ 28), негде око 90% јавних прихода државе чине порези⁷⁸. У оквиру пореза као економског инструмента еколошки порези као подкатегија су релативно новијег датума и њихово увођење је захтевало пореску реформу, коју су најразвијеније земље Европе, скандинавске земље, прве и спровеле, и на тај начин су и утицајем фискалних инструмената, утицале на очување животне средине.

⁷⁷Young, J. (2014): Климатски и енергетски оквир деловања Европске Уније до 2030., RES фондација, Београдска отворена школа, БОШ, стр. 37

⁷⁸ [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_Union_\(EU\).Eurostat](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:European_Union_(EU).Eurostat) Регионални годишњак, преузето 01.06.2018.г.

Графикон 2. Укупни приходи од еколошких пореза у земљама ЕУ у 2016. години (у милионима евра)

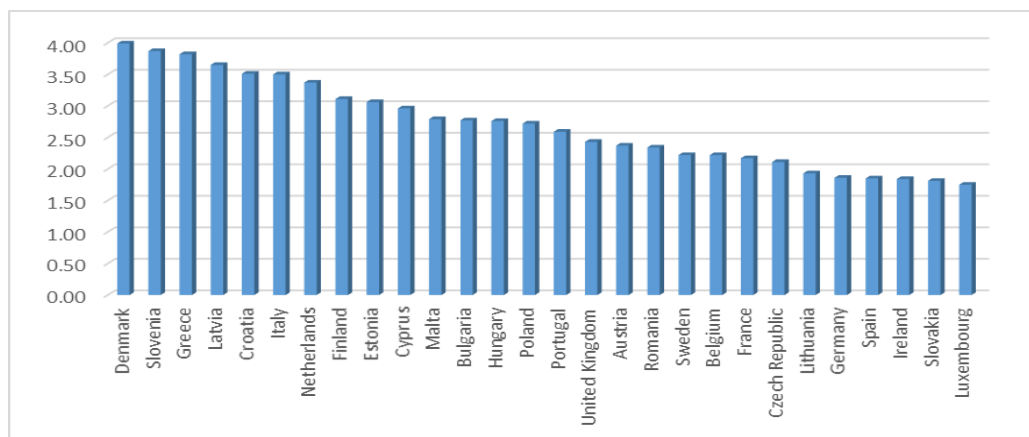
Извор: Каменковић С, Ханић Х, Бугарчић М. (2018): Упоредна анализа еколошких пореза у Србији и земљама ЕУ, *Ecologica*, бр. 90, стр. 262

Графикон бр. 2 показује колико су износили укупни приходи од еколошких пореза у земљама ЕУ у 2016. години у милионима евра, па се може уочити да су најразвијеније земље углавном и највише издвајале средстава за ову област. То опет показује да се издвајања за заштиту животне средине морају посматрати у односу на развијеност привреде у одређеној земљи и пореске политике коју спроводи.

Увођење овог пореза подразумева смањивање неких других пореских оптерећења, а не нова пореска оптерећења, па се сходно томе порески терет углавном преноси на оне привредне активности које штете животној средини и на тај начин се привредни субјекти стимулишу да се окрену тзв. чистој или зеленој економији, као и обновљивим уместо необновљивих извора.

Графикон бр.3 приказује удео прихода од еколошких пореза у националном БДП па се уочава да се углавном ради о истим земљама које имају највећи удео прихода од еколошких пореза у односу на укупне приходе од пореза, као на пример, Данска, Грчка, Низоземска, Португал, Италија.

Графикон 3 : Удео прихода од еколошких пореза у националном БДПу земаља ЕУ у 2016. години (у %)

Извор: Каменковић С., Ханић Х., Бугарчић М.(2018): Упоредна анализа еколошких пореза у Србији и ЕУ, www.ec.europa.eu, преузето 01.06.2018.г.

Циљеви које увођење еколошких пореза треба да постигне тичу се улагања у област заштите животне средине. Што је више загађивача, то се ситуација усложњава, па је теже доћи до тога колико је ко одговоран за настанак проблема у животној средини, да би се одредила висина пореза по систему – “загађивач плаћа”.

2. ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ЗЕМЉАМА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Међу чланицама које су приступиле ЕУ налазе се од скоро и неке земље у Југоисточној Европи, па је тим интересантније испитати на који начин и за које време су поменуте државе успеле да се прилагоде законодавству ЕУ у вези са финансирањем пројеката који се тичу заштите животне средине. Анализираћемо земље као што су Бугарска, Румунија, Мађарска, Хрватска, Словенија које су издвајале нето допринос за буџет ЕУ на основу стопе мобилизације ЕУ бесповратних финансијских средстава, такозваних грантова, али се такав начин није показао као успешан због лошег финансијског планирања, па су та средства у великом обиму остала неискоришћена.

Наведимо пример Бугарске, која је 2007. године ушла у Европску унију, и од тада реализовала преко 300 пројеката у вредности већој од 500 милиона евра, а остали пројекти, њих око 200, у вредности од око 2 милијарде евра, још се реализују. Бугарска је решила и неке проблеме које Србија тек треба да решава, а то су изградња 3000 километара водовода и канализације, око педесетак објеката за пречишћавање отпадних вода и изградња око 20 депонија.

Словенија, Хрватска, Бугарска, Румунија и Мађарска су земље у нашем окружењу које су прошле тај пут до уласка у ЕУ, задовољивши све критеријуме који су пред њих постављени, па нам њихово искуство и те како може користити на нашем путу учлађења у ЕУ. Напоменимо да је и у овим државама буџет је био основни извор финансијских средстава у периоду пре приступања Европској унији. Наиме, ако би анализирали тај период њиховог развоја, у претприступном периоду, земље које припадају Југоисточној Европи, а ушле су у ЕУ, издвајале су 1,5-2,5% БДП, док Република Србија издваја у просеку 0,3% БДП-а годишње.⁷⁹

Хрватска је 2013. године ушла у ЕУ, и данас издваја 1.540 евра по глави становника за потребе заштите животне средине, док су у нашој земљи та издвајања 45 евра по глави становника.

Трошкови финансирања заштите животне средине представљају јавне расходе који су намењени унапређивању њеног квалитета. Дугорочно посматрано, финансирање заштите животне средине не сме се посматрати као трошак. Заштита животне средине, наиме, представља дугорочну делатност у коју је неопходно уложити велику количину финансијских средстава. Да би се успешно спроводила политика заштите животне средине, потребан је стабилан извор средстава. У већини држава је то буџет, као план прихода и расхода у једној земљи, па тако и у земљама у окружењу Републике Србије. Количина издвајања из буџета за потребе заштите животне средине зависи од финансијске снаге буџета, а то значи од развијености привреде једне земље, којој тај буџет припада.

⁷⁹ Дашић Б., Петровић Г., Суботић Ј. (2017): Издвајање из буџета републике Србије за заштиту животне средине, Економски сигнали, Виша економска школа Пећ, Лепосавић, вол. 12, бр. 1, стр. 11

Који су то европски еколошки стандарди које су задовољиле младе државе одскарашње чланице ЕУ и на који начин, којим средствима? Очигледно је да еколошки проблеми и загађење животне средине превазилазе државне границе - могу да настану у једној земљи, али да утичу и на окружење. Због тога је ЕУ увела стандарде како би се обезбедила еколошка заштита, смањио ниво загађености воде, ваздуха и земљишта и омогућило решавање еколошких проблема. Прописи из ове области односе се на квалитет воде за пиће, а постављени параметри су прихватљиви за здравље потрошача и у складу су са стандардима Светске здравствене организације. Ту су и прописи о квалитету ваздуха, јачини буке, начинима одлагања и рециклажи отпада, затим они који се односе на заштиту природе и биодиверзитета, заштиту угрожених биљних и животињских врста, заштиту дивљих птица.

Услед недостатка средстава и добрим делом због небриге према животној средини, у земљама чланицама ЕУ у Југоисточној Европи, стање у овој области није било задовољавајуће. ЕУ има изграђене високе критеријуме и стандарде у области заштите животне средине и не прихвата компромисе. Приближавање тим стандардима пре свега је у интересу свих земаља Европе. Неке земље, попут Словеније, Бугарске, Мађарске и Румуније, уз помоћ ЕУ покренуле су одређене пројекте за побољшање животне средине. Напомињемо да су тај посао радили људи из струке, а посебна пажња била је посвећена сарадњи са земљама у региону, које су својевремено имале мањак административних капацитета и пројеката и због тога су биле у ситуацији да нису могле повући сав новац предвиђен за те намене од ЕУ, па су морале да употребе и своје капацитете, док се упоредо радило на оспособљавању људи од струке за конкурисање за средства из фондова ЕУ који су у великој мери доприносили заштити животне средине у њиховим земљама.

Ниво улагања неке државе у област заштите животне средине зависи углавном од особина и нивоа развоја националне економије. Издаци из државних буџета који се издвајају у сврху заштите животне средине углавном укључују различите инструменте којима се та заштита промовише. Што је привреда

развијенија, то се издваја већи износ средстава и на тај начин се и подиже свест о значају улагања у област заштите животне средине, затим о значају изградње капацитета који ће штитити природне ресурсе, јер еколошки капацитети и истраживања из те области су и те како значајни за одрживи развој. Неразвијене привреде се суочавају са мањком средстава у буџетима, па средства за улагања у област заштите животне средине проналазе из различитих извора.

Европска унија је искористила моменат проласка појединих земаља кроз процес транзиције и, како би што већи број земаља привукла у ЕУ, основала је различите врсте фондова и на тај начин покушава да помогне земљама кандидатима за пуноправно чланство у ЕУ. Фондови намењени државама које још нису чланице Европске уније називају се предприсупни финансијски инструменти или предприсупни фондови.

ИПА – инструмент претприсупне помоћи, обухвата фондове за које државе кандидати немају обавезу враћања или плаћања било какве камате, а помажу да се државни буџет, који је формиран на основу пореза и осталих дажбина које становништво плаћа држави, не оптерети инвестицијама које ЕУ захтева од држава кандидата.

ЕУ на тај начин, солидарношћу држава и грађана Европске уније, покушава да привуче у пројекте заштите животне средине што већи број држава и помогне им у транзицији.

Циљеви прекограничне сарадње у оквиру ИПА су:⁸⁰

- Развој прекограничних економских, друштвених и активности заштите животне средине;

⁸⁰ Вељановски, В. (2010): ИПА прекогранична сарадња, YUPMA, Удружење за управљање пројектима Србије, стр. 49

- Суочавање са заједничким изазовима на пољу заштите животне средине, јавног здравља, спречавања и борбе против организованог криминала итд;
- Обезбеђивање ефикасних и сигурних граница;
- Промовисање правне и административне сарадње;
- Промовисање локалних активности (људи људима).

Лимит у финансирању пројеката од стране ИПА фондова је 85% од укупних трошкова пројекта, а обавеза је тражиоца средстава да обезбеди 15% средстава из сопствених или неких других извора финансирања.

Земље које су прошле транзицију из социјализма, у фази приступних преговора о уласку у ЕУ имале су проблем да апсорбују средства која ЕУ даје у облику ИПА. Разлози су били бројни, а најчешће те државе нису биле у могућности да суфинансирају пројекте, како ЕУ захтева у тој фази. Затим непостојање дугорочне стратегије на државном нивоу представља такође велики проблем који није лако решити у кратком временском периоду, а ту је и недостатак кадрова за управљање пројектима и њихову реализацију, управљање средствима и још низ проблема са којима су се сусреле младе чланице ЕУ у периоду пре приступања ЕУ.

Када је у питању наш регион и превазилажење периферног положаја који он има у Европи, тај проблем се превазилази прекограничном сарадњом у оквиру ИПА програма, јер на тај начин јача цео регион и привреда Балкана.

Фактори који ометају тај процес, а могу се сврстати у најзначајније за унапређивање односа у региону кроз прекограничну сарадњу у земљама Западног Балкана су:⁸¹

- недовољна густина становништва,
- периферни положај пограничних подручја у односу на политичке и привредне центре једне земље,

⁸¹ Кнежевић И., Авлијаш С., Јеремић В.(2009): Прекогранична сарадња инструмент развоја, Фонд за отворено друштво, Центар за примењене европске студије, стр. 97

- низак административни капацитет органа локалне самоуправе за припрему програма прекограничне сарадње и активирање финансијских средстава издвојених из ЕУ.

Заједнички развој пограничних подручја уз подршку Европске уније је један од циљева програма који се тиче прекограничне сарадње у области животне средине. Појединачни пројекат обухвата одређено подручје, има правни субјектат који је одговоран за пројекат и услове које је неопходно испунити при аплицирању за одређени пројекат.⁸²

Хрватска, Бугарска, Румунија и Мађарска су младе чланице ЕУ које су користиле ове пројекте. Што се Србије тиче као земље кандидата, тек сада, у приступним преговорима, отварају се разне могућности да се аплицира за одређене пројекте, али се мора пазити да не дођемо у ситуацију да нам се, као неким младим чланицама ЕУ, деси да не можемо одговорити захтевима које ЕУ поставља, у ситуацијама када треба да одређени износ средстава за пројекте везане за заштиту животне средине. Неопходно је у наредном периоду у Србији да се идеје претварају у пројекте и да се ради на едукацији људи који ће радити на изradi и имплементацији пројеката.

Економски и финансијски капацитети за планирање у нашој земљи, у надлежном Министарству заштите животне средине, и другим министарствима која су надлежна за поједина питања из области животне средине, такође нису ни близу очекиваног обима и степена специјализације, која је неопходна за брзу и успешну мобилизацију бесповратних средстава ЕУ.

Економско искуство кадрова ресорног министарства је неопходно на путу ка обезбеђивању капацитета за економске анализе и планове за приступне фондове; тзв. ИПА фондове („инструмент за приступну помоћ“). Опортунитетни трошак због неефикасности у овој области, за Републику Србију био би прилично висок.

⁸² Голубовић С., Голубовић Н, Цветковић П. (2012): Прекогранична сарадња у земљама Западног Балкана – могућности и ограничења, Теме, вол 36, бр. 4., стр 1620

Да закључимо, да се државе које углавном припадају Југоисточној Европи, а ушле су у ЕУ, имале су бар три модела финансирања заштите животне средине у претприступном периоду у коме се сада Република Србија сада налази. Осим државног буџета као главног носиоца финансирања у свим земљама, и ИПА фондовима као помоћ ЕУ пројектима за подршку будућим чланицама ЕУ, постоји и прекогранична сарадња као један од, такође, помоћног средства за финансирање.

3. ДОСАДАШЊИ НАЧИНИ ФИНАНСИРАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

3.1. Стање у области заштите животне средине у Републици Србији

Заштита животне средине у савременом пословању је део стратегије сваке привреде у свету, па се тако и у Републици Србији све више приступа том проблему на одговоран и посвећен начин. Индустијска заштита животне средине је постигла изузетан напредак у многим земљама и одговорност човечанства за будуће генерације ставила на прво место.

Одрживи развој и управљање животном средином подразумевају потребу постојања високог нивоа прилагодљивости привреде новонасталим циљевима и стратегијама и помоћи бројним организацијама које се баве заштитом животне средине (управљањем отпадом, отпадним водама, проблемом загађења ваздуха вода и земљишта, заштитом биљног и животињског света), као и еколошким истраживањима у циљу правилног дефинисања будућих циљева и стратегија. Сви напори да се на овом пољу остваре добри резултати везани су за могућности улагања у активности које прате област заштите животне средине, како на локалном, тако и на глобалном, светском нивоу. Као и у другим сегментима, ни у улагању у заштиту животне средине не постоји равнотежа у свету.

Земље које остварују завидни ниво друштеног производа и националног дохотка су у бољој ситуацији, јер су у могућности да издвоје већи обим средстава за улагање у заштиту животне средине, од оних које се ионако боре са недостатком

прихода од сопствене привреде и у којима су проблеми израженији и у начину да се обезбеде нормални услови за живот и рад, и у којима важност и приоритетност улагања у заштиту животне средине још увек није довољно сагледана и постављена на право место. Земље које планирају развојну стратегију привредног раста морају да науче како да се прилагоде новонасталим променама у природном окружењу и како да искористе своје природне потенцијале на одржив начин.

У транзиционим земљама попут наше, таква питања се првенствено посматрају са аспекта привредног раста. Битна одредница успешног привредног раста наше земље у условима глобализације светске привреде је дефинисање развојних приоритета и политика које ће омогућити реализацију тих приоритета, а посебно место заузима заштита животне средине и политика привлачења страних директних инвестиција (СДИ) у ту област. Политика према СДИ мора да води рачуна о глобалним инвестиционим тенденцијама, регионалним инвестиционим перспективама, перспективи инвестиционих модалитета (“greenfield” инвестиције или аквизиције) и секторским инвестиционим перспективама. Подстицајне мере морају бити прецизно усмерене на одређене групе инвеститора и циљане инвестиционе пројекте, који ће утицати на оживљавање српске привреде, јер само у таквим условима СДИ могу допринети убрзаном привредном развоју. Такође, важан фактор привлачења СДИ је и креирање повољног инвестиционог амбијента, који представља макроекономску стабилност, уређен институционални оквир и политичку стабилност земље. Мерама економске политике потребно је и даље стимулисати прилив СДИ јер нема посебних разлога да њихови позитивни ефекти који се остварују у другим земљама у транзицији, изостану у привреди Србије која такође има своје компаративне предности.⁸³

Како би се побољшао улазак green field инвестиција у Србију, неопходно је уређење области која се односи на „добивање дозвола”, односно трошкове уређења парцеле земљишта и изградње објекта на њему. То би било олакшање не само за

⁸³ Несторовић, О. (2015): Стране директне инвестиције као фактор одрживог развоја привреде Србије, докторска дисертација, Економски факултет у Крагујевцу, стр. 62

стране инвеститоре већ и за домаће које услед тако великих административних баријера често нису спремни да се упусте у инвестиционе подухвате⁸⁴.

Подижући тежиште изучавања заштите животне средине на национални ниво, Србија је ратификовала Архуску конвенцију 2009. године и постала четрдесет седма држава потписница те Конвенције. Потребно је да назначимо да је Архуска конвенција међународни уговор усвојен 1998. године у граду Архусу у оквиру Економске комисије УН за Европу, на четвртој министарској конференцији са темом “Животна средина за Европу” и да је ступио на снагу 2001. године. Архуска конвенција уређује и гарантује доступност информација, учешће јавности у доношењу одлука и право на правну заштиту у питањима заштите животне средине.⁸⁵

Свака држава потписница се Конвенцијом обавезала се да њени службеници и јавна управа пружају одређене информације које се од њих траже, и олакшавају учешће јавности у захтевању доступности правосуђа. Конвенција је ушла у национални правни систем Републике Србије (ратификована је 2009. године (Службени гласник 38/09)) и имплементација поменуте конвенције је подржана 2011. године путем усвојене Стратегије о примени Архуске конвенције у Србији.

У циљу примене ратификоване Архуске конвенције и Стратегије за њену примену, Република Србија има обавезу да започне и поступак спровођења и поступања по овом акту. Сет “еколошких” закона који су донети у току 2009. године, чврсто се ослањају на Архуску конвенцију. Већина њих санкционишу неинформисање јавности о стању животне средине. Примена важећих “еколошких” прописа, а нарочито у делу правне заштите и доступности правосуђу, за сада нема потребне и задовољавајуће резултате у Републици Србији.

Успешна имплементација Архуске Конвенције од великог је значаја за Републику Србију у моменту приступања интергративним токовима ЕУ. Архуска

⁸⁴ Војиновић Ж., Зеленовић В.(2017): Стране директне инвестиција у Србији-разлике у начину инвестирања и њихове последице, Економски факултет у Суботици, Монографска студија, стр. 499

⁸⁵ Закон о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05–исправка, 101/07, 65/08 и 16/11), Члан 45. став 1. Стратегија за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине - Архуска конвенција

Конвенција има важну улогу у решавању проблема у области заштите животне средине сагласно принципима одрживог развоја.⁸⁶

Принципи одрживог развоја су предложени као допуна Агенди 21, још 1992. године на конференцији у Рио де Жанеиру, у циљу управљања економским развојем, а у складу са захтевима заштите животне средине у целини. Има их 27:

1. Људска бића су у центру бриге за одрживи развој. Људи имају право на здрав и продуктиван живот, у складу са природом.
2. У складу са повељом УН-а и принципима међународног права, земље имају суверено право да експлоатишу своје сопствене ресурсе, поштујући своју сопствену политику заштите животне средине и развојну политику, а такође имају одговорност да обезбеде да активности које се обављају у оквиру њихове правне надлежности и контроле, не проузрокују штету за животну средину других земаља или подручја изван граница националне правне надлежности.
3. Право на развој мора бити остварено тако, да се у истој мери задовоље потребе развоја и заштите животне средине и садашњих и будућих генерација.
4. Ради постизања одрживог развоја, заштита животне средине мора чинити саставни део процеса развоја и не може се разматати одвојено од њега.
5. Све државе и сви људи морају сарађивати на битним задацима искорењавања сиромаштва, што је неопходан захтев када се ради о одрживом развоју, да би се смањиле разлике у животном стандарду и боље задовољиле потребе већине људи у свету.
6. Посебна ситуација и потребе земаља у развоју, пре свега најмање развијених и оних чија је животна средина највише угрожена, морају имати посебан приоритет. Међународне акције у области заштите

⁸⁶ Јовановић Л, Јовановић Ђ. (2014): Стратегијски значај и примена Архуске конвенције у Републици Србији, Монографија националног значаја, Београд, стр. 78

животне средине и развоја треба, такође да се односе на интересе и потребе свих земаља.

7. Земље морају да сарађују, у духу глобалног партнерства, на чувању заштити и обнављању здравља и целovitости екосистема Земље. Због различитог доприноса глобалној деградацији животне средине, земље имају заједничку, али различиту одговорност. Развијене земље признају своју одговорност за одрживи развој, имајући у виду како притисак њиховог друштва на глобалну животну средину, тако и техничке и финансијске ресурсе којима располажу.
8. Ради постизања одрживог развоја и вишег квалитета живота свих људи, државе треба да смање и елиминишу оне облике производње и потрошње који нису у складу са одрживим развојем, а такође, да унапреде одговарајућу демографску политику.
9. Земље треба да сарађују на јачању постојећих сопствених капацитета за одрживи развој унапређењем научне комуникације кроз размену научних и техничких знања и путем подстицања развоја, прилагођавања, ширења и трансфера технологија, укључујући и нове, иновативне технологије.
10. Питања заштите животне средине се најбоље решавају уз учешће свих заинтересованих грађана на одговарајућем нивоу. На националном нивоу, сваки појединац мора имати слободан приступ информацијама, а које се односе на животну средину, а које поседују јавни органи власти, укључујући и информације о опасним материјама и о активностима у њиховој друштвеној заједници. Сваки појединац мора имати могућност да учествује у процесима одлучивања. Државе морају олакшати и подстицати развијање свести уз учешће јавности, тако што ће обезбедити да информације буду свима лако доступне. Мора се обезбедити ефикасан приступ правним и административним поступцима, укључујући и надокнаду штете и правне инструменте.
11. Земље морају да донесу ефикасне законе о заштити животне средине. Стандарди који се односе на заштиту животне средине, циљеви управљања и приоритети треба да одражавају стање заштите животне

средине и развоја на који се односе. Стандарди који се у неким земљама примењују могу за друге земље, нарочито за земље у развоју, да буду неодговарајући и да доведу до неоправданих економских и друштвених токова.

12. Земље треба да сарађују на унапређењу отвореног међудржавног економског система који би довео до економског раста и одрживог развоја у свим земљама, као и до бољег решавања проблема деградације животне средине. Мере тржишне политике за сврхе заштите животне средине не треба да буду средство за самоволну и неоправдану дискриминацију, или за прикривена ограничења међународне трговине. Треба избегавати једностране акције за решавање проблема заштите животне средине ван подручја надлежности земље увозника. Мере за решавање прекограничних и глобалних проблема заштите животне средине треба, што је могуће више, да буду засноване на међународном концензусу.
13. Земље треба да донесу националне законе који се односе на одговорност и одштету жртвама загађења и на друге штете по животну средину. Земље, такође, треба да сарађују без одлагања и одлучније у доношењу будућих међународних прописа који се односе на одговорност и одштету, када активности у оквиру њихове правне надлежности или контроле, проузрокују дејства штетна за животну средину у подручјима изван њихове надлежности.
14. Земље треба ефикасно да сарађују на одвраћању или спречавању премештања и трансфера у друге земље свих активности и материја које проузрокују јаку деградацију животне средине или су се показале штетним по здравље људи.
15. Да би се животна средина заштитила, земље морају , у складу са својим могућностима, у што већој мери примењивати превентивне мере. Ако постоји претња од неповратне штете, недостатак потпуне научне извесности не сме бити разлог за одлагање мера за спречавање деградације и загађења животне средине, при чему мере морају бити ефикасне са гледишта трошкова.

16. Национални органи власти треба да настоје да подстичу интернационализацију трошкова заштите животне средине и коришћење економских инструмената, имајући у виду приступ по коме загађивач треба да сноси трошкове загађења, поштујући интересе јавности, а без нарушавања међународне трговине и инвестирања.
17. Оцењивање утицаја на животну средину, као национални инструмент, мора се предузети за одређене активности које могу имати значајан штетан утицај на околину, о којима одлучују надлежни национални органи власти.
18. Земље морају одмах да обавесте друге земље о својим природним катастрофама или другим опасностима које могу проузроковати изненадна штетна дејства на животну средину у тим земљама. Међународна заједница мора учинити све да оштећеним земљама помогне.
19. Земље морају унапред и правовремено обавештавати потенцијално угрожене земље о активностима које могу имати значајно штетно прекогранично дејство и достављати одговарајуће информације, а такође се морају консултовати са тим земљама у раној фази и уз изражено поверење.
20. Жене имају виталну улогу у управљању заштитом животне средине и развоју. Стога, њихово потпуно учешће је веома важно за постизање одрживог развоја.
21. Креативност, идеале и храброст младих у целом свету, треба мобилисти за стварање глобалног партнерства, ради постизања одрживог развоја и обезбеђења боље будућности за све.
22. Домороци, староседеоци и њихове заједнице, као и друге локалне заједнице, имају виталну улогу у управљању заштитом животне средине у развоју због својих знања и традиционалног начина живота. Земље морају признати и правно подржати њихов идентитет, културу и интересе, а такође омогућити њихово ефикасно учешће у постизању одрживог развоја.

23. Морају се заштитити: животна средина, природни ресурси и људи који су угњетени или су под доминацијом или окупацијом.
24. Ратовање је у сваком случају деструктивно у односу на одрживи развој. Стога државе морају поштовати међународно право којим се обезбеђује заштита животне средине у време оружаних сукоба и сарадња у каснијем развоју.
25. Мир, развој и заштита животне средине су узајамно зависни и нераздвојни.
26. Земље морају све своје несугласице у погледу заштите животне средине да решавају на мирољубив начин и одговарајућим средствима у складу са повељом УН – а.
27. Земље и људи треба да сарађују, у духу партнерства и уз постојање поверења, при остваривању принципа из ове Декларације и у будућем унапређењу међународног права у области одрживог развоја.⁸⁷

Опредељења исказана у Стратегији одрживог развоја и Стратегији о примени Архуске конвенције показују решеност Републике Србије да се прикључи преко европских и међународних организација и регионалних структура и да свој допринос изграђивању и унапређивању заштите животне средине заједно са осталим чланицама. Стратегија коју је Република Србија конципирала је у складу са принципима и вредностима дефинисаним у Декларацији о одрживом развоју из Јоханесбурга, затим Миленијумским циљевима развоја, Стратегијом одрживог развоја ЕУ и Архуском конвенцијом и потврђује решеност Републике Србије да приступи заштити животне средине, међународном праву и демократским вредностима, што на развој Републике Србије као младе демократске земље има позитиван утицај.

Сви поменути оквири имају за циљ приближавање важности теме ове докторске дисертације и уочавање важности њене израде, како за истицање

⁸⁷ Јовановић Л., Јовановић Ђ. (2014): Стратегијски значај и примена Архуске конвенције у Републици Србији, Монографија националног значаја, Београд, стр. 85

глобалних проблема везаних за дуготрајну изложеност животне средине негативном утицају човека и њену све већу угроженост, тако и за проналажење места које Република Србија заузима у европским, па и светским размерама и њену укљученост у решавање насталих еколошких проблема.

Стање у области заштите животне средине у Републици Србији бележи одређени напредак у последњих неколико година, нарочито од када се Република Србија рачуна као земља кандидат за приступ у чланство у ЕУ (14.1.2014).

Доношењем Стратегије развоја и промоције друштвено одговорног пословања (2010), за период од 2010. до 2015. године, Влада Републике Србије први пут системски регулише ову област.

Концепт одрживог развоја сматра се модернијим приступом у решавању еколошких проблема. Концепт стратегије одрживог развоја у Републици Србији је настао као резултат реалне потребе схватања важности заштите животне средине и подвлачења значаја успостављања везе између економских и социјалних циљева и заштите животне средине, а све у циљу обезбеђивања бољег квалитета живота људи.

Концепт одрживог развоја се везује за највећу светску конференцију - Конференцију ОУН о заштити животне средине и одрживом развоју, одржану јуна 1992. године у Рио де Жанеиру. (Бразил). Тој конференцији су присуствовали званичници из 179 земаља, а резултат су били документи (Рио декларација о животној средини и развоју, Конвенција о промени климе, Конвенција о биодиверзитету, Агенда за 21. век (упутство о спровођењу) и Принципи о управљању, заштити и одрживом развоју шумских ресурса).

Септембра 2002. године (десет година након Рио де Жанеира), у Јоханесбургу се још једном састала међународна заједница и поновила свој став у вези са одређењем за одрживи развој и управљање природним ресурсима.

После Светског самита у Јоханесбургу, Државна заједница Србије и Црне Горе преузела је обавезу израде Националне стратегије одрживог развоја као основног и свеобухватног стратешког документа.

У светлу скорог отпочињања преговора и отварања поглавља 27, које се тиче заштите животне средине и услова које Србија мора испунити да би постала равноправни члан ЕУ, сагледава се Стратегија одрживог развоја и њена имплементација.

Одрживи развој за грађане Србије значи бољи квалитет живота а самим тим и бољи стандард, улагање у чистију производњу и енергетску ефикасност, а затим и отварање нових радних места и здравију животну средину.

Република Србија је у Националној стратегији одрживог развоја за период од 2008. до 2017. године формулисала вредности и циљеве којима тежи.

“Република Србија је 2017. године институционално и економски развијена држава са одговарајућом инфраструктуром, компатибилна са стандардима ЕУ, са привредом заснованом на знању, ефикасно коришћеним природним и створеним ресурсима, већом ефикасношћу и продуктивношћу, богата образованим људима, са очуваном животном средином, историјским и културним наслеђем, држава у којој постоји партнерство јавног, приватног и цивилног сектора и која пружа једнаке могућности за све грађане.”⁸⁸

Основни принципи Стратегије одрживог развоја су: међугенерациска солидарност и солидарност унутар генерације, отворено и демократско друштво – учешће грађана у одлучивању, знање као носилац развоја, укљученост у друштвене процесе, интегрисање питања животне средине у остале секторе политике, предостројност, принцип загађивач/корисник плаћа и одржива производња и потрошња.⁸⁹

⁸⁸ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 98/06, члан 82.

⁸⁹ Национална стратегија одрживог развоја, Службени гласник РС, бр 55/05, 71/05, 101/07., 3.члан

Израда текста Стратегије започета је крајем 2005. године, у оквиру пројекта који је помогла влада Шведске, а реализован је посредством Програма за развој Уједињених нација УНДР, у оквиру кабинета потпредседника Владе Републике Србије.

На нивоу Републике надлежност за животну средину подељена је на више министарстава. Главну надлежност за заштиту животне средине има истоимено Министарство које је, између осталог, задужено за заштиту природе, ваздуха и адаптацију на климатске промене, затим за управљање отпадом и делимично за заштиту вода од загађивања.

Поред матичног министарства, надлежности за заштиту животне средине у различитом степену поверене су и другим министарствима. Тако, на пример, одговорност има и Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде у чијем саставу је Републичка дирекција за воде – главно државно тело у сектору вода. Уз то, о квалитету воде за пиће брине се и Министарство здравља. Додатно, надлежност за рударски отпад и заштиту ваздуха има Министарство рударства и енергетике – задужено је за контролу пословања ЕПС-а и РТБ Бор-а (највећи загађивачи ваздуха и земљишта).

Посебно би требало напоменути да надзор над комуналним предузећима, планирањем и спровођењем изградње комуналне инфраструктуре има Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (МГСИ). Коначно, Министарство привреде има надлежност над неким предузећима у државном власништву (Петрохемија, Азотара и друга) која спадају у групу великих загађивача, па би и сама морала да инвестирају више како би се ускладила са регулативом ЕУ.⁹⁰

⁹⁰ Република Србија, Фискални савет, Инвестиције у заштиту животне средине, Извештај за 2018. годину, стр. 20

Слика 9. Министарства и независни државни органи у служби животне средине

Извор:<http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/>, брошура Институције за одрживи развој, Уједињене нације

Како је држава Србија усвајала законска решења из свих области везаних за Стратегију одрживог развоја, предлог Стратегије преузела је на себе. Тако је концепт ове стратегије представљен од стране председника државе Србије и проширен временски до 2020. године.

Изradi Стратегије је претходио процес утврђивања развојних приоритета. Основни приоритети су утврђени, а њихово испуњење ће у највећој мери омогућити остваривање визије одрживог развоја до 2020. године. Сет индикатора којима ће се вршити праћење напретка на путу ка имплементацији Стратегије је такође предложен и усвојен.

Република Србија је донела неколико десетина стратегија које се тичу заштите животне средине и одрживог развоја.

Поменућемо неке од њих:

- Стратегија управљања минералним ресурсима Републике Србије до 2030. године
- Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије за период од 2011. до 2018. године
- Предлог стратегије управљања отпадом за период од 2010. до 2019. године
- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије у периоду од 2010. до 2015. године
- Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја
- Стратегија увођења чистије производње у Републици Србији
- Национална стратегија одрживог развоја
- Стратегија развоја пољопривреде Србије
- Стратегија развоја шумарства Републике Србије
- Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара.

У складу са Стратегијом одрживог развоја Србије, предложено је праћење и процена приоритета у Републици Србији, а то су:

- Чланство у ЕУ
- Развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен привредни раст
- Развој и образовање људи, повећање запошљавања и социјална укљученост
- Развој инфраструктуре и равномерни регионални развој
- Заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса.

Да би се остварили бољи резултати на имплементацији Стратегије и на унапређењу друштвено-економског развоја Републике Србије, значајно би било наћи различите модалитете за подстицајно ванбуџетско финансирање (донације, банкарски кредити, међународни наменски фондови за енергетску ефикасност). Исказани приоритети су били предмет разраде кроз три посебне целине, тзв. “стуба” стратегије.

То су:

1. Економија базирана на знању
2. Друштвено-економски услови и перспективе
3. Животна средина и природни ресурси⁹¹

За спровођење ових закона донет је и сет закона:⁹²

1. Закон о заштити ваздуха
2. Закон о заштити природе
3. Закон о заштити од нејонизујућих зрачења
4. Закон о заштити од јонизујућих зрачења и о нуклеарној сигурности
5. Закон о заштити од буке у животној средини
6. Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда
7. Закон о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја
8. Закон о управљању отпадом
9. Закон о изменама и допунама Закона о заштити животне средине
10. Закон о изменама и допунама Закона о процени утицаја на животну средину
11. Закон о хемикалијама
12. Закон о биоцидним производима
13. Закон о амбалажи и амбалажном отпаду

(Сви претходно наведени закони су усвојени у Скупштини Републике Србије 19. 5. 2009. године)

⁹¹ www.milovancevic.com/images/.../2-strategija-odrzivog-razvoja.pdf, преузето 02.06.2018

⁹² Национална стратегија одрживог развоја Србије, званична страница, www.indicator.sepa.gov.rs/slike/pdf/o.../nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-srbije, преузето 02.06.2018

14. Закон о геолошким истраживањима
15. Закон о водама
16. Закон о производњи и промету отровних материја
17. Закон о превозу опасних материја
18. Закон о потврђивању Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасних отпада и њиховом одлагању
19. Закон о процени утицаја на животну средину
20. Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину
21. Закон о заштити животне средине
22. Закон о ратификацији Конвенције о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту – верзија на српском и на енглеском језику
23. Закон о ратификацији Конвенције о очувању европске дивље флоре, фауне и природних станишта
24. Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине
(Закони од 14 до 24 усвојени су у Скупштини Републике Србије 27. 10. 2008. године)
25. Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивања животне средине (11. 11. 2008. године).
26. Закон о ратификацији Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених нација о промени климе (7.11. 2008. године).

3.2 ПРАЋЕЊЕ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Непрепознавање проблема у области заштите животне средине делимично је ублажено отварањем Србије према свету почетком 21. века, када се видело да свет увелико ради на озелењавању економије.

Србија је 2001. године потписала Оквирну конвенцију о климатским променама, а Кјото протокол потписује 2007. године. У марту месецу 2012. године, Европски савет доноси одлуку да Србији додели статус кандидата за чланство у ЕУ, па је Србија стога у обавези да усклади своје прописе са прописима ЕУ, а то се нарочито односи на поглавље 27, по коме је циљ да се у Републици Србији успостави одржив систем заштите животне средине. Тај циљ је и у складу са најважнијим правним актом земље, Уставом Републике Србије⁹³, где у члану 74 стоји да "Свако има право на здраву животну средину и на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању. Свако, а посебно Република Србија и АП Војводина, одговоран је за заштиту животне средине и дужан је да чува и побољшава животну средину. Постоје и одређене стратегије које подржавају и подстичу управљање и планирање у области заштите животне средине, а регулисане су Законом о заштити природе и другим законским актима. То су: ⁹⁴

- Национална стратегија одрживог развоја⁹⁵, која дефинише економију, друштво и екологију као најважније аспекте одрживог развоја као дугорочног процеса, а институције система су ту да подрже тај и такав развој.
- Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара⁹⁶, која се састоји из три дела и представља један од најбитнијих стратешких докумената, усклађена је са међународним документима.
- Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом,

⁹³ Устав Републике Србије, Службени гласник РС бр. 98/05.

⁹⁴ www.gs.gov.rs/.../Strategija%20za%20primenu%20Konvencije%20, преузето 03.06.2018.г.

⁹⁵ Национална стратегија одрживог развоја, Сл. гласник РС, бр. 55/05, 71/05.

⁹⁶ Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара Сл. гласник РС бр. 33/12.

пољопривреде и шумарства⁹⁷, који даје основне информације о реализацији пројеката у области управљања отпадом, пољопривреде и шумарства, а има за циљ информисаност о чистом развоју и доприносу државе у којој се спроводи.

- Стратегија увођења чистије производње у Републици Србији⁹⁸, је превентива стратегије заштите животне средине, донета ради повећања ефикасности производње, а уједно и смањења ризика по животну средину и здравље људи.
- Национална стратегија за апроксимацију у области животне средине Републике Србије⁹⁹, тиче се преношења целокупног законодавства ЕУ на домаће законодавство и његову примену. Садржи економске инструменте и финансијске механизме у области животне средине.
- Стратегија управљања отпадом за период 2010-2019. године¹⁰⁰, представља услове за одрживо управљање отпадом у Републици Србији.
- Национални програм заштите животне средине у Републици Србији¹⁰¹, одређује стратешке циљеве политике заштите животне средине и садржи посебне циљеве за квалитет земљишта, воде и ваздуха.
- Просторни план Републике Србије од 2010. до 2020. године¹⁰², који задовољава потребу за планским уређењем простора, а поготово у развијеним срединама, са очувањем заштићеног природног и културног наслеђа.
- Стратегија биолошке разноврсности Републике Србије 2010 - 2018. године¹⁰³, одређује биолошку разноврсност у квалитативном и квантитативном смислу и дефинише систем заштите заштићених подручја у Републици Србији и тој области даје правни, финансијски и институционални оквир.

⁹⁷ Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства, Сл. гласник РС, бр 55/05, 71/05 (исправка 101/07, 65/06).

⁹⁸ Стратегија увођења чисте производње у Републици Србији, Сл. гласник РС, бр. 55/05 – исправка 101/07, 65/08.

⁹⁹ Национална стратегија за апроксимацију у области животне средине Републике Србије, Сл. гласник 55/05, 71/05 - исправка 101/07;65/08;16/11.

¹⁰⁰ Стратегија управљања отпадом 2010-2019 г. Сл. гласник 55/05,71/05, стр. 101

¹⁰¹ Национални програм заштите животне средине, Сл. гласник РС 12-10.

¹⁰² Просторни план РС, Сл. гласник РС, број 88/10.

¹⁰³ Стратегија биолошке разноврсности РС, Сл. гласник РС бр. 12/10.

Постојеће институције у Републици Србији које се баве заштитом животне средине¹⁰⁴ су:

1. Министарство животне средине (основано средином 2017. године) има за циљ да обавља све послове државне управе који се тичу основне заштите животне средине, затим система заштите и унапређења средине, националних паркова, послове инспекцијског надзора и сл.
2. Републички хидрометеоролошки завод (РХМЗ) такође обавља послове државне управе који се односе на: метеоролошка, агрометеоролошка, климатолошка и хидролошка мерења и осматрања. Прати и анализира временску прогнозу, промену времена, климе и воде.
3. Републички завод за статистику сакупља и податке из области статистике отпада, опасних материја, вода и емисија штетних гасова у ваздуху и презентује их у годишњим извештајима.
4. Завод за заштиту природе је стручна установа која се бави заштитом и унапређењем природне баштине Србије и обавља различите делатности којима утврђује вредност подручја, проучава биодиверзитет и геодиверзитет, врши надзор над заштићеним природним добрима, саставља базу података о стању ресурса Србије.
5. Завод за јавно здравље контролише квалитет ваздуха у локалној урбаној зони и квалитет вода у токовима кроз урбане средине, хигијенску исправност воде за пиће и ниво буке у животној средини.
6. Агенција за заштиту животне средине припада Министарству заштите животне средине и представља орган управе, тако да обавља послове из надлежности државне управе и има својство правног лица, а бави се

¹⁰⁴ Грујовић М., Дамјановић Р., Петровић Г., Вранић Д, (2016): Институционални и законски оквир заштите животне средине у РС у функцији одрживог развоја, *Ecologica*, No 83, стр. 436

праћењем стања чинилаца животне средине кроз одређене индикаторе животне средине, израђује регистар загађујућих материја и сл.

7. Агенција за хемикалије је престала са радом 2012. године, после ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о хемикалијама. Њене надлежности су пребачене на Министарство енергетике РС.
8. Агенција за заштиту од јонизујућих зрачења и нуклеарну сигурност.
9. Фонд за заштиту животне средине је основала Влада Републике Србије у циљу контроле принципа “загађивач плаћа”, али је угашен 2012. године, опет одлуком Владе Републике Србије. Од 2016. године овај Фонд замењен је Зеленим фондом.

За контролу примене концепта одрживог развоја задужени су одређени индикатори, засновани на савременим еколошким законитостима, који идентификују узрочно-последичне везе између економије и животне средине.

Индикатори су битни јер могу да дијагностикују проблем пре него што он нарасте и постане нерешив, те указују на могућа решења. Ефикасни индикатори су релевантни, лаки за разумевање, поуздани и базирани на подацима.

Често су најпотребнији они индикатори за које нема података, док су индикатори за које има података најмање корисни за мерење одрживости. Традиционални индикатори имају ту предност што су лако доступни и упоредиви, помажу да се одреде критичне области и могу се комбиновати у циљу израде индикатора одрживог развоја.

Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије за период од 2008. до 2017. године, дефинише одрживи развој као циљно оријентисан, дугорочан, непрекидан, свеобухватан и синематски процес који утиче на све

аспекте живота (економски, еколошки, социјални и институционални) на свим нивоима.

Успостављање квалитетног мониторинга и контрола стратегије, помоћу одговарајућих индикатора, треба да помогне у праћењу краткорочних и дугорочних циљева.

Историјат борбе за заштиту животне средине у нашој земљи кретао се углавном у оквирима у којима се брига за ту област кретала и у другим деловима света. Тек током последњих деценија прошлог века схватање важности заштите животне средине је преправило већину светских научних кругова. Последња деценија прошлог века рачуна се као почетак преокрета пажње јавности и државних институција према тој области у научном, правном и економском смислу.

Правна регулатива, која је до 1991. године била оскудна, садржала је законе о заштити ваздуха од загађења, о заштити од буке, од јонизујућих зрачења, законе о заштити природе и остале законе који су били донети у време када још није ескалирала забринутост за проблеме у животној средини.

Закон о заштити животне средине код нас је донет 1991. године и од тада се кренуло у уређивање те области у Републици Србији. Поред овог, донет је и сет закона из те области:¹⁰⁵ Закон о водама, Закон о шумама, Закон о пољопривредном земљишту, Закон о ловству, Закон о рибарству, Закон о националним парковима и Закон о поступању са отпадним материјалима.

Национална правна регулатива садржи:

- Закон о заштити животне средине,
- Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину,
- Закон о процени утицаја на животну средину са изменама и допунама,

¹⁰⁵ Јединствени информациони систем за регионални развој, www.regionalnirazvoj.gov.rs, преузето 03.06.2018.г.

- Закон о интегрисаној превенцији и контроли загађивања животне средине
- Закон о управљању отпадом
- Закон о амбалажи и амбалажном отпаду,
- Закон о заштити ваздуха,
- Закон о хемикалијама,
- Закон о биоцидним производима,
- Закон о заштити природе,
- Закон о заштити од јонизујућег зрачења и нуклеарној сигурности,
- Закон о заштити од нејонизујућих зрачења,
- Закон о заштити од буке у животној средини,
- Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљих ресурса.

Важно је истаћи да је Србија 2009. године ратификовала Конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине (Архуска конвенција).

Нови закон о заштити животне средине је донет 2004. године, са изменама у 2009, 2011. и 2016. години, а током тих година донети су и Закон о процени утицаја на животну средину, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину и Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађивача животне средине.

Зелени закони, које Република Србија доноси као земља кандидат за улазак у ЕУ, тичу се заштите ваздуха, буке, хемикалија, биоцидних производа, јонизујућег зрачења, управљања отпадом, амбалажног отпада, заштите природе, а циљ измена закона које су спроведене последњих година је стално усклађивање правне регулативе са захтевима и регулативом ЕУ.

Када је у питању кажњавање субјеката који загађују ваздух, воду, земљиште и праве дивље депоније, донет је и Правилник о усклађеним износима накнаде за загађивање животне средине¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Правилник о усклађеним износима накнаде за загађивање животне средине, Сл. гласник РС, бр. 25/15.

На тај начин је правно регулисана обавеза плаћања накнаде за оне субјекте који загађују животну средину. Износи накнада су регулисани зависно од тога да ли је појединачни извор загађивања отпад или супстанце које оштећују озонски омотач, или се наплаћују накнаде за пластичне кесе (табела 1).

Табела број 1 – Накнаде које плаћају загађивачи животне средине у Републици Србији

Емисије из појединачних извора загађивања		
Материја	Износ у РСД	Количина
CO2	9.005	1 тона
NO2	7.204	1 тона
Прашкасте материје		
Прашкасте материје из асфалтних база	139.45	1 тона
Отпад		
Одложен неопасни индустријски отпад	306	1 тона
Произведени опасни отпад	1.532	1 тона
Накнаде за супстанце које оштећују озонски омотач		
Увезене супстанце	52	1кг
Накнаде за пластичне кесе		
Пластичне кесе са адитивима	1.296	1 тона
Пластичне кесе без адитива	25.914	1 тона

Извор: Сл.гласник РС, број 25/15

Табела број 1. показује износе накнаде у РСД, по систему загађивач плаћа, као начин за наменско одвајање финансијских средстава за очување животне средине у Републици Србији.

Ниво свести грађана Републике Србије о важности очувања животне средине увелико је брига многих организација које се баве едукацијом и подизањем нивоа свести људи о значају очувања животне средине, јер би без напретка на том пољу, сви напори и закони остали мртво слово на папиру.

Када је сагледавање стања животне средине у питању, ту се издваја Индекс еколошких перформанси (Environmental Performance Index – EPI), који се добија као обрачун 20 индикатора који дају информације о животној средини на нивоу државе.

Република Србија се по овим индикаторима (2014. године) налазила на 31. месту од 178 земаља. Овај податак говори у прилог томе да је утицајем институција у Републици Србији и усклађивањем закона са правним тековинама ЕУ у овој области постигнут значајан резултат, али да је потребно још активности на том пољу, како на глобалном тако и на регионалном, националном и локалном нивоу, у циљу ефикасног спровођења закона и проналажења недостајућих финансијских средстава која неминовно прате спровођење пројеката заштите животне средине и њихову реализацију.

Обновљиви извори енергије у Србији су добар потенцијал, који није довољно искоришћен. Ради се о енергији воде, енергији ветра и сунца, биомасе и геотермалној енергији. Потреба за обновљивим изворима проистиче из претераног коришћења енергије из необновљивих извора, које ремети природну равнотежу и ствара алармантне последице емисије гасова са ефектом стаклене баште, које настају сагоревањем фосилних горива и доводе до климатских промена у свету, изазваних глобалним загревањем.

Свет се забринуо за будућност човечанства и уопште, за опстанак планете, па се све више прелази на обновљиве изворе како би се зауставио, опасан по човечанство, процес промене климе.

У ову проблематику је укључена и економија, јер је енергија базни елемент за функционисање привреде сваке земље. Развојем новог начина коришћења енергије из обновљивих извора омогућено је да се развија нови сектор привреде и отварају нова радна места, а то је добро за развој привреде Републике Србије. Наравно, док до тих бенефита не дође, потребна су улагања у сектор заштите

животне средине и обновљивих извора енергије. Та средства Србија мора да прибави из различитих извора, јер ниједан извор средстава сам по себи није довољан. У Србији још нема прецизних пројекција колико бенефита у економском смислу би донео развој такве зелене индустрије.

У почетној фази, у којој се Србија налази, битни су и трошкови увођења енергије из обновљивих извора, јер би то додатно, због трошкова увођења који никако неће бити мали, поскупело производњу и самим тим и цене производа, а то би даље оптеретило грађане Србије. Затим, процедуре за инвестирање у обновљиве изворе су дуге и сложене, прописи недовољни, стандарди недефинисани. И поред најновије изјаве министра енергетике (у децембру 2017.), да ће Србија до 2020. године 27 % укупне енергије добијати из обновљивих извора, пут је дуг и много је препрека које Србија као држава на њему мора савладати. На пример, цена електричне енергије у Србији није економска, из разних разлога, па ће евентуална цена енергије из обновљивих извора бити неконкурентна цени електричне енергије. Затим, дистрибуција такве енергије изискивала би прикључивање на постојеће капацитете, што би додатно оптеретило цену електричне енергије и стабилност таквог система, јер је производња електричне енергије из обновљивих извора скупља од производње електричне енергије из фосилних горива. Зато се уводе мере подстицаја за инвестирање у таква постројења.

Питање неопходности заштите животне средине као талас који је преплавио, и тек ће, све земље света, условљава промене у економијама држава, које су некада толике да су подстицаји и помоћ у финансијском смислу неопходни свима, а нарочито земљама у развоју. Стога је на најновијем самиту о климатским променама одржаном, децембра 2017. године у Паризу, договорено да се један од закључака тиче помоћи земљама у развоју од стране развијених земаља, и то у износу од 100 милиона долара.

3.2.1. Национална листа индикатора заштите животне средине

Потребна је стална процена и вредновање узрока, стања, последица и ефеката програма управљања животном средином. Информациони систем треба да садржи међусобно повезане електронске базе података и изворе података о стању животне средине и притисцима на животну средину, као и друге податке потребне на националном нивоу.

Ефикасан систем економских инструмената треба да обезбеди подстицање смањења загађења, а увођење адекватних финансијских механизма треба да мотивише улагања у животну средину.

Економски инструменти који се примењују у Републици Србији су: накнаде, као и подстицајна средства и субвенције. Индикатори су рађени према Националној листи индикатора заштите животне средине (Правилник о Националној листи индикатора заштите животне средине, „Службени гласник РС”, број 37/11).

Национална листа индикатора је груписана на тај начин да се подаци могу упоређивати са међународном и европском методологијом и тако се повезују у Европску информациону и осматрачку мрежу (EIONET).¹⁰⁷

Индикатори су сврстани према стандардној DPSIR шеми за извештавање (Driving-Pressure-State-Impact-Response), која се данас употребљава у земљама ЕУ како би се приказали покретачки фактори, притисци, стање, утицај, али и одговор друштва, на питања везана за област заштите животне средине. Сет индикатора у оквиру категорије (Driving force) обухвата антропогене активности које имају

¹⁰⁷ Јанковић., М. (2016): Извори финансирања којима управљају инострана тела на пољу заштите животне средине, *Ecologica*, Vol. 23., No 83, стр.617

утицај на животну средину (потрошња финалне енергије по секторима, укупна финална потрошња по енергентима, путнички саобраћај, робни саобраћај), а притисак (Pressure) је директна последица активности (прекорачења и коришћење супстанци које оштећују озонски омотач, коришћење ресурса за водоснабдевање). Са друге стране индикатори стања (State) указују на постојеће стање животне средине (диверзитет врста, прекорачења граничних вредности емисије, глобална и европска температура), док је утицај (Impact) последица притиска на животну средину. Индикатори реакције (Response) описују мере, инвестиције и друге реакције на промене стања животне средине.

Што се Републике Србије тиче, а на томе је фокус овог докторског рада, осим свих закључака светске и европске заједнице, потребно је да сви нивои власти увиде значај националног опредељења кад је животна средина у питању и да свако у свом домену постави стратешке циљеве, на тај начин да се заједно иде ка остваривању одрживог раста и развоја Републике Србије.

3.3 Финансирање заштите животне средине у Републици Србији

Потребно је утврдити области чије је финансирање од стране државе неопходно, а то су: заштита ваздуха, управљање отпадом, санација депонија и уређење система управљања отпадним водама. Највише финансијских средстава ишло би у ове сврхе у наредном периоду, а свако одлагање решавања ових проблема повећаће трошкове у будућности, јер они представљају највећи узрок деградација животне средине. Управо су пројекти који се односе на ове области животне средине најзаслужнији за могућност да нам се квалитет животне средине улагањем у ове области побољша.

Главни извор финансирања у области заштите животне средине код нас и даље остаје буџет Републике Србије, иако постојећа издвајања ни издалека не покривају трошкове улагања у пројекте од интереса за ову област. Ту се морају наћи системска решења, у смислу да издвајања у виду накнада и пореза који се тичу заштите животне средине треба маркирати као износ у буџету Републике Србије

који би требало да се издваја бар у том истом обиму и улаже у пројекте и предузећа који санирају штете настале досадашњим немаром према животној средини и даје оним организацијама и привредним субјектима који улажу у зелену економију, циркуларну економију и оне области које не еродирају постојећи ниво одрживости животне средине.¹⁰⁸

Остали извори финансирања су: општински буџети, финансијска средства из привреде, финансијска средства јавних комуналних предузећа (ЈКП) и инострана средства.

Проблематика система финансирања произлази из ограничене покривености примене накнада за коришћење ресурса, високе зависности од републичког буџета, неусаглашености правног оквира са законодавством ЕУ и ограничене примене подстицајних инструмената.

Средства привреде која се улажу у смањење загађења и чисте технологије су недовољна. Предузећа нису у обавези да пријављују државним органима оне инвестиције које су намењене улагању у заштиту животне средине, па нема информација о тим активностима.

Тржишна економија захтева позитивно превентивно деловање загађивача, као одговорно понашање, посебно у делу спречавања или смањивања загађивања, како на локалу, тако и регионално.

У Републици Србији постоји фонд за заштиту животне средине, који је обновљен у прошлој години у виду Зеленог фонда. Без обзира на правни облик Фонда, сва средства којима држава располаже треба да буду транспарентна, да би се наменско располагање лако могло сагледати. Средства из државног буџета било у виду Фонда за заштиту животне средине у протеклом периоду, било у облику Зеленог фонда, као буџетске линије, су у Републици Србији, као и у свим до сада

¹⁰⁸ Михајлов А., Стевановић Чарапина Х., Тадић М. и др. (2014): Лимес, часопис за друштвене и хуманистичке науке, Животна средина ка Европи., бр.1, стр.64

анализираним земљама, главни извор финансијских средстава за финансирање заштите животне средине. У досадашњем распослагању буџетска средства за заштиту животне средине нису коршћена наменски, тако је Фонд за заштиту животне средине укинут, а разлозима се бавила студија “Информација о проблемима финансирања заштите животне средине”, коју су сачинили и представили јавности еколошки центар „Станиште“ и Београдска отворена школа, а подаци се нарочито односе на локални ниво.

Истраживања вршена од 2010. до 2012. године су показала да су порасли текући наменски приходи од накнада за супстанце које оштећују озонски омотач, за емисију SO₂, NO₂, прашкастих материја и одложени отпад, као и посебне локалне накнаде за заштиту и унапређење животне средине. Република Србија и локалне самоуправе наплаћују ове накнаде од привреде и грађана. Конкретно, у 2014. години су ови приходи повећани за 1,1 милијарду динара у односу на 2013. и износили су 4,11 милијарди динара. Износ трошкова, тј. расхода за ову област у тим годинама био је знатно нижи од прихода, па је у 2014. години, био за 2058 милијарди динара нижи него у 2011. и 2012. години, што значи да се износ неутрошених средстава из године у годину повећава и преноси, па је тако у 2015. годину пренето 5,35 милијарди динара.

Проблеми и потребне инвестиције у заштиту животне средине толико су велики да то мора да постане приоритет у вођењу јавних политика. Србија већ скоро три деценије систематски заостаје за упоредивим европским земљама у заштити животне средине. У последњих десетак година, за које имамо прецизније податке, за заштиту животне средине у Србији државни и приватни сектор издвајали су тек трећину средстава у односу на издвајања за ове намене у земљама Централне и Источне Европе (ЦИЕ) – 0,7% БДП-а у Србији наспрам 2% БДП-а у ЦИЕ. Због тога је стање комуналне инфраструктуре у Србији знатно лошије у односу на упоредиве земље, што се директно одражава на нижи квалитет живота

грађана и угрожава њихово здравље (несанитарне градске и општинске депоније, неисправна вода за пиће, загађен ваздух и друго).¹⁰⁹

Повећање инвестиција државе у заштиту животне средине требало би да буде државни приоритет, јер је то основни услов за превазилажење недопустиво лоших услова за живот и за побољшање здравља становника. Затим и повећана издвајања за инвестиције умногоме би побољшала и структуру буџета Србије (у ком се недовољно издваја за капиталну потрошњу) и допринела би привредном расту. Србија се у будућем периоду лако може суочити с плаћањем пенала у износу од више десетина милиона евра годишње уколико се у процесу приступања ЕУ не задовоље прописани стандарди у заштити животне средине. Неопходна улагања у животну средину треба да буду буџетски одржива, нарочито када се има у виду велики обим средстава које је неопходно буџетима Републике и локалних самоуправа одвојити за ове намене у наредним годинама. То је једино могуће ако се убрзају реформе, првенствено државних републичких и локалних предузећа, и ако се, упоредо с тим, буџетски новац не троши популистички на неодржив раст текућих расхода – пре свега на прекомерни раст пензија и плата у јавном сектору.

Годишња издвајања државе за заштиту животне средине у наредном вишегодишњем периоду морала би да се повећају за око 500 млн евра (за око 1,3% БДП-а). Садашњи ниво државни улагања у животну средину (највише до 100 млн евра годишње) не обезбеђују достизање ни минимума стандарда заштите животне средине. Анализа Фискалног савета показује да ће за постизање задовољавајућих стандарда у заштити животне средине и усклађивање са европским директивама држава морати да издвоји најмање 8-9 млрд евра у наредних 10 до 15 година. Највише средстава је потребно уложити у сектор вода – око 6 млрд евра (пречистачи отпадних вода, изградња канализационе мреже и друго), затим још око

¹⁰⁹ Република Србија, Фискални савет, Инвестиције у заштиту животне средине, Извештај за 2018. годину, стр.22

1,5 млрд у сектор отпада (изградња регионалних депонија са пратећим постројењима и друго) и око 1 млрд у заштиту и квалитет ваздуха.¹¹⁰

Јавна улагања у области животне средине финансирају се из буџета Републике, али и локалних буџета (општине и градови, заједно са локалним јавним предузећима). Да би се остварило потребно укупно улагање, држава би годишње морала да у просеку инвестира око 22 600 млн евра у заштиту животне средине. Да је ово амбициозан план показује чињеница да би се улагања у животну средину тиме повећала за око 1,3% БДП-а (500 млн евра) у односу на садашњи ниво од око 0,2% БДП-а (80-100 млн евра). Достижање нивоа јавних улагања у животну средину од 1,5% БДП-а одговарало би потребама Србије а и искуства других земаља, које су у овој области далеко одмакле, показују да је ово одговарајући ниво инвестирања. Уз то, улагања у животну средину повећала би укупне инвестиције државе, са садашњих 3-3,5% на преко 4,5% БДП-а, чиме би се у највећој мери решила једна од највећих структурних неравнотежа јавних финансија (недовољне јавне инвестиције). Напомињемо и да поменути износи не представљају целокупна издвајања у животну средину, пошто ће и предузећа у државном и приватном власништву морати сама више да инвестирају – процењујемо укупно и до 200 млн евра годишње у вишегодишњем периоду. Иако се буџет у овом случају не би јавио као непосредни извор средстава, држава би и у овом делу имала пресудну улогу – морала би кроз механизам контроле да обезбеди да се неопходна улагања у предузећима стварно и реализују.¹¹¹

Фискални савет оцењује да је снажно повећање улагања у заштиту животне средине буџетски приоритет у 2019. и наредним годинама. Србија је тренутно међу еколошки најзагађенијим земљама у Европи – што угрожава здравље становништва, скраћује просечан животни век, погоршава квалитет живота и утиче на неравномеран регионални развој. Фискални савет објашњава да би јавне финансије морале одмах да се суоче са овим проблемом, односно да би већ буџет

¹¹⁰ Република Србија, Фискални савет, Инвестиције у заштиту животне средине, Извештај за 2018.годину, стр.21

¹¹¹ Ibidem, стр. 22

за 2019. требало да предвиди много већа средства за инвестиције у заштиту животне средине. За то тренутно постоје ретко повољне околности, јер ће се у буџету за 2019. појавити довољан фискални простор добијен привредним растом и смањивањем јавног дуга.¹¹²

Локалне заједнице остварују своје потребе и путем формирања еко-фондова, затим успостављањем локалних накнада у виду издавања општинских обвезница за финансирање пројеката у области заштите животне средине. Зато је процес децентрализације неопходан услов за прикупљање финансијских средстава на локалном нивоу, где је потреба за решавањем локалних проблема који се тичу животне средине уочљивија. Локалне самоуправе недовољно улажу тај новац у заштиту животне средине, па су се ова средства, иако су предвиђена за заштиту животне средине, преливала за друге намене. То је један од проблема које треба решавати у наредном периоду, као и питање где пронаћи потребна средства за ту намену. Можда треба навести и јасне критеријуме које активности спадају у заштиту животне средине. На пример, квалитет ваздуха мерен 2014. године сврстао је Србију на претпоследње место у Европи.

Локална самоуправа преко својих органа има надлежност да се стара, у складу са Уставом и законом, о заштити животне средине, да доноси санационе планове и да утврђује посебну накнаду за заштиту и унапређење животне средине.

Табела бр. 2. Трошкови за заштиту животне средине по областима заштите у % у Републици Србији у 2015. год.

<i>Трошкови за заштиту животне средине по областима заштите животне средине</i>	
<i>Република Србија</i>	
	Учешће у %
	2015
Инвестиције за заштиту животне средине	100
Заштита ваздуха	64,3
Управљање отпадним водама	10,5
Управљање отпадом	13,3

¹¹² Ibidem, стр. 1

Заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода	1,8
Заштита од буке и вибрације	0,1
Заштита природе	0,1
Остале активности у вези са заштитом животне средине	9,8

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

У табели бр. 2. приказан је проценат у укупном учешћу трошкова по областима заштите животне средине и на тај начин приказано који сегмент се највише, а који се најмање финансира у Републици Србији.

Према извештајима о стању животне средине у Републици Србији, у последњих неколико година¹¹³, инвестиције за заштиту животне средине тичу се улагања у циљу сакупљања, третмана, спречавања, смањења, праћења, контроле или уклањања загађења или било ког другог вида угрожавања животне средине.

Осим њих, имамо и оперативне трошкове у заштити животне средине који се тичу трошкова за рад, радне снаге и одржавања опреме која служи за заштиту животне средине, а и трошкови који се плаћају трећим лицима а тичу се заштите животне средине, такође се морају уврстити у трошкове у циљу смањења, спречавања и уклањања било каквог загађења или друге врсте угрожавања животне средине, које потиче из пословања предузећа.

Накнаде су у складу са постављеним циљем смањивања загађења животне средине и замишљене су по систему “загађивач плаћа” или ”корисник плаћа”.

Субвенције као економски инструмент су такав вид подстицајних мера који показује да се улагање у заштиту животне средине исплати, што подстицајно делује на привредне и остале субјекте.

¹¹³ Извештај о стању животне средине у РС за 2014, 2013, 2012, 2011. и 2010. годину; издавач Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине.

Међународна помоћ се састоји од донација и кредита, који се после улажу у сектор заштите животне средине, управљања отпадом и водоснабдевања.

У Републици Србији у овој области постоје:

Национални програм заштите животне средине¹¹⁴,

Извештај о стању животне средине у Републици Србији¹¹⁵.

Извештаји и саопштења Републичког завода за статистику о издацима за сектор заштите животне средине у Србији за претходне године.

Подаци о трошковима и инвестицијама у област заштите животне средине, као и о приходима од активности повезаних са животном средином налазе се у “Годишњем извештају о инвестицијама у основне фондове”, а постоје и други извори података, као што су национални рачуни, финансијски извештаји, резултати истраживања и други начини прикупљања података из различитих области заштите животне средине, а све у складу са европском класификацијом активности у области заштите животне средине (Classification of Environmental Protection Activities and Expenditure, CEPA 2000), по којој се ове активности деле на:¹¹⁶

- Управљање отпадним водама (смањивање и спречавање загађивања отпадних вода, изградња канализационе мреже за одвод из фабричких кругова, уређаји за контролу квалитета, уређаји за пречишћавање отпадних вода);
- Управљање отпадом (сакупљање отпада, превоз до депонија, обрада отпада, која се састоји од уситњавања, пресовања, сушења или спаљивања, одлагање и складиштење отпада)
- Санација земљишта, заштита земљишта и подземних вода;
- Активности у заштити животне средине (које обухватају методе, технологију, процесе и опрему) врше се ради спречавања или смањивања

¹¹⁴ Национални програм заштите животне средине, Влада РС, 2010.

¹¹⁵ Јовановић, Ђ. (2014): Процес ЕУ интеграција и импликација на област животне средине у РС, *Ecologica*, 21, број 73., стр. 71

¹¹⁶ Економске перформансе и прогнозе, [ec.europa.eu > European Commission > Eurostat](http://ec.europa.eu/eurostat), званична страница, преузето 05.06.2018

загађења, као и било ког вида деградације животне средине проузрокованог привредном активношћу.

- Методолошки материјали (детаљнија објашњења о обрачуну трошкова за заштиту животне средине) налазе се на сајту Републичког завода за статистику.

ТАБЕЛА БР. 3.
ЕКСПОРТ ПОДАТАКА

Инвестиције, текући издаци за заштиту животне средине и приходи од активности повезаних са заштитом животне средине по делатностима и областима заштите животне средине

РЕПУБЛИКА СРБИЈА ¹									
2015									
	Укупно	Заштита ваздуха	Управљање отпадним водама	Управљање отпадом	Заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода	Заштита од буке и вибрације	Заштита природе	Остале активности у вези са заштитом животне средине	
Инвестиције за заштиту животне средине [методолошко објашњење]									
	Укупно	12292330	7901587	1294056	1639213	227386	8331	16636	1205120
Текући издаци за заштиту животне средине [методолошко објашњење]									
	Укупно	22533656	615509	3054246	13670537	1037396	77377	987156	3091434
Приходи од активности повезаних са заштитом животне средине [методолошко објашњење]									
	Укупно	29556609	493343	3232587	23750363	127345	65483	137369	1750120

Извор података: Републички завод за статистику

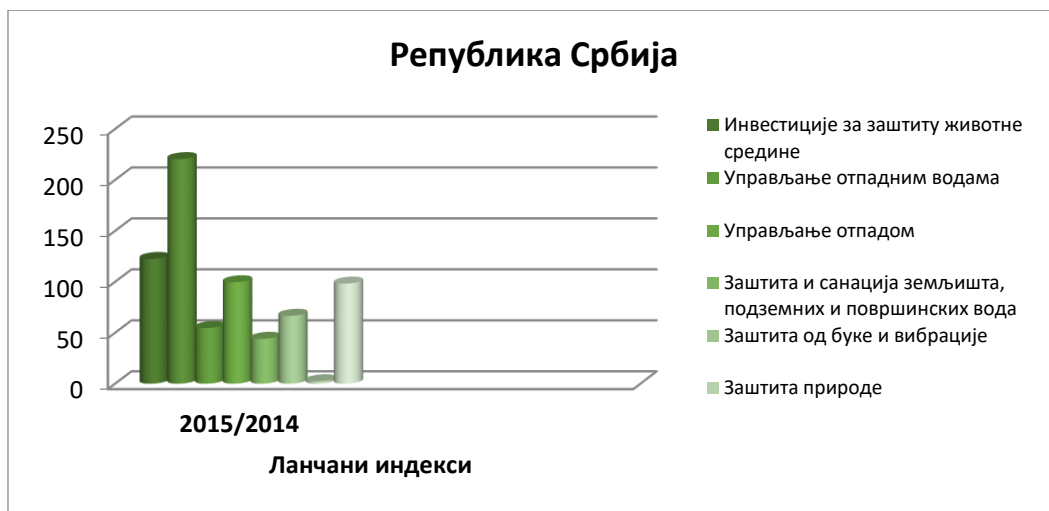
¹ Од 1999. без података за АП Косово и Метохија

Извор: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=64>

У табели бр.3 приказани су подаци укупно и по областима као што су издаци за заштиту животне средине. Као што се може видети у табели, за заштиту ваздуха се увек издваја највише, а затим следе инвестиције за управљање отпадним водама, управљање отпадом, заштиту и санацију земљишта, подземних и површинских вода, заштиту од буке и вибрације, заштиту природе и остале активности у вези са заштитом животне средине.

- *Инвестиције у заштиту животне средине су улагања у активности заштите животне средине (методе, технологије, процесе, опрему и њихове делове и сл.), а циљ је сакупљање, третман, смањења, спречавања, контрола или уклањања загађења или било које друге деградације животне средине која произилази из пословања привредних субјеката.*

Графикон бр.4 Инвестиције у заштиту животне средине по врстама 2015/2014. године.

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

Графикон бр. 4 Приказује колико је Република Србија инвестирала у заштиту животне средине у 2014/15 години, по сегментима животне средине. Инвестиције у управљање отпадним водама имале су највећи удео у укупним инвестицијама у заштиту животне средине, што је и за очекивати, јер је проблем отпадних вода један од најважнијих у Србији. Изградња многобројних постројења

за пречишћавање отпадних вода у градовима Србији у будућности ће захтевати највиши износ средстава.

Економски инструменти везани за област заштите животне средине су врста инструмената који утичу на управљање животном средином и природним ресурсима применом финансијских подстицаја. У условима тржишне привреде, заштита животне средине постиже се путем екопореза који доприноси превентивном деловању на загађиваче, посебно у делу смањења односно спречавања загађивања животне средине.

Ефикасан систем економских инструмената треба да обезбеди подстицање смањења загађења, а увођење адекватних финансијских механизма треба да мотивише улагања у животну средину. Основни извор финансирања заштите животне средине је републички буџет, а средства се расподељују зависно од билансних могућности буџета.

Појединачни извори финансирања представљају општински буџети, финансијска средства из привреде, а средства се још могу обезбеђивати и путем донација, кредита, средстава међународне помоћи, средстава из инструмената, програма и фондова ЕУ, УН и међународних организација. Економски инструменти који се примењују у Републици Србији су: накнаде, као и подстицајна средства и субвенције.¹¹⁷

У Србији још увек тржиште није довољно развијено, катастар загађивања није коректно израђен а занемарују се и основни постулати одрживог развоја. Због тога није могуће до краја спровести принцип “загађивач плаћа”.

Накнаде, као један од економских инструмената, нису заступљене у већој мери, па се и држава, заједно са локалним нивоом, мора обраћати међународним

¹¹⁷ Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у РС (Министарство пољопривреде и заштите животне средине) за 2015 - индикаторски приказ, стр.5

организацијама за финансијска средства за решавање нагомиланих проблема у области заштите животне средине.

Економски инструменти који пружају основу за финансирање заштите животне средине су разноврсни, а неке од њих су:

- накнада за коришћење природних вредности
- накнада за загађивање животне средине
- субвенције
- пореске подстицајне мере
- казне за непоштовање еколошких стандарда
- накнаде од органа локалне самоуправе

У Србији постоји и проблем неефикасности државних органа, у које спадају судови и посебно инспекција, тако да се не може постићи одговарајући ефекат кажњавањем а на тај начин се не подстиче на поштовање законских мера у области заштите животне средине и самим тим, не постижу се очекивани ефекти у овој области. Казне за непоштовање прописа у области заштите животне средине су укључене у општи државни буџет и не представљају наменска средства за издатке у циљу заштите животне средине.

Подаци о финансирању заштите животне средине приказују се у годишњим извештајима о стању животне средине у Републици Србији. На графикону бр.5 приказани су издаци за заштиту животне средине из буџета РС.

Графикон бр. 5 Издаци из буџета за заштиту животне средине од 2001. до 2015. године

Извор: Кузман Б., Барјактаровић М. (2018): Инструменти финансирања заштите животне средине у Србији, *Ecologica*, број 89, 2018, стр.128-135

Подаци за 2015. годину су следећи:

- Издаци из буџета су износили 0,3 % бруто домаћег производа (БДП)
- Укупни приходи од накнада за заштиту животне средине износили су 9432,94 милиона динара (0,24 % БДП)
- Улагања привредног сектора износила су 8.579,27 милиона динара (0,21% БДП),
- Највећи удео имао је сектор енергетике и рударства (57,8 %)
- Додељена подстицајна средства и субвенције износили су 2.567,71 милиона динара (0,065 % БДП)
- У структури ових средстава највећи удео имају субвенције за рециклажну индустрију (73,5 %)
- Укупна међународна финансијска помоћ за секторе заштите животне средине, водоснабдевање и санацију отпада процењена је на 15.452,75 милиона динара (0,39% БДП).
- Донације Европске уније саставиле су 1.454 милиона динара.

Табела бр. 4 Трошкови животне средине по областима за 2014/15 годину

<i>Трошкови за заштиту животне средине по областима заштите животне средине</i>		
Република Србија		
	Укупно, мил. РСД	
	2014.	2015.
Трошкови за заштиту животне средине	30509,7	34826, 0
Заштита ваздуха	4098,7	8517,1
Управљање отпадним водама	4978,7	4348,3
Управљање отпадом	14349,6	15309,8
Заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода	1462,7	1264,8
Заштита од буке и вибрације	28	85,7
Заштита природе	1209,3	1003,8
Остале активности у вези са заштитом животне средине ¹⁾	4382,7	4296,6

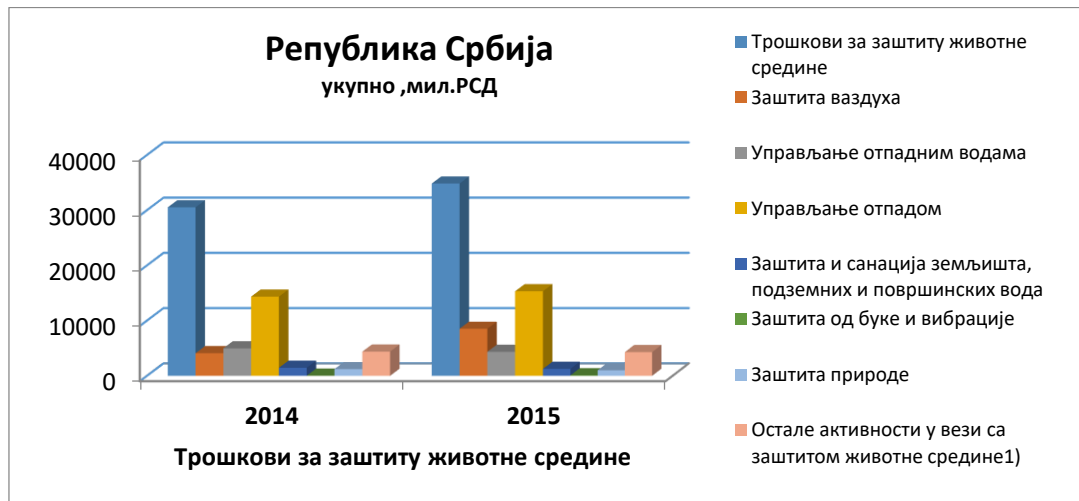
Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>., Републички статистички завод

Подаци за 2014. годину износе (табела бр. 4):

- Износ средстава за инвестиције и текуће издатке био је 30.509,69 милиона динара (0,78% БДП)
- Заштита ваздуха је обухватила 3.584,60 милиона динара
- Управљање отпадним водама - 2.368, 02 милиона динара
- Управљање отпадом - 1.647,87.

Трошкови животне средине по областима приказани за 2014/15. годину у табели бр. 4, показују у овом периоду промене у различитим износима, зависно од области које заштита животне средине обухвата.

Графикон бр 6. Трошкови животне средине у РС у 2014. и 2015 години

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/статистички> завод РС

Према расположивим подацима, могу се анализирати укупна улагања у овај сектор, али не и структура извора тих средстава. Дакле, нема потпуних података колико је инвестирано из буџета, а колико из сопствених прихода, односно из кредита и донација и других извора. На графикону бр.6 се може утврдити да се трошкови за заштиту животне средине повећавају у 2015. године, у односу на 2014, и то са 30 509,7 на 34 826 мил.динара. Кад је у питању заштита ваздуха, ту се износ трошкова од 4098 мил. динара у 2014 године, повећао два пута и у 2015.години износио 8517,1 мил. динара. Трошкови управљање отпадним водама су са износа од 4978,7 опали у 2015.години на 4348,3 мил. динара. Исто важи и за области као

што су заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода, заштита природе и остале активности у вези са заштитом животне средине, где се исто бележи пад трошкова, док се у управљању отпадом, заштити од буке и вибрација трошкови повећали у 2015. годину у односу на 2014.

Национални програм заштите животне средине подразумева да само ако је привредни раст од 5% годишње, онда се предвиђа да улагање у заштиту животне средине треба да расте од 1,2% у 2014. години, до 2,4 % у 2019. години¹¹⁸.

Индикатор приказује износ међународне финансијске помоћи - донација и кредита намењених за секторе Заштита животне средине и Водоснабдевање и санација отпада. Према подацима ИСДАКОН базе података Министарства финансија, процењене вредности укупне међународне финансијске помоћи за секторе Заштита животне средине и Водоснабдевање и санација отпада у 2015. години износе 15.452,75 милиона динара.

Од тога, за сектор заштите животне средине донације износе 2.454,80 милиона динара, а кредити 6.421,77 милиона динара. За сектор водоснабдевања и санацију отпада донације износе 472,29 милиона динара, а кредити 6.103,89 милиона динара.

Изражено кроз бруто домаћи производ, вредност укупне међународне финансијске помоћи је 0,39 % БДП. У односу на укупну међународну финансијску помоћ Републици Србији, ова средства у 2014. години износе 4,37 %

У 2015. години највећи донатори за секторе Заштита животне средине и Водоснабдевање и санација отпада су Европска унија (1453,91 милиона динара), Краљевина Шведска (570,84), Јапан (445,61), док је Савезна Република Немачка донирала 161,04 милион динара.

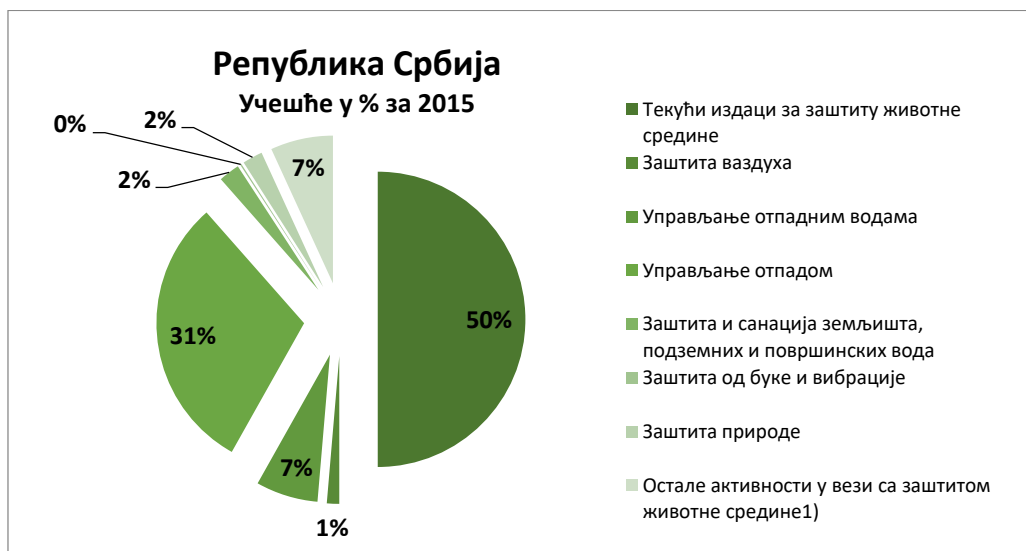
¹¹⁸ Агенција за заштиту животне средине, Извештај за 2014. и 2015. годину, www.sepa.org.rs, стр.14

Табела бр. 5 Процентуално учешће трошкова заштите животне средине по областима у укупним текућим издацима за 2015. годину

Трошкови за заштиту животне средине по областима заштите животне средине	
Република Србија	
	Учешће у %
	2015
Текући издаци за заштиту животне средине	100
Заштита ваздуха	2,7
Управљање отпадним водама	13,6
Управљање отпадом	60,7
Заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода	4,6
Заштита од буке и вибрације	0,3
Заштита природе	4,4
Остале активности у вези са заштитом животне средине ¹⁾	13,7

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs>, Републички завод за статистику Србије

Графикон бр 7. Текући издаци за заштиту животне средине у 2015. години

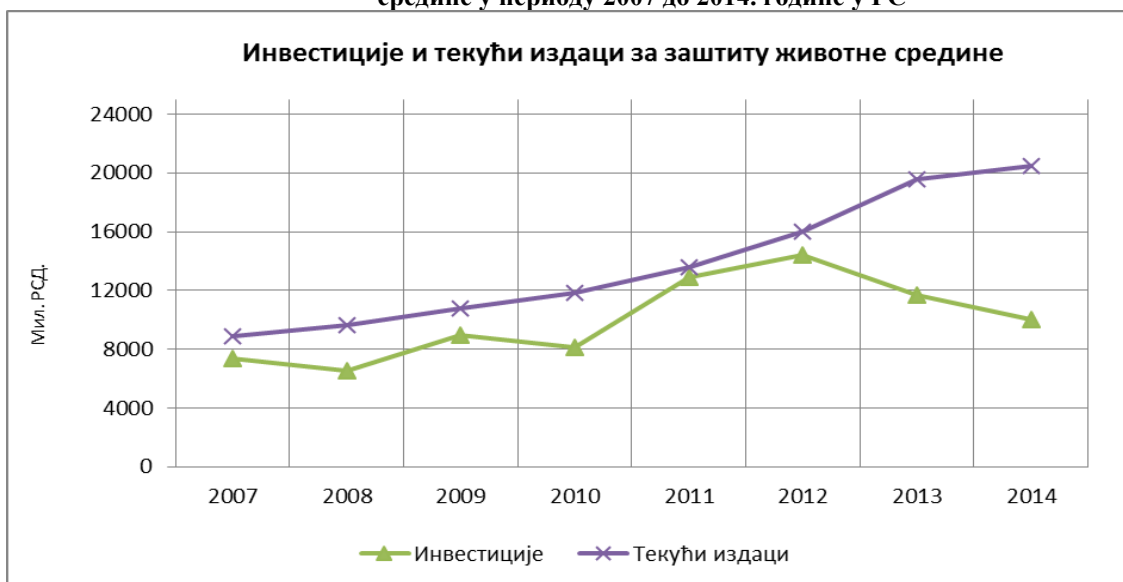

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

Текући издаци за заштиту животне средине обухватају трошкове радне снаге, издатке за рад и одржавање опреме за заштиту животне средине и плаћања трећим лицима за услуге у области заштите животне средине, у циљу спречавања,

смањења, третмана или уклањања загађења или било ког другог облика деградације животне средине која произилази из активности пословања.

Графикон бр. 8 Однос инвестиција и текућих издатака за заштиту животне средине у периоду 2007 до 2014. године у РС

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

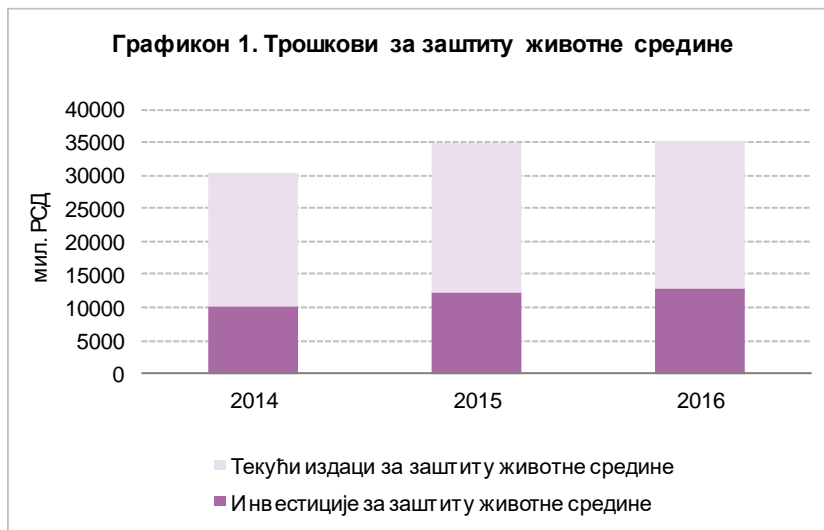
На графикону бр. 8 однос трошкова и инвестиција као две упоредне криве, у периоду од 2007 до 2014 године, где можемо уочити да трошкови заштите непрестано расту, а инвестиције их прате у том узлазном тренду све до 2012. године, када почињу да опадају.

Извештај о економским инструментима заштите животне средине даје основни приказ висине улагања у заштиту животне средине, као и вредност економских подстицаја у овој области у 2015. години. На овај начин Извештај о економским инструментима постаје важан алат за доносиоце одлука који учествују у планирању и доношењу стратешких докумената из области заштите животне средине у Републици Србији.

У Извештају Европске комисије о напретку Србије се наводи да је неопходно да Република Србија предузме мере успостављања делотворног и трајног система финансирања заштите животне средине и климатске политике,

укључујући и стабилно финансирање основних услуга, као што је мониторинг животне средине.¹¹⁹

Графикон бр 9. Трошкови за заштиту животне средине за 2014, 2015 и 2016 годину

Извор:// www.stat.gov.rs/, Републички завод за статистику

Укупни трошкови за заштиту животне средине у 2016. години износили су 35349,4 мил. РСД, што је за 1,5% више него претходне године. Учешће инвестиција за заштиту животне средине износило је 36,2%, док су текући издаци имали учешће од 63,8%.

Инвестиције за заштиту животне средине у 2016. години више су за 4,2% него у 2015. години, а текући издаци за заштиту животне средине остали су на приближно истом нивоу као и у претходној години.

Највећи удео у структури инвестиција за заштиту животне средине у 2016. години био је за заштиту ваздуха и износио је 41,7% (5337,1 мил. РСД).

Текући издаци за заштиту животне средине у 2016. години износили су 22544,4 мил. РСД, односно 10 мил. РСД више него у претходној години.(графикон бр. 9)

Највећи удео у структури текућих издатака за заштиту животне средине у 2016. години био је за управљање отпадом и износио је 68,9% (15522,7 мил. РСД).

¹¹⁹https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/nea/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf, Европска комисија, званична страница, преузето 06.06.2018

У структури инвестиција за заштиту животне средине у секторима индустрије удео за превенцију загађења животне средине износио је 12,0% (1047,6 мил. РСД), док су инвестиције за третман насталог загађења износиле 88,0% (7712,6 мил. РСД). У 2016. години, учешће трошкова за заштиту животне средине у бруто домаћем производу износило је 0,8%.¹²⁰

Најважнији извори финансирања заштите животне средине су комбинација јавног и приватног привредног сектора. Комбинацијом та два чиниоца заштита животне средине се подиже на виши ниво. Трећи по реду, али не мање важан и не мање издашан је удео међународних средстава, који је све заступљенији, поготово у земљама у развоју, каква је Република Србија. Финансијска средства која додељује Европска унија се могу искористити само уз јасно дефинисање стратегије развоја и градацију важности у санирању последица за животну средину, уз остваривање несметаног процеса друштвене репродукције под условима које захтева тржишна економија.

Најбољи резултати се постижу комбинацијом свих инструмената, јер се на тај начин обезбеђују инвестиције у област животне средине, а стране инвестиције, као неопходан елемент у финансирању ове области, долазе као додатни, али не и мање важан извор за улагања у пројекте од важности за животну средину.

ЈПП као модел финансирања (реализације) инвестиционих пројеката има одређене предности. Овај модел финансирања омогућава држави која нема довољно средстава за реализацију неког инфраструктурног пројекта (нпр. изградња ауто-пута, депонија, постројења за прераду отпадних вода и др) да тај посао повери приватном партнеру и избегне иницијалне трошкове улагања. У овим аранжманима уобичајено је да приватни партнер сноси инвестиционе трошкове, а држава (буџет) има мање трошкове улагања. Од тренутка када се започне са експлоатацијом инвестиције (изграђене инфраструктуре) и пружањем услуга, држава је дужна да за ту услугу одређено време плаћа било директну новчану надокнаду (нпр. за третман отпада и отпадних вода) или имплицитну новчану накнаду кроз одрицања од

¹²⁰Републички завод за статистику, званична страница, <http://www.stat.gov.rs/>, преузето 06.06.2018

будућих прихода (нпр. наплата путарине ако је аутопут дат у концесију). Јавно-приватна партнерства могу донети фискалне ризике. Реч је, на пример, о давању гаранција приватном инвеститору да ће одређене количине отпада допремати на депонију или да ће одређени број аутомобила користити аутопут. Ако се то не оствари, услед рецимо лоше пројектоване количине отпада или броја возила, држава је дужна да плаћа пенале приватном партнеру (преко основног износа накнаде). Значи, ризици да се буџети оптерете будућим скривеним (не одмах очигледним) обавезама настају још у фазама уговарања. Држава често не располаже довољним капацитетима (посебно на локалу) да се обавезе добро уговоре, уз свођење фискалних ризика на најмању меру. Србија нема довољно искуства са пројектима јавно-приватног партнерства. До сада је у Србији одобрено око 60 пројеката ЈПП, о чега је уговорено око 30. Од тога, преко половине су чинили уговори о поверавању послова јавног осветљења и јавног превоза путника, који носи мање фискалне ризике. У сектору отпада до сада је реализовано шест уговора о ЈПП (два за сакупљање и одношење смећа и четири за изградњу регионалних депонија). Поред тога, још увек нису реализована уговорена велика ЈПП: концесија за Аеродром Никола Тесла у Београду и за депонију у Винчи. Уговор за депонију у Винчи може донети неочекиване расходе за буџет Града Београда. Процењени годишњи износ плаћања за услугу одлагања и третман отпада приватном партнеру износи око 40 млн евра и планира се да се намири из више цене комуналних услуга у граду. Плаћање се састоји из фиксног дела (30 млн евра) и варијабилне таксе по тони третираног или одложеног отпада (2-10 евра по тони у зависности од врсте отпада). Узимајући у обзир капацитете депоније и уговорени износ отпада, варијабилни трошкови би могли да износе нешто мање од 10 млн евра на годишњем нивоу. Ово је у складу са принципом „корисник плаћа“, где становништво плаћа за одлагање и третман комуналног отпада. Сам механизам би подразумевао да становништво плаћа или Граду (који после трансферише средства приватном партнеру) или директно на рачун приватног партнера. Прво, још увек нису чврсто утврђене основне накнаде за третман отпада, већ је њихово ревидирање могуће до ступања на снагу уговора крајем 2018. године. Друго, ако наплата од становништва не буде довољна да покрије трошкове пружања услуге, разлика се надокнађује из буџета Града. Треће, планирани износ годишњих плаћања односи се на уговорену

количину отпада коју град има право да допреми на депонију – око 340.000 тона комуналног и 200.000 тона грађевинског отпада годишње. Ако се има у виду да је тренутна количина комуналног отпада који се генерише у граду око 600.000 тона, са пројектованим растом до нивоа од око 700-800.000 тона јасно је да ће Град у случају да се не рециклира око 50% комуналног отпада, морати да издвоји више средстава. Међутим, напомињемо и да још увек нису до краја уговорени сви анекси (као нпр. они који се односе на механизам плаћања треће стране, као и поједини финансијски делови за третман отпада) па није могуће до краја проценити све потенцијалне ефекте на буџет Града. До сада је кроз ЈПП реализована изградња четири регионалне депоније а пракса је показала да се није водило довољно рачуна о јавном интересу. Локалне самоуправе у Лесковцу, Кикинди, Јагодини и Лапову, једине су, поред Београда, јединице локалне самоуправе које су изградњу регионалних система за управљање отпадом повериле приватном партнеру. Све четири локалне самоуправе гарантовале су одређене количине отпада приватном партнеру. Поред тога, већина уговора није подразумевала изградњу пратећих постројења за рециклажу или третман отпада па су потребна додатна улагања у ова постројења. Обавезе приватног партнера нису биле јасно и прецизно утврђене што је дозволило тим предузећима да без последица касне у испуњавању својих обавеза, док је ниво пружених услуга био нижи од очекиваног. Поред тога, испоставило се да су висока месечна плаћања приватном партнеру (5-8 млн евра) била превелико бремене за крхке буџете локалних самоуправа, па су оне, очекивано, гомилале доцње у вредности од 3-5% годишњих буџета.¹²¹

Јавно-приватно партнерство је један од економских инструмената који се у последње време све више укључује у све сегменте инвестирања, а тиче се обостраног улагања и домаћих и страних финансијских средстава.

¹²¹ Инвестиције у заштиту животне средине, Извештај за 2018.годину, Фискални савет, Република Србија, стр. 74

Укључивањем приватног сектора привреде, а и стране земље потпадају под ову област, долази се до закључка да се, дељењем улагања, дели и одговорност за животну средину, а то се, између осталог, и хтело постићи. Најзад, закључујем да се полако спроводи и замишљени процес децентрализације.

Ова врста финансирања пројеката од важности за животну средину се нарочито огледа у домену развоја инфраструктуре и остварује се путем пружања техничке помоћи, од активности које садрже конкретне операције до потпуне приватизације пројекта. До сада се у привредама других земаља овај вид партнерства и организације показао као један од најзначајнијих и најплодоноснијих у остваривању циљева заштите животне средине.

Од када је Србија земља кандидат за улазак у ЕУ, Европска комисија даје извештаје о напретку Републике Србије на том и другим пољима. На пример, енергија се у нашој земљи производи по веома високој цени, и то два пута вишој од европског просека. Затим, недостатак система за пречишћавање отпадних вода, чак и у великим градовима, карактерише Србију као земљу која тек треба да се позабави овим проблемом и уради нешто на том пољу. Наравно, све је то везано за издвајање финансијских средстава из буџета Републике Србије, која у 2015. години, не прелазе 0,25 % БДП-а годишње. Проблем постоји и у јасном разграничењу шта спада у трошкове заштите животне средине, па тако буџетска средства која се издвајају за те намене често не завршавају на правом месту.

У Србији и даље постоји око 3000 депонија на које јавна предузећа одлажу отпад. Зато Европска комисија налаже Србији да је неопходно да се предузму мере за систематско финансирање заштите и мониторинга животне средине. Препоруке су да се финансирањем заустави даља деградација животне средине и направи такав систем финансирања по коме ће се ефикасно управљати средствима намењеним за заштиту животне средине, уз поштовање принципа “загађивач плаћа”, учешће јавности у складу са владиним смерницама, прописима, владавину права, унапређење сарадње јавних институција итд.

На трошкове заштите животне средине значајно утичу начин и технологија производње, а развој зелених технологија постао је приоритет економског развоја државе. На тај начин повећава се конкурентност на тржишту, убрзава се привредни раст и развој, а државе попут Србије, које су у транзицији, на основу улагања у систем заштите животне средине стичу боље еколошке перформансе. Све то их чини интересантнијим за стране директне инвестиције у области заштите животне средине. Напредне технологије, које користе развијене земље, су углавном недостижне земљама каква је Република Србија.

Трошкови заштите животне средине морају се реално процењивати, а друштво се мора укључити у цео процес, јер свако смањивање ових трошкова привреду Србије може довести у неконкурентан положај на тржишту ЕУ и аутоматски повећати трошкове заштите животне средине у наредним годинама.

Закон о заштити животне средине наводи 23 области које ће бити обухваћене финансирањем из буџета за животну средину. Будући закон је тек у фази нацрта, а тиче се пројеката који ће штитити животну средину од њене даље деградације. Програмски буџети републике и локалних самоуправа требало би да садрже циљеве и индикаторе који се тичу праћења успеха у реализацији пројеката у вези са животном средином.

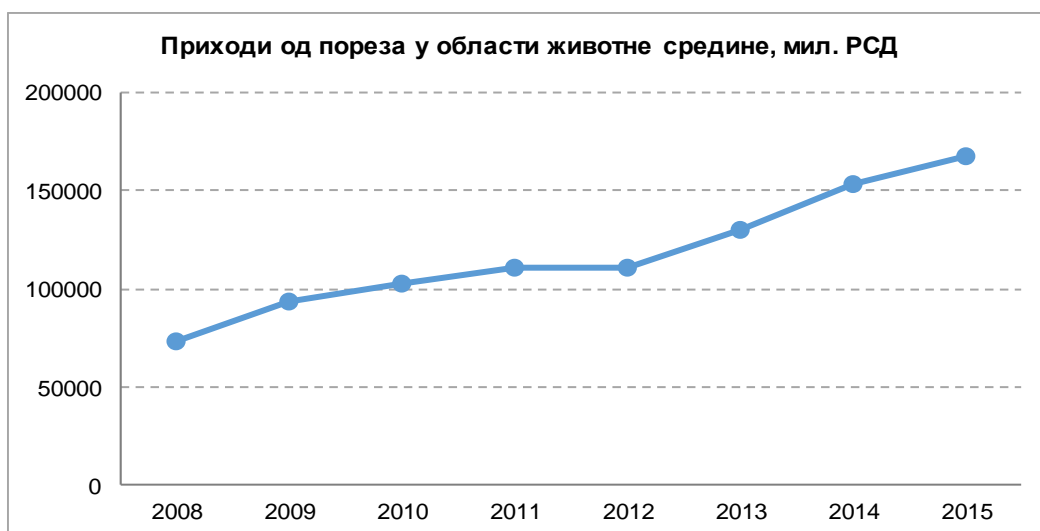
Видљив је одређени напредак који је остварен у претходном периоду у Републици Србији када је у питању област заштите животне средине, али суочавање са бројним изазовима у овој области тек предстоји. Локални ниво и активности умногоме зависе од начина финансирања, тако да ће питање свих питања у овој области бити фокусирано углавном на финансије РС (из републичких фондова).

Овај рад има за циљ да идентификује, анализира и приближи јавне приходе и расходе у области заштите животне средине у Републици Србији у општинама и градовима као локалним самоуправама, а то ће, као специфичан сегмент јавних финансија, добијати све више на значају у Републици Србији.

Најважнији облик јавних прихода у савременим привредама су порези. Порески обвезници плаћају порез држави, а средства која се на овај начин прикупе служе за различите намене, зависно од економских и социјалних циљева државе.¹²²

Еколошки порези су посебна врста пореза која се издваја од осталих врста пореза по томе што се средства прибављена њима улажу у области које се тичу животне средине у циљу спречавања негативног утицаја разних појава на окружење. Савремене државе разликују 4 (четири) врсте пореза у области екопореза, а то су порези на енергенте и гориво, у које спадају и порези на CO₂, порези на транспорт, порези на загађење и порези на ресурсе.

Графикон бр. 10. Приходи од пореза у области животне средине у Републици Србији од 2008. до 2015. године

Извор. аутор коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички статистички завод РС

Графикон бр. 10 приказује пораст учешћа прихода од пореза у области животне средине у Републици Србији за период од 2008. до 2015. године, и то за 2.5 пута, што говори о напорима РС да се приближи захтеву ЕУ у делу издвајања за област заштите животне средине и у томе не заостаје за ЕУ.

Када анализирамо укупне приходе од пореза у Републици Србији можемо констатовати да су у периоду од 2008 до 2015. године, порези расли по просечној

¹²² Михајлов, Н., Анђелка (2009): Основе аналитичких инструмената у области животне средине, монографија, www.ambassadors-env.com, Амбасадори одрживог развоја.

стопа раста од 6,88%. Дошло је и до повећања укупних прихода од еколошких пореза у односу на БДП-у, а највећи раст је забележен у 2009. години у односу на претходну за 22% (табела бр.6). У поређењу са земљама ЕУ, Србија у протеклом периоду, уопште није заостајала.¹²³

У Србији порези чине 85-90% јавних прихода државе, а што се тиче земаља ЕУ, ту порези чине око 90% јавних прихода државе.¹²⁴

Табела бр.6. Приходи од еколошких пореза у РС у периоду 2007-2016.год

Година	Укупни приходи од еколошких пореза (у милионима евра)	Удео прихода од еколошких пореза у односу на укупне приходе од такси и социјалних доприноса (у %)	Удео прихода од еколошких пореза у односу на БДП (у %)
2007	850.98	7.28	2.89
2008	902.78	6.9	2.68
2009	998.25	8.68	3.26
2010	991.41	8.68	3.33
2011	1,106.24	8.99	3.31
2012	999.23	8.5	3.15
2013	1,162.93	9.28	3.39
2014	1,321.77	10.61	3.97
2015	1,409.78	11.29	4.21
2016	1,550.02	11.66	4.48

Извор: Каменковић С, Ханић Х., Бугарчић М., Упоредна анализа еколошких пореза у Србији и земљама ЕУ, коришћени подаци са www.ec.europa.eu

У табели бр. 6 уочава се тренд раста укупних прихода од пореза у Републици Србије у периоду од 2007. до 2016. године по просечној стопи раста од 6,88%, а увиђа и пораст укупних прихода од еколошких пореза у односу на БДП што приказује последња колона у табели.

¹²³ Каменковић С., Ханић Х., Бугарчић М. (2018): Упоредна анализа еколошких пореза у Србији и земљама ЕУ, *Ecologica* број 90, Београд, стр. 262

¹²⁴ Црнобрња М., Трбовић А. (2009): Ефекти интеграције Србије у ЕУ, Универзитет Сингидунум, Факултет за економију, финансије и администрацију, стр.257

V УЛОГА МЕЂУНАРОДНИХ ФИНАНСИЈСКИХ ИНСТИТУЦИЈА У ЗАШТИТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

1. Одрживо финансирање

Најважнији извори финансирања пројеката у области заштите животне средине су:¹²⁵

- Банке,
- заједнички фондови,
- национални и интернационални фондови.

Финансијски сектор може да одигра кључну улогу у трансформацији ка одрживој животној средини. Као финансијски посредници у економији, финансијске институције могу да допринесу олакшавању еколошких проблема, истовремено користећи могућности које одрживост нуди сектору. (Програм за финансијску иницијативу у заштити животне средине).

Банкарство у контексту одрживог развоја добија све више на значају и намеће се као решење за постизање системске и финансијске стабилности. Поред тога, исто се може схватити и као одлука банке да креира производе и услуге које укључују поред друштвених и компоненте заштите животне средине. Концепт одрживог развоја у банкарству, такође, подразумева прикупљање и пласирање новца, имајући у виду економске, али и друштвене и еколошке мотиве. Међународне организације, агенције и институције доносе широк спектар програма и иницијатива, које имају међународни карактер и исти имају за циљ да

¹²⁵ Министарство енергетике, развоја и заштите животне средине (2014): Могућности и извори финансирања у области животне средине, Београд, стр. 4

помогну одрживом банкарству, то јест друштвено одговорном пословању банака у савременим условима.¹²⁶

Тако долазимо до појма одрживо финансирање, које представља позајмљивање финансијских средстава предузећима која не угрожавају животну средину. Ради што боље процене ризика заштите животне средине дизајнирани су тзв. Екваторски принципи 2003. године, као оквир за управљање ризицима којим се финансијске институције служе у процени.

Екваторски принципи:¹²⁷

1. Преглед и категоризација
2. Процена утицаја на друштвену и животну средину
3. Применљивост стандарда заштите животне и друштвене средине
4. Систем за управљање друштвеном и животном средином, Акциони план Екваторских принципа
5. Укључивање стејкхолдера
6. Механизам за жалбе
7. Независна рецензија
8. Обавезе
9. Независтан мониторинг и извештавање
10. Извештавање и транспарентност

Поред екваторских принципа постоје и „Лондонски“ принципи, који су дефинисани на Самиту у Јоханесбургу. Ови принципи имају за циљ заштиту животне и друштвене средине, финансирање одрживих пројеката, помоћ финансијским организацијама и њихова већа транспарентност, финансирање неразвијених подручја итд. Постоје и друге активности поред поменутих принципа, које директно или индиректно помажу финансијском сектору да побољша свој однос према животној средини. Активности су инициране од стране међународних организација и утичу на развој финансијске инклузије угроженог становништва.

¹²⁶ Костадиновић И., Радојичић Ј. (2017): Банкарски сектор у контексту одрживог развоја, Универзитет у Нишу, Економски факултет, Србија, стр. 110

¹²⁷ The Equator Principles III (The Equator Principles Association, 2013), стр 2

Светска банка је основала Global Findex и иницијативу FISF управо за мерење финансијске инклузије.

Поред поменутих, постоје и друге иницијативе и организације које имају исти циљ, а то су FAS, CGAP и AFI, такође, треба поменути и организацију GPFI која имплементира принципе и извештај о финансијској инклузији, који је усвојен на састанку 2010. године у Торонту.¹²⁸ У склопу анализе улоге међународних финансијских институција анализираће се како банкарске организације, тако и фондови који повезују разне заинтересоване стране за финансирање заштите животне средине на глобалном и на локалном нивоу.

2. UNEP-FI И БАНКАРСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Програм УН за финансијску иницијативу у области животне средине (UNEP FI) је глобални програм који повезује међународни финансијски сектор и програм за животну средину УН (UNEP)¹²⁹.

Веза између одрживости животне средине и финансијског резултата обухвата око 200 финансијских институција (чланице) и 40 земаља света (у области банкарства 66%, осигурања 17% и инвестиционог сектора 17%).

- 1991. године покренута је иницијатива за заштиту животне средине, економски и одрживи развој,
- 1992. године донета је изјава банака о животној средини и одрживом развоју у Њујорку (тзв. Банкарска иницијатива),
- 2003. године ове две иницијативе спајају се у једну “UNEP финансијску иницијативу у Женеви”.

Активности UNEP финансијске иницијативе¹³⁰:

¹²⁸ Костадиновић И., Радојичић Ј. (2017): Банкарски сектор у контексту одрживог развоја, Универзитет у Нишу, Економски факултет, Србија, стр.112

¹²⁹ Крстић, Н. (2013): Програм за финансијску иницијативу у области заштите животне средине УН., Банкарство 5, стр.142

¹³⁰ Друштво за грејање, хлађење и климатизацију, <http://www.kgh-drustvo.rs/>, преузето 07.06.2018.

1. Интернационализација активности на нивоу државних влада
2. Усклађивање политика, директива, и сл.
3. Одржавање међународних и регионалних семинара ради изградње капацитета и обука,
4. Три организациона облика деловања:
 - Тематске области (климатске промене, очување вода, пружање услуга у области биодиверзитета и екосистема, људска права),
 - Секторске комисије (инвестирање, осигурање и банкарство),
 - Регионалне групе (Европа, Азија, Пацифик, Африка, Блиски исток, Латинска Америка, Кариби и Северна Америка).

Приступање у чланство UNEP-FI подразумева потписивање изјаве о привржености одрживом развоју и изјашњавање о томе да је препозната важност одрживог развоја, његова комплементарност са људским благостањем, здравом животном средином и то да су за њега одговорни сви, од влада земаља до привредних организација и појединаца, и прихватање става да само заједничким снагама можемо да остварујемо циљеве одрживог развоја.

2.1. Иновације које је UNEP – FI одредио као најзначајније¹³¹

1. Енергетска ефикасност (ЕЕ) у пословању: смањење емисије штетних гасова (уз редукцију трошкова),
2. Еколошки ризици и процена инвестиционих портфолија клијената,
3. Могућности за раст и развој,
4. Финансирање иновација и инфраструктуре доприносећи на тај начин преласку на економије са ниском емисијом CO₂,
5. Изградња узајамног поверења са заинтересованим клијентима.

На основу ових тачака које је UNEP-FI означио као најзначајније банке одлучују да свој капитал инвестирају клијентима који испуњавају наведене

¹³¹ Иницијатива за финансирање програма Уједињених нација за животну средину, www.unepfi.org/events/roundtables/paris2018/, преузето 07.06.2018

услове и на тај начин воде рачуна о екологији и последицама својих пословних активности на животну средину.

- ЕВРОПСКА БАНКА ЗА ОБНОВУ И РАЗВОЈ (EBRD)

Установила је начин управљања еколошким ризицима за све банке које желе да тај принцип уграде у своју кредитну политику.

- ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКУ САРАДЊУ И РАЗВОЈ (OECD)
- МЕЂУНАРОДНИ МОНЕТАРНИ ФОНД
- СВЕТСКА БАНКА
- БАНКА ЗА МЕЂУНАРОДНА ПОРАВЊАЊА (BIS)

Холандска развојна финансијска организација (ФМО) анализира друштвене и еколошке ризике, развијајући алате за помоћ приватним фондовима управљања имовином, мањим финансијским институцијама и малим и средњим предузећима.

Раније помињани Екваторски принципи (има их 10) спадају у најпознатије принципе за процену ризика, и тичу се случајева када трошак финансирања пројекта прелази 10 мил. америчких долара. Заснивају се на стандардима еколошке одрживости и сигурносним смерницама Светске банке (World Bank Group Environmental, Health and Safety Guidelines). Ти принципи су усвојени од стране 10 водећих банака (на челу са Citigroup).¹³²

3. ФОНДОВИ ЗА ФИНАНСИРАЊЕ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Постоје разни извори, тј. фондови за финансирање, доступни за пројекте који се баве заштитом животне средине, унапређењем животне средине, енергетском ефикасношћу и обновљивим изворима енергије. Ови фондови обухватају финансирање припреме, развоја и имплементације пројеката у оквиру заштите животне средине.¹³³

¹³²Крстић, Н. (2013): Програм за финансијску иницијативу у области животне средине нација UNEP FI, Банкарство 5, стр. 146

¹³³ Варјактаровић, М. (2013): Међународни фондови у функцији финансирања пројеката обновљивих извора енергије, Ecologica, Београд, бр. 69, март, стр. 54, ISSN 0354-3285.

3.1. ФОНД ЗА ТЕХНИЧКУ САРАДЊУ (КОНВЕНЦИЈА ИЗ БАЗЕЛА)

Ова конвенција регулише прекогранично кретање опасног и штетног отпада и има посебан део фонда намењен за помоћ земљама у развоју. Имплементација Конвенције у земљама у развоју потпомогнута је и посебним фондом који је основан у ту сврху. Средства у тај фонд уплаћују земље у развоју и индустријализоване земље, а добровољно могу уплаћивати и други донатори. Главни део тих средстава троши се за пројекте, а ту је и изградња капацитета и учешће на састанцима потписница.¹³⁴

3.2. ГЛОБАЛНИ ФОНД ЗА ЗАШТИТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ (GEF)

У оквиру овог фонда постоји неколико споразума о животној средини који се из њега финансирају. Финансирају га развијене земље и земље у развоју, као и претходни, а пројекти су везани за енергетску ефикасност, одрживи и обновљиви транспорт, за шта је годишње одвајано до 250 милиона долара.¹³⁵

Глобални фонд за животну средину (GEF) има додатно финансирање и од стране влада земаља чланица СЕИТ (земље у транзицији). Од Протокола из Монреала (1992), овај фонд је финансирао око 30 ODS пројеката у 18 СЕИТ (Центар за екоинформације и терминологију) земаља у транзицији.¹³⁶

Глобални фонд за животну средину је до 2012. године одобрио 47 пројеката у вези са трајним органским загађивачима, у укупно 50 земаља. GEF фонд се допуњује на сваке 4 године, а у току је примена GEF 5. На основу програмске стратегије фонда одређују се и одобравају пројекти који ће се финансирати.¹³⁷

¹³⁴Глобални фонд за животну средину (ГЕФ) секретаријат (2010): Могућности за решавање и уклањање ОДС путем ГЕФ програма, семинар о банкама ОДС. ОЕWG – 30, 14. јун 2010., стр.45

¹³⁵Базелска конвенција, <http://www.basel.int/text document.html>, преузето 08.06.2018.г.

¹³⁶ Фондови из Европске уније и региона kombeg.org.rs/, преузето 08.06.2018.г.

¹³⁷ Глобални фонд за животну средину, <https://balkangreenenergynews.com/rs/tema/>, преузето 09.06.2018.г.

Постоји десетак агенција за пријављивање за ова средства која се и имплементирају преко њих. О погодности и сагласности са смерницама и захтевима ГЕФ-а одлучује Секретаријат ГЕФ-а. Зависно од типа пројекта, могу се издвојити три нивоа финансирања: Активности омогућавања (АО), Пројекти средње величине (ПСВ) и цели пројекти (ЦП).¹³⁸ Тај начин финансирања се одређује по убрзаном поступку за први ниво, који се назива Активности омогућавања.

У оквиру ГЕФ фонда постоји и посебан фонд за климатске промене (SCCF), који се базира углавном на финансирању програмских активности у вези са климатским променама, које су у складу са циљевима ГЕФ-а, а под окриљем UNFCCC.

Четири оквира финансирања окренута су средствима за енергију, индустрију, транспорт, пољопривреду, шумарство и управљање отпадом. Као приоритети у финансирању фонда одабрани су поље прилагођавања и трансфер технологије.

Савет ГЕФ се састаје два пута годишње, а има исте чланове као и SCCF, тако да су им исте процедура, политика и структура управљања. Фонд за управљање хемијом и отпадом је такође посвећен пружању финансијских средстава за добро управљање, у овом случају хемикалијама.

3.3. МУЛТИЛАТЕРАЛНЕ РАЗВОЈНЕ БАНКЕ: ФОНД ЗА ЧИСТУ ТЕХНОЛОГИЈУ И ДРУГЕ ПРОГРАМЕ

Светска банка и регионалне развојне банке воде и финансирају одређене пројекте везане за заштиту животне средине. На пример:¹³⁹

¹³⁸ Јанковић, М. (2016): Извори финансирања којима управљају инострана тела на пољу заштите животне средине, *Ecologica*, Vol. 23, No 83.стр. 621

¹³⁹ Прва онлајн платформа за трговину биомасом , <http://www.zelenaenergija.pks.rs>, преузето 09.06.2018.г.

- Фонд за чисту технологију (CTF) обезбеђује зајмове, давања и заједничко финансирање,
- Стратешки фонд за климу допуњује Фонд за чисту технологију.

Кад нека земља покаже интерес за финансијска средства фонда, Развојна банка са осталим партнерима спроводи инвестициони план заједно са земљом која је прималац инвестиције из Фонда за чисту технологију.

3.4. ФОНД ЗА ПОМОЋ ПОЧЕТНОМ КАПИТАЛУ (SCAF)

За Азију и Африку су развојне банке основале Фонд за помоћ почетном капиталу (SCAF).¹⁴⁰ Овај фонд је отворен преко Уједињених нација као програм заштите животне средине и развојне банке Азије и Африке (10,5 мил. долара).

3.5. СТРАТЕШКИ ПРИСТУП МЕЂУНАРОДНОМ УПРАВЉАЊУ ХЕМИЈОМ (SAICM), ПРОГРАМ БРЗОГ ПОЧЕТКА

Овај фонд је ограничен на 7 (седам) година, а помаже у имплементацији Стратешког приступа међународном управљању хемијом (SAICM). Помаже остварењу циљева Стратешког приступа, обезбеђујући почетни капитал.¹⁴¹

3.6. ФОНД ЗА ЗЕЛЕНУ КЛИМУ: CDM ПРОГРАМ АКТИВНОСТИ (СРЕДСТВА UNFCCC)

CDM Програм активности (РОА) Посебан Фонд за климатске промене (SCCF), финансира активности, мере и програме који се тичу климатских промена.

Фонд зелене климе, основан 2010. године, као оперативни део финансијског механизма Конвенције, такође подржава пројекте и програме у земљама у развоју које су потписнице Конвенције. Управљање је поверено Одбору зелене климе, који сачињавају 24 члана из развијених земаља и земаља у развоју.

¹⁴⁰ Коцов, А. (2010): Искуство добијања средстава од SAICM. Семинар о банкама ОДС ОЕВГ – 30, 14. јуни 2010.

¹⁴¹ Стратегија интернационалног управљања хемикалијама <http://www.saicm.org/>, преузето 10.06.2108.г.

Сви ови фондови за финансирање заштите животне средине помажу буџетима у државама и општинама, па се називају и фондовима за одбрану животне средине.¹⁴²

Међународне финансијске институције (Светска банка WB, Европска инвестициона банка (EIB), Европска банка за обнову и развој – EBRD) имају посебне службе које се баве заштитом и унапређивањем заштите животне средине и одобравање финансијских средстава условљавају изградом процене утицаја пројеката на животну средину, а пројекте заштите животне средине, потпомажу институционалним јачањем у овој области на свим нивоима.

4. ИНСТРУМЕНТИ ФИНАНСИРАЊА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Инструменти финансирања заштите животне средине садрже различите трансфере између загађивача и заједнице, што дозвољава различите врсте наплата у виду пореза, дозвола, финансијске помоћи и сл., а на тај начин поставља се систем вредновања ресурса животне средине и они се ефикасно користе.

Ова категорија инструмената финансирања служи да се произвођачи и потрошачи све више стимулишу да се окрену оном начину пословања који је благонаклон према животној средини. У сфери заштите животне средине финансијски инструменти имају двојаку улогу, и фискалну и еколошку.

Економски инструменти који ће помоћи тржишту да редукује трошкове и стимулише иновације и земаља у развоју морају бити: ценовно ефикасни, динамички подешени могућем задовољавању од стране привреде, подстицати економску ефикасност и еколошку прихватљивост, да подстакну произвођаче и потрошаче на сарадњу и да стимулишу запошљавање.¹⁴³

¹⁴² Јанковић, М. (2016): Извори финансирања којима управљају инострана тела на пољу заштите животне средине, *Ecologica*, Vol. 23, No 83., стр. 622

¹⁴³ Коломејцева – Јовановић, Ј. (2011): Принципи одрживог развоја у решавању глобалних еколошких проблема, Монографија, Београд, стр. 51

Различно се дефинише који инструменти се тичу заштите животне средине, па у финансијској литератури разликује неколико различитих типова груписања тих инструмената. Међу најзначајнијима и најраспрострањенијима су еколошки порези у најширем смислу.¹⁴⁴

Ту спадају:

Директне субвенције (нпр. Feed-in тарифе за ширу употребу обновљивих извора енергије или субвенције за истраживање и развој), обавезни стандарди (везано за удео биогорива), али и добровољни стандарди (нпр. стандарди који се односе на ниво енергетске ефикасности беле технике), као и низ других мера, које се спроводе било на нивоу Европске уније, било на нивоу појединих земаља чланица.

Економски инструменти

Према OECD¹⁴⁵ подели имамо следеће економске инструменте:¹⁴⁶

1. Накнаде и порези за емисије
2. Казне
3. Накнаде за производе
4. Корисничке накнаде и порези
5. Гаранција извршења
6. Одштете

- 1 Накнаде спадају у директне уплате базиране на проценама или конкретним мерењима концентрације штетних материја и врстама емисије тих елемената у животној средини. У земљама блиским Србији, а то су земље у транзицији, накнаде се везују за велики број произвођача

¹⁴⁴ Његован, З.(2004): Економски инструменти као елемент одрживе политике заштите животне средине, Индустија, Београд, стр. 20

¹⁴⁵ Упитник OECD, извршно тело ЕАП-а, "Survey on the Use of Economic Instruments for Pollution Control and Natural Resources Management in the New Independent States", Mimeo, ЕАП Task Force, 1999.

¹⁴⁶ Мунитлак Ивановић О., Н. Пенезић. (2005): Економски инструменти у функцији екстерних ефеката, Зборник радова Конференције "Животна средина ка Европи-ЕнЕ05", Београд, стр. 229

и морају да се комбинују са казнама за несавесно пословање када је загађивање околине у питању.

- 2 Казне спадају у најједноставније механизме наплате од оних произвођача који својим привређивањем наносе штету животној средини. Казне их суочавају са последицама њиховог погрешног понашања у начину или обиму производње.
- 3 Накнаде за производе су одређене само за оне производе који загађују околину током своје производње, па је циљ ових накнада да се, повећавањем трошкова ових производа, повећава цена њиховог коштања, што узрокује смањење њихове тражње на тржишту и промену начина производње на еколошко прихватљивији (пестициди, батерије, пластична амбалажа, вештачко ђубриво итд.).
- 4 Корисничке накнаде и порези су економски инструмент локалног карактера који служи за прикупљање и одлагање отпада, за коришћење сировина, паркова, ловишта, а користи се и за експлоатацију и обраду комуналних вода. Имају за циљ да произвођачи промене сировине које користе у производњи.
- 5 Гаранције извршења су обавеза произвођача или корисника природних ресурса да гарантују поштовање услова предвиђених за заштиту животне средине, а по извршењу обавеза, гаранција која је положена у ту сврху враћа се произвођачу.
- 6 Одштете су економски инструмент који захтева улогу државе у делу који се тиче обавезе креирања и гарантовања права на надокнаду штете и регулише се прописима, а спроводи се кроз фондове које држава оснива, а то су: фонд за угрожавање биодиверзитета (разноврсност биолошког света), фонд за загађеност вода итд.

Земље ОЕCD-а у правној регулативи имају одвојене појмове пореза и накнаде, у смислу начина употребе средстава која су прикупљена кроз ове облике. Оба ова инструмента спадају у приходе, само је посреди питање алокације тих прихода. Накнада се односи на покривање трошкова у заштити животне средине

(нпр. за заштиту вода), а порез повећава масу државних прихода, али није наменски одређен.

Тржиште препознаје, осим новчаних казни и пореза, још и трансферабилне дозволе и субвенције за смањење загађења околине.

У Републици Србији постоји мањак системског обухватања трошкова који су настали услед загађења животне средине. Једини случај када је то занимало домаћу и страну јавност и институције био је период процене утицаја бомбардовања 1999. године, па се та анализа може узимати као параметар за будуће процене. Путем средстава прикупљених приватизацијом државних предузећа, 2003. године је у сврху санације историјских загађења одвојено нешто средстава, али тај пројекат није угледао светлост дана. У сваком случају, држава је субјект који се бави или ће се у будућности бавити тим проблемом у смислу подношења процене трошкова.

Инструменти финансирања који се примењују у Републици Србији су накнаде и подстицајна средства, а имају за циљ да утичу на понашање друштва у целини. Казне за непоштовање прописа у области животне средине су укључене у државни буџет и не представљају наменска средства за расходе који се тичу заштите животне средине.

То су:

- Издаци из буџета за заштиту животне средине
- Приходи Фонда за заштиту животне средине од накнада (фонд је престао са радом 29. 9. 2012.)
Зелени фонд, који је основан у 2016. години
- Приходи локалне самоуправе од накнада
- Средства за субвенције и остале подстицајне мере
- Страна финансијска помоћ за област заштите животне средине

Што се нашег друштва тиче, карактерише га коришћење ресурса које није одрживо, а које погађа најсиромашније делове друштва, и та ситуација мора бити промењена у складу са принципима зелене економије и одрживог развоја, који је вишеслојни феномен. Затим, треба да се ради на успостављању економије која штити околину, а подржава раст привреде.

Преглед проблема у области заштите животне средине у Републици Србији могао би да пође од тога да се ради о сектору који тек треба да добије на значају, па се у складу са тим понаша и Министарство заштите животне средине, основано средином 2017. године. Нагомилани проблеми у смислу дивљих депонија, отпадних вода, загађености ваздуха, нису адекватно решавани, пре свега због недовољности финансијских средстава за те намене, а и због недовољне законске регулативе која инсистира на томе да животна средина буде један од приоритета доносилаца одлука у Републици Србији.

У светлу преговора за приступање заједници европских земаља (ЕУ), Србија добија обавезу да испуни одређене услове у области заштите животне средине, као улазницу у друштво оних који се том проблематиком баве на врло одговоран и систематичан начин.

VI ФИНАНСИРАЊЕ, ОДЛАГАЊЕ И РЕЦИКЛАЖА ОТПАДНИХ МАТЕРИЈА КАО УСЛОВ ЗА РАЗВОЈ ЕКОНОМИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. Санација отпада као императив за стварање здраве еколошке средине

1.1. Дефиниција отпада и прераде по Агенцији за заштиту животне средине

Према дефиницији Агенције за заштиту животне средине, под отпадом се подразумева сваки материјал или предмет који настаје у току обављања производне, услужне или друге делатности, предмети искључени из употребе, као и отпадне материје које настају у потрошњи и које са аспекта произвођача, односно потрошача нису за даље коришћење и морају се одбацити, а по Закону о заштити животне средине отпад је свака материја или предмет дефинисан законом којим се уређује управљање отпадом.¹⁴⁷

Политика заштите животне средине је препознала управљање отпадом као начин да се у периоду убрзане индустријализације, нагомилане количине различитих врста отпада санирају и евентуално употребе у даљем процесу производње. Данас је то постао императив за већину земаља, поготово привредно развијених, које се свакодневно суочавају са том врстом проблема у животној средини.

1.2. Подела отпада¹⁴⁸

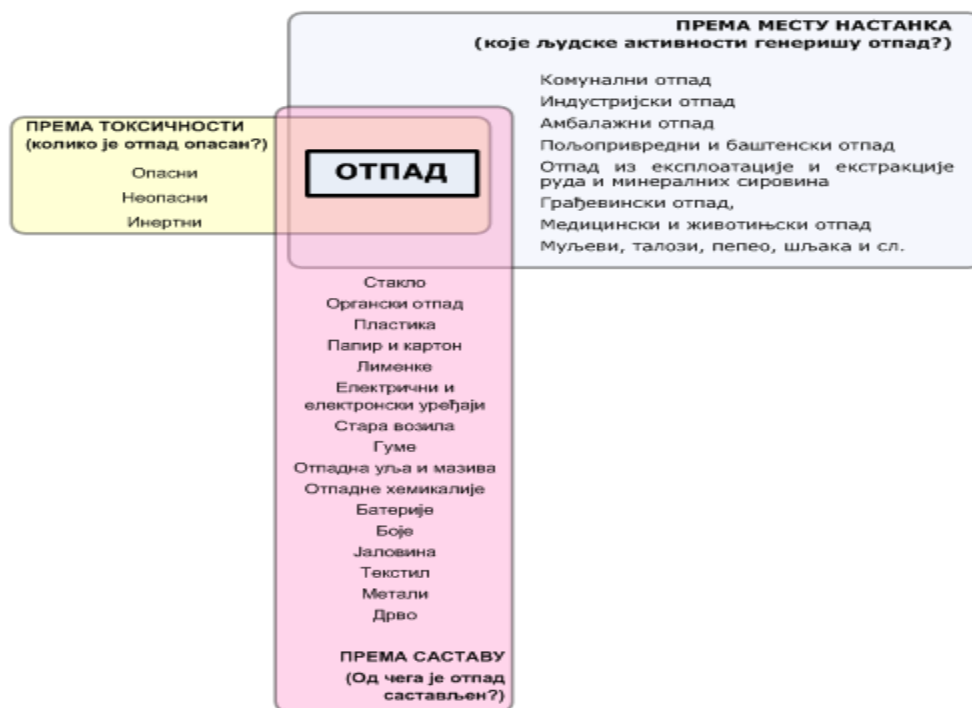
Отпад се дели на више начина;

- према саставу,
- према месту настанка,
- према токсичности.

¹⁴⁷ Министарство заштите животне средине, званична страница, www.ekologija.gov.rs/...otpadom/...otpada/, преузето 10.06.2018.г.

¹⁴⁸ Агенција за заштиту животне средине, званична станица, <http://www.sepa.gov.rs/>, преузето 11.06.2018.г.

Слика бр. 10. Подела отпада

Извор: Агенција за заштиту животне средине /www.sepa.gov.rs/

Опасан отпад	Отпад који има бар једно од својстава које га чине опасним (експлозивност, запаљивост, склоност оксидацији, органски пероксид, акутна отровност, инфективност, склоност корозији, у контакту са ваздухом ослобађа запаљиве гасове, у контакту са ваздухом или водом ослобађа отровне супстанце, садржи токсичне супстанце са одложеним хроничним деловањем, као и екотоксичне карактеристике), као и амбалажа у којој је био или јесте спакован опасан отпад.
Неопасан отпад	Отпад који нема карактеристике опасног отпада.
Инертни отпад	Отпад који није подложен било којим физичким, хемијским или биолошким променама; не раствара се, не сагорева нити на други начин физички или хемијски реагује.
Комунални отпад	Отпад из домаћинства (кућни отпад) и комерцијални отпад, односно отпад који се сакупља са одређене територијалне целине, најчешће општине, у складу са прописима и плановима општине
Кућни отпад	Отпад из домаћинства који се свакодневно сакупља, као и посебно сакупљен опасан отпад из домаћинства, кабасти отпад, баштенски отпад и сл.
Комерцијални отпад	Отпад који настаје у предузећима, установама и другим институцијама које се у целини или делимично баве трговином, услугама, канцеларијским пословима, спортом, рекреацијом или забавом, осим отпада из домаћинства и индустријског отпада
Биодеградабилни отпад	Отпад који је погодан за анаеробну или аеробну разградњу, као што су храна и баштенски отпад, папир, картон
Амбалажни отпад	Свака амбалажа или амбалажни материјал који не може да се искористи у првобитне сврхе, изузев отпада насталог у процесу производње амбалаже
Индустријски отпад	Отпад из било које индустрије или са локације на којој се налази индустрија, осим отпада из рудника и каменолома ¹⁴⁹

¹⁴⁹ Агенција за заштиту животне средине, Отпад и подела отпада, Београд., www.sepa.org.rs, преузето 11.06.2018.г.

1.3. Интегрални систем управљања отпадом

Управљање отпадом представља спровођење прописаних мера за поступање са отпадом у оквиру сакупљања, транспорта, складиштења, третмана и одлагања отпада, укључујући и надзор над тим активностима и бригу о постројењима за управљање отпадом после затварања.

Високи трошкови, нерационална организација, низак квалитет услуга и недовољна брига за околину резултат су поразног стања у организацији управљања отпадом.

Табела бр. 7 Структура отпада из домаћинства у РС у 2016.години

Структура отпада из домаћинства	
Република Србија	
	Учешће у %
	2016
Мешани отпад	95.3
Животињски и биљни отпад	1.6
Отпад за рециклажу	2.9
Остали отпад	0.1

Извор: аутор, коришћени подаци www.stat.gov.rs

Табела бр. 7 показује да је отпад из домаћинства у Републици Србији у 2016. години по структури такав да највише отпада на мешани отпад и то 95,3 %, затим следи животињски и биљни отпад на који отпада 1,6 % целокупног отпада из домаћинства. За рециклажу отпада само 2,9 %, а остали отпад тек 0,1 %.

Отпад и поступање с отпадом јавност је спознала као проблем. Међутим, она га не осећа и не доживљава као свој, него као туђи проблем, за чије решавање је надлежан неко други - држава, локална самоуправа, индустрија итд. У највећем броју случајева, спремност на учешће у решавању овог проблема јавност показује само када је сама угрожена или уколико је сама заинтересована за његово решавање. У Србији је практично једини начин управљања отпадом одлагање на локалне депоније, које, уз веома мало изузетака, не задовољавају ни основне хигијенске и техничко-технолошке услове, а поврх свега, нека од постојећих

одлагалишта су практично попуњена. У Србији је, према постојећем стању, врло мало депонија које се могу укључити у санитарне депоније.¹⁵⁰

Интегрални систем управљања отпадом представља низ делатности и активности и подразумева:¹⁵¹

- превенцију настајања отпада
- смањење количине отпада и његових опасних карактеристика
- третман отпада
- планирање и контролу делатности и процеса управљања отпадом
- транспорт отпада
- успостављање, рад, затварање и одржавање постројења за третман отпада
- мониторинг
- саветовање и образовање у вези делатности и активности у управљању отпадом.

Овај систем се заснива на избору и примени ефикасних технологија којима се остварују специфични циљеви управљања отпадом уз одговарајућу изградњу законске регулативе. Основни предуслов за успешну имплементацију и функционисање интегралног система управљања отпадом је одређено хијерархијско одвијање активности у оквиру њега, што је приказано на слици бр.11.

Слика бр. 11 Активности у оквиру интегралног управљања отпадом

Извор: Агенција за заштиту животне средине //www.sepa.gov.rs//

¹⁵⁰ Интегрисани план управљања отпадом (2017): Нацрт, пројекат РС, Аустрије и Немачке

¹⁵¹ Агенција за заштиту животне средине, званична страница, www.sepa.gov.rs, преузето 11.06.2018.г.

1.4. Национална стратегија управљања отпадом

Национална стратегија управљања отпадом, са програмом приближавања Европској унији усвојена је 4. јула 2003. године од стране Владе Републике Србије. Она представља базни документ којим се обезбеђују услови за рационално и одрживо управљање отпадом на нивоу Републике.

Стратегија одређује:¹⁵²

- правце у складу са економским развојем,
- правце у складу са захтевима и плановима Европске уније,
- хијерархију могућих опција,
- активности у поступку хармонизације са законском регулативом ЕУ,
- одговорности,
- циљеве,
- задатке.

Имплементацијом стратегије постиже се велики број циљева од значаја за све нивое власти, од локалне самоуправе до републичког нивоа. Као најважније, потребно је издвојити:¹⁵³

- заштиту и унапређење животне средине
- заштиту здравља људи
- достизање принципа одрживог управљања отпадом
- промену става према заштити животне средине и отпаду, као једном од њених сегмената
- повећање нивоа јавне свести

Хармонизација домаћег и европског законодавства у области отпада обухватила је и основне принципе који се примењују у циљу побољшања система управљања отпадом на простору наше земље:¹⁵⁴

- смањење количина насталог отпада

¹⁵² Стратегија управљања отпадом за период 2010-2019 године (Сл. Гласник РС бр.29/10)

¹⁵³ Стратегија управљања отпадом за период 2010-2019 г., <https://www.energetskiportal.rs/strategija-upravljanja-otpadom-za-period-2010-2019-godine/>, презето 12.06.2018.г.

¹⁵⁴ Маркићевић М., Милановић М. (2003): Управљање опасним отпадом у РС, Зборник радова Географског факултета у Београду, стр. 98

- превенција настајања отпада
- решавање проблема отпада на месту настанка
- принцип сепарације отпада
- принцип рециклаже што веће количине отпада
- принцип рационалног коришћења постојећих капацитета за прераду отпада
- принцип рационалне изградње постројења за третман отпада
- принцип мониторинга загађења у циљу очувања квалитета животне средине.

Уз примену основних принципа управљања отпадом приказаних у овом стратешком оквиру, тј. принципа решавања проблема отпада на месту настајања, принципа превенције, одвојеног сакупљања отпадних материјала, принципа неутрализације опасног отпада, регионалног решавања одлагања отпада и санације сметлишта, имплементирају се основни принципи ЕУ у области отпада и спречава даља опасност по животну средину.

У циљу превазилажења наведених проблема, у Националној стратегији је приказано решење које обухвата формирање мреже сачињене од 5 врста инфраструктурних објеката на подручју Србије, у функцији ефикасног управљања отпадом. Ти објекти су приказани у табели.¹⁵⁵

Врста објекта	Број објеката
Регионалне санитарне депоније	29
Трансфер-станице	44
Рециклажни центри	17
Центри за компостирање	7
Спалионице комуналног отпада	4

¹⁵⁵ Агенција за заштиту животне средине, званична страница, <http://www.sepa.gov.rs>, преузето 13.06.2018.г.

Депоније су специјална места на која се отпад одлаже, и могу бити на површини или испод земље, а имамо и интерне отпаде, које користе сами произвођачи јер се обично налазе у кругу њихових производних објеката. Затим, ту су стална места која се користе за одлагање отпада дуже од годину дана, а постоје и трансфер-станице, где се отпад складишти пре даље обраде. Осим депонија постоје и рециклажни центри, центар за компостирање и спалионице комуналног отпада. Ови центри служе за даљи третман отпада који се прерађује и користи на различите начине, у зависности од могућности. Примера ради, у центрима за рециклажу отпад се поново прерађује за производни процес или за неку другу намену, али не и за производњу енергије, док се компостирање врши над чврстим отпадом. На крају следи процес инсинерације отпада, тј. контролисани термички третман отпада.

2. ПЕРАДА МАЊЕ ОПАСНОГ ОТПАДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ПОСМАТРАНА СА ЕКОНОМСКОГ АСПЕКТА

Од почетка приступних преговора за улазак у ЕУ, Србија се са све већом пажњом бави интегралним управљањем отпадом. Осим Националног регистра извора загађивача, који садржи и праћење токова отпада у Републици Србији, све више се проналазе потенцијална решења за улагања у ову област заштите животне средине. Пре свега, потребно је да се сакупе прецизне информације о квантитативним токовима отпада, затим, битна је законска регулатива у овој области, а ништа мање важан није ни информациони систем који ће испратити све ове активности.

У циљу што бољих резултата у овој области, потребно је ангажовање свих нивоа владиних органа и невладиног сектора, као и повезивање свих који се баве прикупљањем и третманом отпада. Организовање конференција, радионица, округлих столова један је од начина да се у локалним самоуправама и на републичком нивоу утврди стварни капацитет рециклажне индустрије и постигне интегрално управљање отпадом на нивоу целе државе. Нарочито су важни прерађивачки капацитети, којих сигурно нема у потребном обиму, па је неопходно

размишљати на ту тему и пронаћи могућности за проширивање капацитета за третман отпада и његово претварање у ресурс зелене економије.

У процесу евроинтеграција Србија треба да хармонизује Оквирну директиву ЕУ о отпаду, која тачно предвиђа колики део отпада може да се искористи за производњу енергије, колико да се рециклира, а колики део може да се смешта на депоније.

Када се говори о зеленој економији, прво се помисли на рециклажу, али зелена економија је много више од тога. Према подели УН, зелена економија садржи 11 поткатегија.

Република Србија је системски пришла решавању проблема отпада као једном од већих проблема загађивања животне средине, па је са тим у вези 2009. године донела Закон о управљању отпадом. Исправке овог закона уследиле су 2010. и 2016. године. На државном нивоу донета је Стратегија управљања отпадом за период од 2010. до 2019. године.¹⁵⁶

Законом је питање отпада уређено у смислу врста и класификације отпада, планирања у области управљања отпадом, субјеката који отпадом управљају, њихове одговорности и обавеза, организовања управљања отпадом, посебних токова отпада, дозвола, прекограничног кретања отпада, извештавања и база података, финансија као ограничавајућег фактора у управљању отпадом и надзора и управљања, као делатности од општег интереса у Републици Србији. Циљ овог закона је да обезбеди управљање, превенцију, развој, санацију, праћење стања, управљање отпадом, као и развој свести о тој области у Србији.¹⁵⁷

Стратегија Републике Србије у области управљања отпадом је донета у складу са дугорочном стратегијом у области заштите животне средине, а заједно су на путу побољшања квалитета живота становништва, који је условљен једним делом и очувањем природе и одрживим управљањем животном средином.

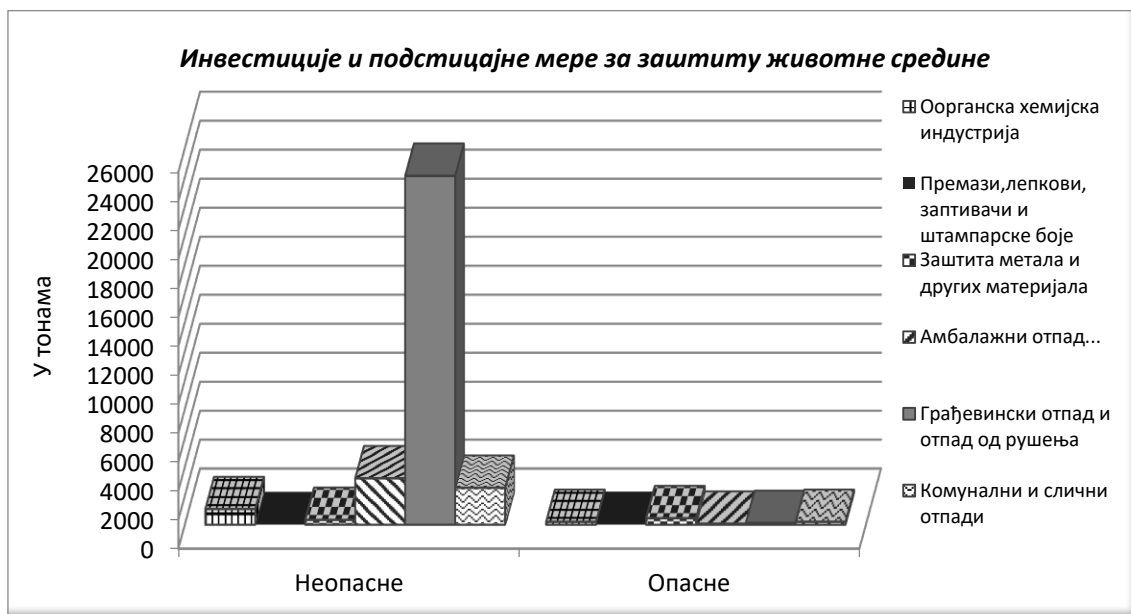
¹⁵⁶ Закон о управљању отпадом, („Сл.гласник РС“, бр.36/2009, 88/2010, и 14/2016)

¹⁵⁷ Републички секретаријат за јавне политике, www.rsip.gov.rs/misljenja/1350/obr/Obrazlozenje.pdf, преузето 13.06.2018.г.

Интегрални систем управљања отпадом је на овај начин добио основни документ који обезбеђује услове за рационално и одрживо управљање отпадом у Републици Србији. Најважнији моменат за имплементацију Стратегије је утврђивање економских инструмената и финансијских механизма који ће омогућити систем за домаћа и инострана улагања у дугорочно одрживе активности.

Стратегија се бави и оријентацијом управљања отпадом за период за који је донесена, а нарочито је битно усаглашавање са политиком ЕУ, којој Република Србија тежи. Поред бројних активности у законодавству и институционалном оквиру и корака који су у овој области учињени у Републици Србији, ипак се стање у управљању отпадом (по SWOT анализи) показује као незадовољавајуће. Када је у питању сакупљање комуналног отпада, ту је само 60 % становништва покривено, јер руралне области нису укључене у систем сакупљања отпада. Отпад се не одлаже на званичне депоније, а дивље депоније не задовољавају ни минимална техничка правила и захтеве. У Републици Србији се налази око 4 000 дивљих депонија, па се у овој области ствари покрећу на тај начин што је планирано да се изгради неколико регионалних депонија, које ће представљати центре за управљање отпадом.

Графикон бр. 11 Отпад – опасан и неопасан и количине у тонама које су у 2014/15 одлагане у Републици Србији

Извор: аутор, коришћени подаци www.stat.gov.rs, Републички завод за статистику, Београд

Графикон бр. 11 приказује количине неопасног и опасног отпада који је у 2014/15 години, складиштен на депоније у Републици Србији, без правог и системског решења за интегрисано управљање отпадом који подразумева, класификовање, прераду и одлагање различитих врста отпада, а све у циљу заштите животне средине, која се на тај начин чува од загађивања и штете коју проузрокује такав начин одлагања отпадних материја.

Табела бр.8 Порекло различитих врста отпада(опасан и неопасан) у тонама у РС у 2015.години

Порекло	Количина у тонама	
	Неопасне	Опасне
Органска хемијска индустрија	1072,04	189,76
Премази,лепкови, заптивачи и штампарске боје	52,06	67,58
Заштита метала и других материјала	326	446
Амбалажни отпад...	3207,29	60,07
Грађевински отпад и отпад од рушења	24077,77	114,25
Комунални и слични отпади	2549,25	190,05

Извор: аутор, коришћени подаци [www. stat. gov. rs](http://www.stat.gov.rs) Републички завод за статистику

Када је у питању опасан отпад, ту су ствари још компликованије, јер се на територији Републике Србије годишње произведе од 8 до 10 милиона тона отпада, од чега је око 200.000 тона опасног отпада, а не постоје постројења за одлагање опасног отпада, медицинског отпада и осталог специфичног отпада у Републици Србији. Едукација становништва у овој области такође није довољно развијена, па се мора радити и на образовању у тој области, нарочито младе популације.

Депоније за одлагање отпада могу се поделити на: ¹⁵⁸1) депоније на које се одлаже неопасан отпад, 2) депоније за одлагање интерног отпада и 3) депоније за одлагање опасног отпада. Свака врста депоније захтева одлагање одређене врсте отпада за који је та депонија пројектована. Одрживи систем управљања отпадом је пројектован ради смањења загађивања животне средине.

¹⁵⁸ Уредба о одлагању отпада на депоније („Сл.гласник РС, бр. 92/2010).

Србија у својој Стратегији управљања отпадом до 2019. године планира увођење одвојеног сакупљања и прераде опасног отпад из индустрије и домаћинстава. План је да се изгради 12 регионалних центара за управљање отпадом, тј. регионалних депонија, постројења за сепарацију рециклабилног отпада и трансфер-станице у сваком региону. Затим, циљ је да се постигне стопа од 25 % поновног коришћења рециклаже амбалажног отпада, у који спада стакло, папир, картон, метал и пластика.

2. ИНТЕГРАЛНО УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

Принципи управљања отпадом су:¹⁵⁹

1. Принцип одрживог развоја
2. Принцип хијерархије у управљању отпадом
3. Принцип предострожности
4. Принцип близине и регионални приступ управљања отпадом
5. Принцип избора најоптималније опције за животну средину
6. Принцип загађивач плаћа
7. Принцип одговорности произвођача

Кад је у питању опасан отпад, Србија произведе годишње између 150 и 200.000 тона овог отпада. Већи део тог отпада се не прерађује, зато што не поседујемо довољан број постројења за то, тако да се такав отпад углавном извози у земље у окружењу. Од 2010. године у Републици Србији је издато око 2500 дозвола за отварање предузећа за прераду отпада, а њих 650 је искључиво специјализовано за опасан отпад.¹⁶⁰

По неким информацијама из Министарства животне средине, у Републици Србији постоји око 70 локација на којима се налази индустријски отпад, а потребна је и таква информациона платформа да се у сваком моменту зна која предузећа праве и одлажу отпад, а нарочито у којим количинама, да би тај отпад могао

¹⁵⁹ Закон о управљању отпадом, (Сл.Гласник РС” бр.36/2009, 88/2010 и 14/2016).

¹⁶⁰ <http://www.politika.rs/scc/clanak/397698/U-Sr-bi-ji-se-go-di-snje-pro-iz-ve-de-do-200-000-to-na-opa-snog-ot-pa-da>, преузето 14.06.2018

систематски да се стави у легалне токове. Према закону о приватизацији, држава је дужна да се стара о историјском отпаду.

Табела бр. 9 Инвестиције у основне фондове по изборима финансирања 2015.

Инвестиције у основне фондове по изборима финансирања	
Република Србија	
	Укупно, мил. РСД
	Сакупљање, третман и одлагање отпада за 2015
Укупно	4074.2
Сопствена средства	2935.5
Удružена средства	128.7
Финансијски кредити	791.6
Средства осталих фондова	218.4

Извор: аутор, коришћени подаци www.stat.gov.rs,

Из табеле бр. 9 може се сагледати колико се средстава улагало у сакупљање, третман и одлагање отпада у Републици Србији у 2015. години, а што се тиче извора тих средстава, видимо и да су сопствена средства предњачила у односу на остале врсте извора тих средстава

**Табела бр. 10. Остварене инвестиције у интегралном управљању отпадом
У Републици Србији у 2015. години**

Остварене инвестиције у нове основне фондове по техничкој структури	
Република Србија	
	Укупно, мил. РСД
	Сакупљање, третман и одлагање отпада за 2015
Домаћи	1469
Увозни	916.9
Остало	158

Извор: аутор, коришћени подаци www.stat.gov.rs

Графикон бр. 12 Инвестиције у ИУО, РС 2015. година

Извор: аутор, коришћени подаци www.stat.gov.rs, Републички завод за статистику

Када је у питању рециклажа, у Србији се рециклира око 10 % отпада (осим амбалажног отпада, који се рециклира у износу од 40%) У поређењу са Европском унијом то је мало, ако се зна да је у Немачкој тај проценат око 90%. Највећи део отпада заврши на дивљим депонијама. Први проблем у том сегменту животне средине је тај што је сакупљачка мрежа у Србији углавном у сивој зони. Око 80 % сировина за рециклажну индустрију (стари папир, гвожђе, ПВЦ, боце, акумулатори) сакупљају нерегистровани доносиоци секундарних сировина.¹⁶¹

У току је израда националне стратегије која ће ту мрежу сакупљача отпада ставити у легалне токове. Зато је сакупљање отпада и допремање у рециклажне центре најслабија карика у рециклажи.

Економски инструменти у Републици Србији који се тичу управљања отпадом чине да је наплата услуга од корисника најшире распрострањена. Наплата се односи на комунални отпад и он се обрачунава по квадратном метру стана или пословног простора. Комунална предузећа у државном власништву су субјекти који наплаћују овај финансијски инструмент и она се и баве сакупљањем,

¹⁶¹ Министарство заштите животне средине, званична страница, www.ekologija.gov.rs/reciklaza-u-republici-srbiji/, преузето 15.06.2018.г.

транспортом и одлагањем отпада. Проблем је углавном наплата ових услуга, нарочито од привредних организација, иако је цена ових услуга углавном социјална, а не економска категорија.

Од такси као економског инструмента у заштити животне средине, у државну касу се у протеклој години слило око 10 милијарди динара, а сматра се да ће у наредним годинама тај износ бити у порасту.¹⁶² У прошлој години отворен је и Зелени фонд, као буџетска линија која служи за прикупљање и расподелу зеленог динара.

4. ЈАВНО-ПРИВАТНО ПАРТНЕРСТВО У МЕНАџМЕНТУ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Значај и актуелност решавања проблема заштите животне средине и примене модела јавно-приватног партнерства на сегменте заштите животне средине:

Према проценама улагања у заштиту животне средине, Србија за прелазак на одрживу производњу и изградњу инфраструктуре, решавање проблема отпада и отпадних вода, треба да издвоји око 10, 6 милијарди евра до 2019. године а издвајање из БДП-а треба да достигне бар 3% до 2021., ако жели да иде у корак са развијеним земљама ЕУ.¹⁶³

По неким прорачунима из Привредне коморе РС, највише средстава ће бити потребно за решавање проблема отпада и управљање отпадним водама. Прорачуни говоре да ће у сектору вода бити потребно око 5,6 милијарди евра, у сегменту отпада 2,8 милијарди, а индустријско загађење и бука однеће још 1,3 милијарди евра.¹⁶⁴

¹⁶² Министарство заштите животне средине, званична страница, www.ekologija.gov.rs/administrativne-takse, преузето 15.06.2018.г.

¹⁶³ Министарство за заштиту животне средине, званична страница <http://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/saopstenja-sektora-za-zastitu-zivotne-sredine>, преузето 15.06.2018.г.

¹⁶⁴ Вујовић, З. (2016): Стручни скуп о учешћу приватног сектора у реализацији еколошких пројеката, Привредна комора Србије

Због тих великих улагања која нас очекују у будућности, а услед ограничене количине средстава из сопствених извора и неповољности додатног задуживања, Привредна комора Србије налази да је модел јавно-приватног партнерства један од најприхватљивијих. Прво, Закон о јавно-приватном партнерству би добио своју имплементацију; друго, Зелени фонд би као фактор финансирања заштите животне средине био искоришћен у намењене сврхе и треће, то би привукло приватне инвеститоре да се укључе у финансирање ове области као активан члан у имплементацији европских директива.

Конкурсати за новчана средства из европских фондова значи припремити пројекте који се у Републици Србији морају израдити у складу са прописима ЕУ. Треба се припремати за наступајући период преговора са ЕУ о чланству и аплицирати за недостајућа средства.

Јавно-приватно партнерство у заштити животне средине, осим решавања проблема недостајућих средстава за реализацију, отворило би могућности за нова радна места и на тај начин би се решавао проблем незапослености, који је један од највећих проблема српске привреде.

У случају Зеленог фонда, који се финансира од накнада, ради се на изменама и допунама у смислу прилагођавања одлука о накнадама у сектору заштите животне средине и поштравања отклањања последица субјеката који су одговорни за проблеме у тој области.

Накнадама се у протеклој години само у Београду прикупило око 997 милиона динара, али се, због досадашњих закона, тај новац не мора нужно користити за санирање штете и унапређење животне средине, па је то још један од разлога што се расподела средстава прикупљених на овај начин мора преиспитати.¹⁶⁵

¹⁶⁵Град Београд, www.begrad.rs/.../nacrt-odluke-o-naknadi-za-zastitu-i-unapredjiva., званична страница града Београда, преузето 16.06.2018.г.

Због недостатка приватних инвестиција у овој области, мора се на свим нивоима поспешивати сегмент јавно-приватног партнерства, који ће ангажовати стране и домаће инвеститоре и на тај начин решити проблеме животне средине за које држава нема довољно финансијских средстава.

Јавно-приватно партнерство је сарадња јавног сектора са приватним сектором, углавном на нивоу локалних заједница, са циљем задовољавања неке јавне потребе. Из овог проистиче да се држава и на тај начин дотира у пројектима који се углавном тичу заштите животне средине, а није у стању сама да их финансира, а са друге стране, приватни сектор налази свој интерес у заједничком пројекту, који се обично састоји из наплате услуга од корисника објекта кроз концесију или неки други облик договорене наплате.

У јавно-приватном партнерству су дугорочно удружена два сектора, а сваки од њих уноси оно најбоље што поседује. Обично се то односи на пројекте изградње инфраструктуре, где се модернизам приватног сектора удружује са дугорочном економским сигурношћу јавне управе. Партнери у овом заједничком послу повезани су економском оправданошћу заједничког улагања а профитабилност пројекта и подела финансијског ризика су основни мотиви заједничког удела.

Јавно-приватно партнерство је модел за будућност, јер омогућава дугорочно инвестирање средстава у велике пројекте. Најчешћи облик јавно-приватног партнерства је концесија.

Када су у питању јавно-приватна партнерства у сфери заштите животне средине у Републици Србији, битно је да се не губи контрола над ресурсом, већ да се проналазе инвеститори заинтересовани за удруживање са јавним сектором уз заједничку корист.

Недостатак улагања, нпр. у систем управљања отпадом, Србију кошта неколико десетина милиона евра годишње, а овај модел улагања би умногоме помогао да ствари крену у добром правцу. Важно је истаћи да се мора водити рачуна о технологијама које се примењују у овом моделу улагања, јер Србија није више за прљаве технологије по сваку цену.

Управљање отпадом и отпадним водама, а затим и квалитетом земљишта важи за приоритетне области у заштити животне средине, тако да би пројекти који би привукли средства из европских фондова требало да буду задатак за Србију у наредном периоду. Сви субјекти у Републици Србији, почев од државних органа, па преко локалне самоуправе, предузећа и установа, морају да приступе изради пројеката, а ресорно министарство треба да им даје подршку на том задатку.

Сликовито речено, једна велика јабука трошкова у домену заштите животне средине, а управљање отпадом спада у један од најважнијих сегмената, треба да буде подељена тако да један део буду уштеђена средства из буџета, а други део је профит који ће мотивисати приватног партнера да преузме ризике тог партнерства.

До сада смо у Републици Србији имали низ ЈПП пројеката, тако да је порука која произлази из тих уговора да мањак средстава у буџету, који је болна тачка сваког буџета у РС, није и не може бити ограничавајући фактор када је у питању реализација нових инвестиција.

Пројекти ЈПП креирају уштеде у буџету и до 20 %. ¹⁶⁶Проблеми се могу појавити у виду недовољног познавања нових технологија или недостатка кадра, јер приватни партнер, осим финансијског, може преузети и технички ризик. Приватни партнер има техничке и људске капацитете, јер се налази на тржишту, где је неопходно да се прилагоди иновацијама. Тако приватни партнер, као страна у ЈПП, нуди општини или граду (локалној самоуправи) цео пакет услуга везано за

¹⁶⁶Билтен Зелена енергија Балкана, <https://balkangreenenergynews.com>, преузето 17.06.2018.г.

предстојећи посао, а то се дефинише јавним уговором, који обавезује приватног партнера да гарантује за пружену услугу током периода сарадње.

Треба поменути и банкарско финансирање, које углавном прати овакав вид сарадње јавног и приватног сектора и начин на који се она спроводи.

У Републици Србији постоје иностране и домаће банке које кредитирају послове од интереса за заштиту животне средине и повезују се у модел јавно-приватног партнерства, као и у друге моделе финансирања пројеката. Навешћемо неке од њих и услове које пружају:

ProCredit банка је развојно оријентисана и пружа повољне услове кредитирања за улагање у унапређење енергетске ефикасности, захваљујући кредитној линији KfW и сопственим средствима. ProCredit банка има две ЕЕ кредитне линије за пројекте који постижу минималну уштеду у потрошњи енергије од 20%: прва је стандардна и друга је кредитна линија са бесповратним средствима ЕУ.¹⁶⁷

Erste банка је посвећена и финансирању пројеката из одрживог развоја. До сада је ова банка финансирала пројекте из обновљивих извора енергије са 12,5 милиона евра, а са KfW банком је издвојила око 10 милиона евра за финансирање пројеката енергетске ефикасности у привреди и домаћинствима. Поред тога, ова банка је спровела студију која је пронашла 100 локација за изградњу “зелених” електрана снаге до 1 MW, а подстиче и иновативне идеје засноване на одрживом развоју, на тај начин што организује конкурсе за најбоље зелене идеје.¹⁶⁸

Sberbank банка одобрава кредите за постројења и производњу електричне енергије из обновљивих извора, тако да предузећа могу аплицирати, ради реализовања пројеката. Учешће које банка условљава да би учествовала својим

¹⁶⁷Прокредит банка, <https://www.procreditbank.rs/.../kreditni-za-unapredenje-energetske>, званична страница, преузето 17.06.2018.г.

¹⁶⁸Ерсте банка, https://www.erstebank.rs/.../erstebank.../Izvestaj_o_drustveno_odgo.., званична страница, преузето 17.06.2018.г.

средствима износи 30% од укупне вредности инвестиције. Осим тога, ова банка је развила и еко-кредитне линије за унапређење енергетске ефикасности и уштеду од минимум 20% које се финансирају из извора Немачке развојне банке KfW.

UniCredit банка има кредитну линију за енергетску ефикасност и економичност. Комерцијална банка сарађује са фондом “The Green Growth Fund”(GGF) и нуди повољне кредите за унапређење енергетске ефикасности, и то за уградњу термалних соларних система за топлу санитарну воду и пројекте који доприносе смањењу потрошње енергије и смањењу емисије CO₂ од минимум 20%.

Банка Intesa је, заједно са Европском банком за обнову и развој (EBRD), обезбедила кредитну линију од 10 милиона евра за финансирање пројеката унапређења енергетске ефикасности и примене обновљивих извора енергије у јавним комуналним предузећима, локалним самоуправама и приватним предузећима. Погодност коју они пружају односи се на кредитну линију бесповратних средстава која су у висини од 5 до 15% износа кредита који корисници добијају након реализације инвестиције. Максимални рок отплате је 5 година. И ова банка има на располагању кредитну линију Немачке развојне банке (KfW) од 20 милиона евра за унапређење енергетске ефикасности. Каматне стопе су повољне и фиксне, а рок отплате је до 8 година. Затим, ова банка је развила сарадњу и са фондом “The Green For Growth Fund” (GGF) и развила кредитну линију за унапређење енергетске ефикасности.

Raiffeisen банка нуди услуге привредног и инвестиционог банкарства, кредитну подршку привредним субјектима и кредитне линије привредним гранама, користећи средства из Европске инвестиционе банке за финансирање енергетске ефикасности из KfW линије.

Чачанска банка такође има сарадњу са развојном банком Немачке и у своју кредитну линију је уврстила Hit energy кредите за уштеду енергије и коришћење обновљивих извора енергије. Инвестирање у овакву врсту пројеката може допринети смањењу трошкова енергије, а тиме и смањењу укупних трошкова.

Нуро Алре – Adria банка одобрава кредите за унапређење енергетске ефикасности објеката који су намењени за извођење радова и унапређење система обновљивих извора енергије.

Addico банка финансира инвестиционе пројекте из области енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије у сектору индустрије, грађевинарства, инфраструктуре у области отпада (waste management), водоснабдевања и сличне активности које имају позитиван утицај на животну средину.

Фонд који инвестира у пројекте и доприноси уштеди енергије, смањењу емисије CO₂, од најмање 20% и присутан је на 19 тржишта укључујући и Југоисточну Европу, назива се Fond Green For Growth (GGF). Овај фонд обезбеђује финансирање финансијским институцијама, а малопре смо набројали одређене банке које спадају у ту групу. Осим те помоћи, фонд и сам инвестира, тј. обезбеђује дугорочне кредите за пројекте који се баве обновљивим изворима енергије. Фонд, даље, поседује и Центар за техничку подршку у изградњи капацитета финансијских институција и партнера.¹⁶⁹

Овај фонд је покренула Немачка развојна банка (KfW) 2009. године, као јавно-приватно партнерство са Европском инвестиционом банком (EIB), а подршка су им били Европска комисија, Немачко савезно министарство за економску сарадњу и развој (BMZ), Европска банка за обнову и развој (EBRD) и Аустријска развојна банка (OeEB).

Фонд који се такође бави кредитирањем експлоатације одрживих извора енергије за Западни Балкан, а подршку му даје Европска банка за обнову и развој, преко локалних банака, је WEBSEFF (Western Balkans Sustainable Energy Financing Facility).

¹⁶⁹ Пословни портал о чистој енергији, званична страница, <https://www.energetskiportal.rs/finansiranje/fondovi/>, преузето 18.06.2018.г.

EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) је европска банка за обнову и развој која такође помаже Србији да производи енергенте из обновљивих извора, помаже реконструкцију постојећих и изградњу нових мини-хидроелектрана и производњу енергије из других обновљивих извора. Сарадњу спроводи преко локалних банака и на тај начин реализује кредитне линије за реализацију пројеката.

WBIF (Western Balkans Investment Framework) је такође фонд заједнички основан од стране Европске комисије и партнерских међународних финансијских институција (Европске инвестиционе банке, Европске банке за обнову и развој и Развојне банке Већа Европе и KfW банке). Намењен је подршци развоју Западног Балкана, и то кроз инвестиције у области енергетске ефикасности. Пројекти које фонд финансира су углавном у складу са претприступном стратегијом ЕУ и плановима.

GEF (Global Environmental Facility) је фонд који је ујединио 183 земље у партнерство у међународним институцијама, цивилним друштвима и приватном сектору, како би заједно радиле на питањима светске екологије и давале подршку националним иницијативама у области одрживог развоја. Највише финансира пројекте везане за климатске промене, трајне органске загађиваче, а за Републику Србију најзначајнија је подршка у развоју биомасе.

KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) је немачка развојна банка и једна од највећих страних банака која, у сарадњи са нашим банкама, обезбеђује повољне кредите и Републици Србији одобрава зајмове за финансирање пољопривреде, енергетске ефикасности, обновљивих извора енергије и општинске инфраструктуре.

IFC (International Finance Corporation) је чланица Светске банке и највећа глобална институција, која је оријентисана искључиво на приватни сектор земаља у развоју, а један од главних циљева је да искорени сиромаштво до 2030. године и зато се бави инвестирањем у сиромашне земље и управља разним фондовима. Помаже у отварању нових радних места и подстиче еколошку оријентацију приватног сектора.

IPA (Instrument for Pre-Accession) је фонд Европске уније који даје бесповратну финансијску помоћ земљама кандидатима и потенцијалним кандидатима за приступ Европској унији. Реч је о претприступним фондовима Европске уније, из којих се

издваја око 70 милиона евра годишње за пројекте из области заштите животне средине, за билатералне донаторе и кредитне линије у Србији.

Фонд је посвећен тржишној економији, изградњи и јачању институција, прекограничној сарадњи са суседним земљама, регионалном развоју који обухвата транспорт, заштиту животне средине и конкурентност, развоју људских ресурса и руралном развоју. Србија је у последње три године добила око 525 милиона евра из ПРА фонда и тим средствима се финансирају пројекти за улазак у ЕУ.

Осим Фонда за заштиту животне средине, тзв. Зеленог фонда, у Републици Србији имамо и Фонд за енергетску ефикасност, који је такође буџетски фонд Републике Србије предвиђен Законом о ефикасном коришћењу енергије и намењен је пројектима који повећавају енергетску ефикасност.¹⁷⁰

Државни буџети су најсигурнији и најдуготрајнији извори средстава за еколошке пројекте и заштиту животне средине, а еко-фондови који се формирају за ту сврху нису перспективни, немају трајни раст и после настанка и развоја до одређене величине, почињу да опадају и да следе логику тзв. Кузњецове криве, која показује везу између нивоа доходака, тј. економске активности и притисака на животну средину.¹⁷¹

¹⁷⁰ Енергетски портал Србије, Пословни портал о чистој енергији, кредити и фондови, <https://www.energetskiportal.rs/finansiranje/fondovi/>, преузето 18.06.2018.г.

¹⁷¹ Пешић, Р. Економски инструменти у функцији спровођења и поштовања прописа у областне средине, http://arhiva.eukonvent.org/downloads2/101008-radmilo_pesic.pdf, преузето 18.06.2018.г.

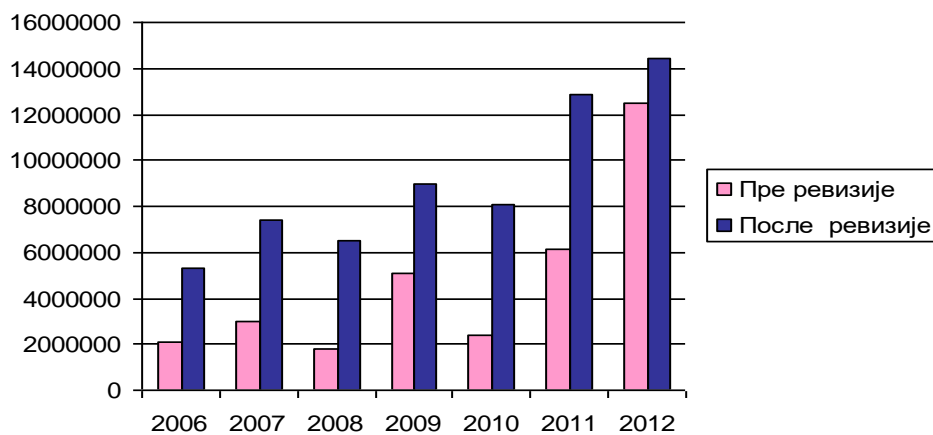
VII РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА (ИЗВОРИ И МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА)

1. АНАЛИЗА ИЗВОРА ФИНАНСИРАЊА ПРОЈЕКТА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ПО ЛОКАЛНИМ САМОУПРАВАМА И КУМУЛАТИВНО, СА ОСВРТОМ НА МОГУЋА РЕШЕЊА У БУДУЋЕМ ПЕРИОДУ

Аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе по Закону о заштити животне средине отварају своје буџетске фондове. Ти фондови се финансирају из прихода остварених на територији аутономне покрајине, а јединице локалне самоуправе и из других извора, у складу са законом.

Средства буџетског фонда се користе за финансирање заштите и унапређивања животне средине на основу коришћења средстава буџетског фонда који доноси надлежни орган, тј. јединице локалне самоуправе у складу са акционим и санационим плановима, по претходно прибављеној сагласности Министарства о намени коришћења тих средстава.

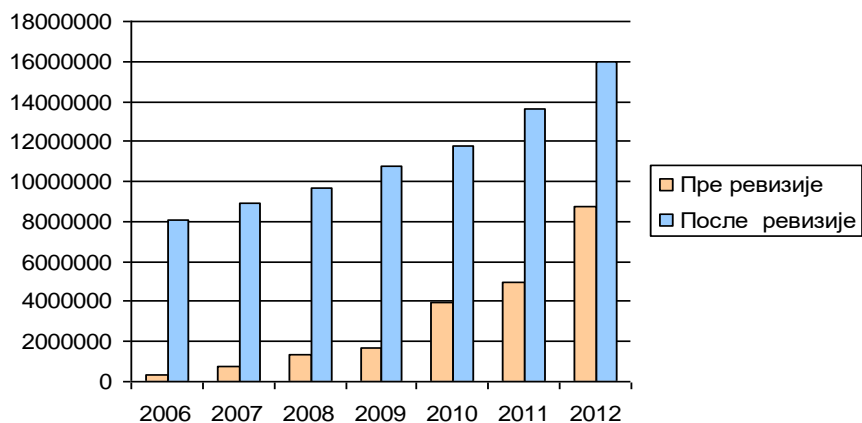
Графикон бр. 13. Инвестиције у заштиту животне средине, у хиљ. РСД

Извор: <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику Републике Србије

Услед методолошких промена, спроведена је ревизија већ објављених података за период 2008-2014. године

Графикон бр 14. Текући издаци за заштиту животне средине, у хиљ. РСД

Извор:<http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

На основу претходна два графикона, може се уочити да су текући издаци и инвестиције у заштиту животне средине у Републици Србији расли из године у годину и да је после ревизије тај податак још више изражен. Темпо раста у годинама од 2006. до 2012., наставиће се и у наредним годинама, поготово што је Република Србија увидела значај и неопходност све већег улагања у ову област, а и чланство у ЕУ које је у текућем периоду постало императив раста и развоја у свим областима натерало је одговорне да се у сваком смислу окрену заштити животне средине и на пољу улагања финансијских средстава.

Извештај о коришћењу средстава буџетског фонда доставља се Министарству, сваке године, тако да су и средства локалних самоуправа под ингеренцијом Министарства.

Табела бр. 11. Учешће трошкова за заштиту животне средине у бруто домаћем производу, у процентима %

	Пре ревизије	После ревизије
2006	0,1	0,7
2007	0,2	0,7
2008	0,1	0,6
2009	0,2	0,7
2010	0,2	0,6

2011	0,3	0,8
2012	0,6	0,8

Извор: [http / www.stat. gov. rs//](http://www.stat.gov.rs/), Републички завод за статистику РС

Посматрајући учешће трошкова за заштиту животне средине у бруто домаћем производу (табела бр. 11)., у протеклих десетак година може се уочити да се тај удео не повећава у оном обиму како би било очекивано са аспекта све већег значаја који заштита животне средине треба да има у Републици Србији.

Анализом конкретних износа у Србији, може се видети да је за протеклу, 2017. годину, кроз Фонд за заштиту животне средине издвојено око 19,3 милиона евра (2,29 милијарди динара). За подстицање рециклажне индустрије издвојено је највише, око 18,4 милиона евра (2,19 милијарди динара). Остатак је углавном ишао за финансирање мера у случају ванредних околности везаних за животну средину, као што су суше, поплаве итд.

Републички завод за статистику, који у извештају из 2017. године даје пресек издвајања за 2016. кореспондира са неким износом од 0,8% БДП-а издвојеним за заштиту животне средине.

Локалне самоуправе су обавезне да донесу годишњи план за заштиту животне средине и план трошења средстава, који ће им Министарство за заштиту животне средине одобрити сваке године.

Еколошке таксе, као јавни приход од заштите животне средине, припадају локалним буџетима а постоји могућност да се додају и таксе на загађење, по систему “загађивач плаћа”, што би додатно допунило буџет за одређени износ.

Једном годишње, локална самоуправа даје извештај Министарству за заштиту животне средине РС о прикупљеним и искоришћеним финансијским средствима и тај план трошења треба да буде транспарентан и доступан заинтересованим странама.

Истраживање спроведено у 2017. години је показало да 102 јединице локалне самоуправе на званичном сајту нису приказале ниједан од потребних докумената. Стратешки документи у вези са заштитом животне средине се понекад и приказују од стране неких локалних самоуправа, али извештаји о раду у сегменту заштите животне средине практично не постоје.

Суморна слика у сфери локалне самоуправе у Републици Србији делом је производ незнања и необавештености на овом пољу, а делом незаинтересованости локалних званичника за ову област, несхватања њене важности и начина решавања нагомиланих проблема.

Према истраживању које је спровео Центар за европске студије (ЦЕП), у протеклих шест година у Републици Србији је одвојено 6,5 милијарди динара који нису употребљени у ту сврху (средства су, према истраживању, коришћена за изградњу каналске мреже, уређење атарских путева, изградњу спортских терена, противградну службу, прскање комараца, асфалтирање путева, дератизацију, зоо вртове, хватање паса луталица, зимско одржавање улица, одржавање водовода, отклањање последица поплава, субвенције за воду, дугове за гас, котлове, казне за уједе од паса итд).¹⁷²

Средства су дислоцирана и употребљена за неке друге намене, поготово услед тога што програми градова и општина нису стриктно ограничили трошење тако зарађеног новца искључиво на програме из области заштите животне средине.¹⁷³

¹⁷² Петровић С. (2017): Енергија, клима и животна средина, Интервију и ставови, Београдска отворена школа за буџетски систем, стр. 1

¹⁷³ Магазин за очување животне средине, www.anthropocenemagazine.org, преузето 19.06.2018.г.

Табела бр.12 Кумулативни приказ инвестиција, текућих издатака и прихода за заштиту животне средине по регионима РС, од 2012. године у хиљ. РСД

Инвестиције, текући издаци за заштиту животне средине и приходи од активности повезаних са заштитом животне средине, од 2012. године								
хиљ. РСД								
Инвестиције за заштиту животне средине, од 2012. год	Укупно	Заштита ваздуха	Управљање отпадним водама	Управљање отпадом	Заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода	Заштита од буке и вибрације	Заштита природе	Остале активности у вези са заштитом животне средине
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	12500841	4131518	1041083	3497770	2363589	14873	1311564	140443
СРБИЈА – СЕВЕР	9906771	4032175	828080	1290962	2360625	12498	1309797	72634
Београдски регион	5113742	2833588	33969	806036	82632	3505	1309505	44507
Регион Војводине	4793029	1198587	794111	484926	2277993	8993	292	28127
СРБИЈА – ЈУГ	2594069	99343	213003	2206807	2964	2375	1767	67809
Регион Шумадије и Западне Србије	367392	55729	132506	157854	2964	2217	1767	14354
Регион Јужне и Источне Србије	2226678	43614	80497	2048954	0	158	0	53455
Регион Косово и Метохија	0	0	0	0	0	0	0	0

Извор: аутор, коришћени подаци [http:// www.stat.gov.rs/](http://www.stat.gov.rs/), Републички завод за статистику Србије

Графикон бр. 15. Кумулативни приказ инвестиција, текућих издатака и прихода за заштиту животне средине по регионима РС, од 2012. године у хиљ. РСД

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

Кад анализирамо табелу бр. 12, као и графикон бр. 15., можемо уочити да се инвестиције, текући издаци и приходи који се односе на активности повезаних са заштитом животне средине, умногоме разликују по регионима Републике Србије. Северни део је као и увек најразвијенији и самим тим су инвестиције, текући издаци и приходи од активности повезаних са заштитом животне средине највећи, а југ земље, као привредно најнеразвијенији најмање средстава издваја за ту сврху.

Због недовољних капацитета да се спроведу пројекти у локалним срединама у Републици Србији, треба порадити и на доношењу планских докумената на локалном нивоу и придржавању истих.

Локалне самоуправе, затим, морају порадити и на јачању сарадње са државним органима, а потребан је и стручни кадар, кога нема довољно у малим срединама, па је неопходна размена знања, заједнички састанци, повезивање са међународном праксом да би се помогло локалним самоуправама да би у будућности и оне достигле европске стандарде.

Министарство заштите животне средине РС и држава сама морају да се укључе у решавање проблема локалних самоуправа и на тај начин да створе институционални оквир за спровођење планова и пројеката везаних за заштиту животне средине, а надзор и контрола над спровођењем пројеката су неопходни. Следећи битан корак је враћање накнадама наменског карактера и карактера обавезности.

Локалне самоуправе нису биле обавезне да наплаћују накнаде по систему загађивач плаћа, а затим, те накнаде су могле да се користе и у друге сврхе осим за заштиту животне средине.

Локалним заједницама је стављено на располагање и формирање еко-фондова, који се пуне локалним накнадама из области заштите животне средине, затим и издавање општинских обвезница као вид финансирања пројеката.

Процес децентрализације је добар начин да се локалним заједницама обезбеде финансијска средства за остваривање потреба у овој области.

2. МОДЕЛИ ФИНАНСИРАЊА ЕКО-ПРОЈЕКТА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ, СА ОСВРТОМ НА ЗЕЛЕНИ ФОНД

У досадашњем истраживању, констатовали смо да је основни извор финансирања заштите животне средине републички буџет.

Прописи у области заштите животне средине су дефинисали елементе релевантне за систем финансирања ове области. Прикупљање података о финансирању заштите животне средине врши Агенција за заштиту животне средине, на националном нивоу.

У овом тренутку Република Србија мора ставити заштиту животне средине на листу приоритета на много озбиљнији начин у односу на досадашњи степен ангажовања. Ефикасност спровођења заштите животне средине се на локалном и државном нивоу мери анализом економских инструмената, који могу бити домаћи и инострани.

Подаци о финансирању заштите животне средине приказују се у годишњим извештајима о стању животне средине у Републици Србији. Ту се могу видети трендови повећавања улагања и на тај начин се сагледава и схватање важности ове области и остваривање циљева у вези са европским интеграцијама. Проблем који се појављује у вези са прикупљањем података на државном нивоу је непостојање јединствене базе података свих органа који су на директан или индиректан начин повезани са заштитом животне средине. Надлежност за ову и друге евиденције има СЕПА, Агенција за заштиту животне средине РС.

Издавања за заштиту животне средине у Републици Србији су на много нижем нивоу од средстава која просечно издавају земље ЕУ. Државе централне

Европе су пре уласка у ЕУ издвајале 1,5 до 2,5% БДП- а, а Република Србија од 0,3 до 0,4% БДП-а издваја у овом претприступном периоду за улаз у ЕУ¹⁷⁴.

Зелени фонд основан је пре две године и служи за финансирање унапређивања заштите животне средине и замишљен је као буџетски фонд у који ће се сливати новац од еколошке таксе, а затим упућивати предузећима и компанијама које се баве или на било који начин учествују у зеленој економији.

„Слика 12. Зелени фонд води у будућност

Зелени фонд, који је основан у складу са Законом о заштити животне средине, омогућиће финансирање и спровођење пројеката, програма и осталих активности у области одрживог коришћења, очувања, заштите и унапређивања животне средине. Фонд је значајан и за остваривање принципа “загађивач плаћа”,

¹⁷⁴Агенција за заштиту животне средине, www.sepa.gov.rs/download/Izvestaj2007.pdf, званична страница, презето 17.06.2018.г.

а најважнији пројекти који се финансирају овим фондом су управљање отпадом и отпадним водама.

Зелени фонд је заменио некадашњи Фонд за заштиту животне средине, који је основан 2009. године, а затим, због нетранспарентног и неадекватног пословања, угашен 2012. године.

Трошкови које би требало покрити у сектору заштите животне средине процењени су на износ од око 11,5 милијарди евра, од којих је 6,5 милијарди евра намењено инвестицијама, а више од 5 милијарди евра требало би инвестирати у инфраструктурне пројекте управљања отпадом и отпадним водама, а тиме ће се отворити нова радна места и подстаћи развој економије у Републици Србији. Зато се каже да улагања у заштиту животне средине нису трошкови, већ инвестиције које ће донети више благодети економији наше земље.

Зелени фонд, за разлику од некадашњег Фонда за заштиту животне средине, представља једну буџетску линију. Средства прикупљена од еколошких такси у прошлој години износила су 10,2 милијарди динара, што је 16 % више него претходне године, а процењено је да ће се у овој години тај износ попети на 11 милијарди динара. Пракса је показала да се само половина од тог износа у Зеленом фонду користи за зелену економију у Србији, а циљ је да се таква пракса промени и да се тзв. Зелени динар користи искључиво за циљеве заштите животне средине.

Када је у питању финансирање управљања отпадом у Републици Србији, додатна средства се, осим из буџета Републике Србије и буџета аутономних покрајина и јединица локалне самоуправе, могу обезбедити и из фондова ЕУ (ИПА фондови, фондови за приступну помоћ земљама које нису чланице ЕУ) и других међународних фондова, а ту су и донације, поклони, прилози, помоћ и кредити као још један начин да се дође до средстава из међународних финансијских институција.

Када су у питању улагања могућих финансијских средстава која су прибављена за инвестиционе и оперативне трошкове управљања отпадом, она се углавном користе за изградњу нових постројења за управљање отпадом, као и за реконструкцију, ревитализацију и искоришћење постојећих постројења. Следећи корак у коришћењу средстава за финансирање управљања отпадом је тај да се наведена средства користе и за унапређење организације управљања отпадом, а ту су и подстицаји за одвојено сакупљање отпада (такозвана примарна селекција отпада), као и развој информационог система за управљање отпадом као један од битних делова система за интегрално управљање отпадом. Трошкови који се тичу санације дугогодишњег загађења комуналним и индустријским отпадом такође су предвиђени Зеленим фондом за финансирање. Будући да ми као држава не поседујемо могућност адекватног третмана одређених врста отпада, Зелени фонд препознаје да се такав отпад може извозити у земље које те могућности имају.

Када су у питању предвиђања, говори се о неких 15 милијарди евра које би у наредних 30 година Република Србија требало да уложи у заштиту животне средине, а од тога би чак трећина, значи око 5 милијарди евра, требало да буде фокусирано на управљање отпадом и отпадним водама. Стога евидентан је значај овог сегмента заштите животне средине.

3. ЗНАЧАЈ И АКТУЕЛНОСТ РЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Видели смо да се у Републици Србији чине велики напори на свим нивоима власти да се заштита животне средине схвати као један од најважнијих сегмената за економски развој и битан начин да се крене у сусрет европским интеграцијама.

Пошто тај корак уопште није лак, а ни јефтин, много ће времена и средстава бити потребно да се ствари каналишу и путеви утабају. Јасне стратегије развоја још увек нису до краја развијене, политичка нестабилност још погађа нашу земљу, тржиште још нема свој пуни замах, основни постулати одрживог развоја су у повоју, па се са правом може констатовати да проблеми у заштити животне средине

у Републици Србији нису стављени под контролу, а још нису донета ни адекватна решења тих проблема.

Накнаде, као један од главних економских инструмената, још увек нису адекватно одређене, а домаћи извори финансирања су скромни за нарасле задатке који траже средства за решавање. Локалне заједнице, осим малих сопствених буџета, користе и помоћ државног буџета и међународне донације.

Накнаде се углавном односе на:

- посебне токове отпада,
- промет амбалаже,
- накнаде за возила на моторни погон,
- коришћење рибарског подручја
- промет дивље флоре и фауне,
- емисије оксида сумпора и оксида азота,
- прашкасте материје,
- произведени и одложени отпад и
- накнаде за заштиту и унапређивање животне средине.

Постоји и сет закона који показује значајан напредак у области економских инструмената, јер дефинише нове еколошке таксе и на тај начин се повећавају приходи за заштиту животне средине.

Дефиниција трошкова заштите животне средине, према Републичком заводу за статистику, је збир инвестиција и текућих издатака за предузимање активности повезаних са заштитом животне средине.

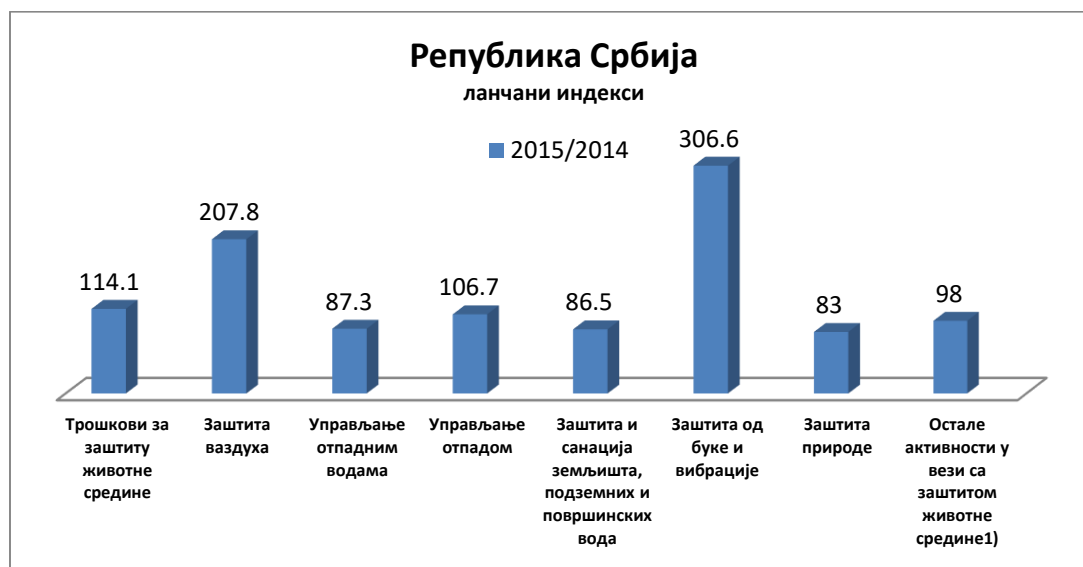
Табела бр.13 и графикон бр.16. приказују ланчане индексе одређених области у сектору заштите животне средине и њихову разноликост, а можемо уочити да предњаче заштита од буке и вибрације, као и заштита ваздуха, као последице пренасељености великих градова и решавања проблема који се на тај начин све више испољавају.

Табела 13. Ланчани индекси трошкова по врстама заштите животне средине у 2015/14 год.

<i>Трошкови за заштиту животне средине по областима заштите животне средине Република Србија</i>	
	Ланчани индекси
	2015/2014
Трошкови за заштиту животне средине	114,1
Заштита ваздуха	207,8
Управљање отпадним водама	87,3
Управљање отпадом	106,7
Заштита и санација земљишта, подземних и површинских вода	86,5
Заштита од буке и вибрације	306,6
Заштита природе	83
Остале активности у вези са заштитом животне средине ¹⁾	98

Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

Графикон бр.16. Ланчани индекси трошкова по врстама заштите животне средине у 2015/14 год.

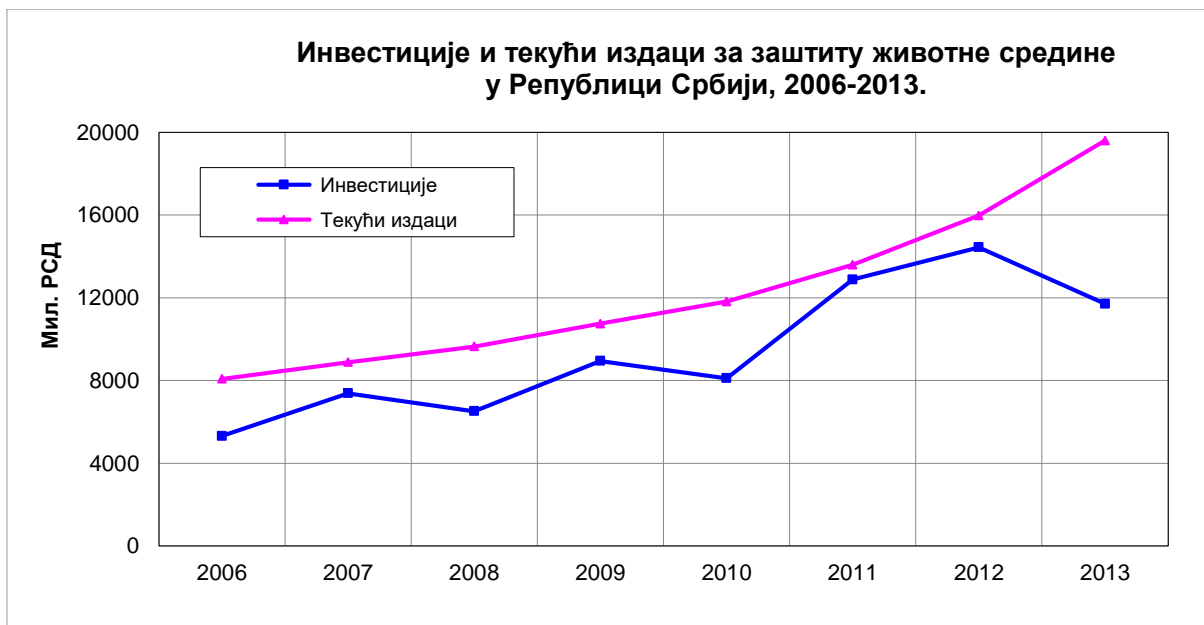
Извор: аутор, коришћени подаци <http://www.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

У оквиру те дефиниције, инвестиције су улагања која се односе на методе, технологије, процесе и опрему у циљу сакупљања, третмана, праћења, контроле,

смањења, спречавања и уклањања загађења или било које друге деградације животне средине.

Републички завод за статистику је, прилагођавајући се захтевима развоја у области заштите животне средине у Републици Србији, први пут у форми саопштења објавио резултате обрачуна трошкова за заштиту животне средине за период од 2007. до 2015. године, па се на претходним графиконима и табелама може видети постепено повећавање нивоа улагања у ову област, а то говори о повећаном ангажовању РС у свим сегментима заштите животне средине.

Графикон бр. 17. Инвестиције и текући издаци за заштиту животне средине у Републици Србији, (2006-2013)

Извор: аутор, коришћени подаци <http://webzrzs.stat.gov.rs/>, Републички завод за статистику

Подаци из Републичког завода за статистику говоре (графикон бр. 17) да су трошкови заштите животне средине у 2013. години већи за 57,2% у односу на 2006. годину. Укупни трошкови за заштиту животне средине у интервалу 2006 – 2013. године износили су 173.592,2 милиона динара. Од тих средстава, највећи део је потрошен за управљање отпадом, и то 36,2% или 62.800,2 милиона динара. На остале сегменте у области заштите животне средине потрошено је 33,9 % или 58.820, 3 милиона динара. Трошкови у области заштите ваздуха износили су 16,1 % или 28.015,9 милиона динара новчаних средстава, и отпадне воде “потрошиле“ су 13,8 % или 23.955,9 милиона динара.¹⁷⁵

Текући издаци захтевали су 56,6 %, што износи 98.317,9 милиона динара, а за инвестиције је захваћено 43,4%, или 75.274,3 милиона динара.¹⁷⁶

Према пројекцијама до 2030. године, трошкови заштите животне средине процењују се на око 10,6 милијарди евра, и та средства ће отићи у заштиту вода, управљање отпадом и санацију индустријског загађења. Трошкови у ове сврхе спадају у категорију јавних расхода и не смеју се посматрати само као трошак.

Приватни сектор привреде још увек није до краја упознат са бенефитима од улагања у сектор заштите животне средине, и свако улагање у ову област већина од њих доживљава као трошак, а не као инвестицију и нерадо га прихвата. И на крају, у финансирању пројеката у области заштите животне средине, буџет Републике Србије је доминантан извор, што није спорно, али није ни најбоље решење, поготово стога што државни буџет, а самим тим и средства која се из њега издвајају за ову област, претежно зависи од економске снаге привредних субјеката, који су обвезници пореза, доприноса, накнади и осталих јавних прихода који чине буџет Републике Србије. Из тога следи да је висина улагања у заштиту животне средине значајан показатељ, како односа чланова друштвене заједнице према животној средини, тако и достигнутог степена развоја једног друштва.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Републички завод за статистику РС, www.stat.gov.rs, преузето 18.06.2018.г.

¹⁷⁶ Дашић Б., Петровић Г., Суботић Ј. (2017): Издвајање из буџета Републике Србије за заштиту животне средине, Економски сигнали, вол.12, бр.1, стр. 6.

¹⁷⁰ Беке Тривунац, Ј. (2012): Улагања у заштиту животне средине, *Ecologica*, број 67., стр. 339

Теза која се провлачи кроз цео овај рад је да политика заштите животне средине треба да представља дугорочну делатност у коју је потребно улагати велика финансијска средства, а поготово треба постићи сигурне и редовне изворе финансирања. Циљеви које као земља желимо постићи у овој области нису могући без сигурних, редовних и не малих финансијских средства као предуслова за успех у области заштите животне средине.

Ниједан од ових елемената ретроспективе не може бити задовољен и реализован ако се свест људи, као и свих друштвених чинилаца, о заштити животне средине у потпуности не потчини природи, а не природа нама. Свесним деловањем борећи се да је ни у ком погледу не угрози, оставићемо иза себе здравију природну средину која нам је и те како потребна.¹⁷⁸

VIII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Србија је на путу ка еколошки чистијој земљи, са одрживо санираним отпадом, економијом која се већином заснива на циркуларном моделу, са системом пречишћавања отпадних вода као у земљама ЕУ, санираним земљиштем и осталим активностима у вези са заштитом животне средине, које су у плану за санирање и унапређивање јер је то императив будућности у ЕУ. Ако се жели ићи у ЕУ, временом ће морати да се обезбеде адекватни и довољни извори средстава, али у овом тренутку финансирање инвестиционих пројеката у Републици Србији је на ниском нивоу. Због те чињенице, не можемо а да не поменемо буџет земаља ЕУ, као и удео у њиховом БДП-у (домаћи бруто производ) за финансирање заштите животне средине.

Приметни су и недостатак средстава за заштиту природе и заштићених подручја и неусклађеност начина финансирања са стандардима Европске уније.

¹⁷⁸ Вукша, С. (2015): Улога буџета у финансирању заштите животне средине у Србији, *Ecologica*, вол 22, бр. 79, стр. 495

Неке ставке које ће захтевати високе трошкове, као што је ублажавање климатских промена и прилагођавање на исте, још увек се не исказују у буџетима.

У закључку овог рада покушаћемо да сажмемо све дилеме и стремљења у вези са финансирањем заштите животне средине у Републици Србији, а затим да докажемо или оповргнемо главну и остале хипотезе које су постављене на почетку овог рада.

Прво да се подсетимо да најважнији извори финансирања ове области у РС потичу из јавног и приватног сектора привреде, а само оптималном комбинацијом оба извора наћи ће се начини да се инвестиције у заштиту животне средине подигну на виши ниво у односу на садашњи.

Извори финансирања из којих би могао да се исцрпи велики део финансијских средстава - међународне финансијске институције и ЕУ - морају да виде у стратегијама које РС доноси и дугорочно спроводи јасно дефинисане приоритете и остваривање услова за тржишну економију.

Аплицирање за средства ЕУ захтева посвећеност и добру припремљеност пројеката и образовани кадар који би те пројекте могао да спроведе до краја. Осим тога, учешће сопственог капитала је иницијална каписла у односима које би инострани капитал могао да подржи. Морало би се показати више спремности на улагања и отварање свих структура за бригу о животној средини са наше стране, да би страни капитал нашао плодно тло за свој удео у томе.

Када су у питању модели или облици улагања у област заштите животне средине, приватни сектор је кроз јавно-приватна партнерства нашао начин да се укључи. Овај модел је нарочито погодан за развој инфраструктуре и почиње пружањем техничке помоћи, а наставља се оперативним активностима, до приватизације.

Моделу јавно-приватног партнерства је дата једна од најважнијих улога у циљевима заштите животне средине. У складу са тим начином улагања у област заштите животне средине, укључио се и банкарски сектор. Он стоји на располагању држави, и то са циљем да јој помогне да превазиђе проблеме у сектору заштите животне средине, а држава је обавезна да обезбеди сигуран амбијент за укључење банака. То подразумева политичку и економску стабилност, кредитну оправданост понуђених пројеката и реализовање наплате реалних накнада за коришћење природних добара.

Финансирање заштите животне средине не сме да оптерећује државни буџет, па се стога трага за алтернативним изворима финансирања заштите природе и пројеката који доприносе одрживом развоју.

Потребно је у предстојећем периоду позабавити се приватним сектором привреде, који свој удео у улагању у заштиту животне средине, осим у обавезности, по систему загађивач плаћа, мора да препозна и у могућностима улагања која, осим чисте производње, доносе и економску добит предузетницима.

Државни органи, осим неефикасног спровођења инспекцијских и судских послова, треба више да се позабаве јачањем своје улоге у целокупној проблематици заштите животне средине. Ту се пре свега мисли на прописане мере који свој удео у улагању у заштиту животне средине, осим у обавезности, по систему загађивач плаћа, мора да препозна и у могућностима улагања која, осим чисте производње, доносе и економску добит предузетницима.

Веома је битно за државу да издвајања за очување природе и зелену економију не посматра као трошак. Дугорочно се издвајања у ову област претварају у веома важну инвестицију, која доприноси расту и развоју, како привреде, тако и природе, а видели смо да то не смеју бити супротстављене категорије.

Када је у питању финансирање сегмента отпада у укупном финансирању заштите животне средине, ту су улагања још исплативија, јер се отпадне материје могу користити као секундарна сировина, енергент или рециклажни производ.

Фондови су најбоља допуна државном буџету уколико имају општи карактер, што значи да нису наменски, а када су конституисани са неким специфичним циљем, онда се из тих средстава финансира нека специфична инвестиција у домену заштите животне средине.

Фонд за заштиту животне средине може бити засебна организациона целина, има своју сврху и специфичну намену и као такав се не сме користити за друге намене. Већина развијених земаља, нарочито у Европи, на тај начин третира средства својих фондова за сегмент заштите животне средине.

Понекад се фондови оснивају и као део неке установе за борбу против загађења животне средине, па се као такви налазе у саставу тих институција и користе за оне намене које та установа спроводи.

Фондови углавном финансирају нове инвестиције у заштиту животне средине, а држава из буџета финансира остале активности које се тичу управљања и контроле. Постоје и фондови који финансирају по територијалном принципу: локални, државни и међународни. Прикупљање прихода за заштиту животне средине уз помоћ економских инструмената је приоритетни циљ сваког фонда заштите животне средине.

Економски инструменти у Републици Србији који се прикупљају за ову намену морају бити законски дефинисани и тржишно засновани. Ефикасност примене тих инструмената је део укупне стратегије развоја и коришћења ресурса. Код инструмената којима се финансира заштита животне средине важна је сигурност извора из којих потичу, јер се на тај начин стиче сигурност у финансирању и побољшава степен заштите животне средине.

Извештавање о улагањима и пројектима који се спроводе у систему заштите животне средине је важно као и осигуравање финансирања пројеката из јавних прихода, а систем извештавања заснива се на бази извештаја које ЕУ прописује. Инвестициони пројекти који су интегрисали у себе сегмент заштите животне средине су углавном из подручја пољопривреде, енергетике и саобраћаја. Економски инструменти захтевају **системско праћење, процену и прилагођавање** принципима „загађивач плаћа“ или „корисник плаћа“, највише због провере утицаја тих инструмената на заштиту животне средине, тако да је неопходно ангажовање свих заинтересованих страна.

Постоје мишљења да **накнаде за загађење**, као један од инструмената који се примењују, треба да буду повећане, а нарочито због тога што се временом, како се приближавамо уласку у ЕУ, морамо прилагодити строгим стандардима који важе у земљама ЕУ.

Држава, затим, треба да ради и на **фискалним подстицајима** за коришћење безоловног горива, по тренутно актуелним захтевима ЕУ, што се односи и на одлагање возила која се више не користе на за то одређеним местима, затим на одрживо управљање отпадом и рециклажу као део зелене економије.

Финансирање које се односи на заштиту животне средине у Републици Србији, најпотребније је у сегменту управљања отпадом, заштите од загађења ваздуха, санације депонија и управљања отпадним водама. Кад је у питању прикупљање средстава, ту доминира принцип “загађивач плаћа“, а у расподели је битно наменско трошење и препознавање проблема са благовременим реаговањем и приступањем решавању проблема у раној фази.

Интегрално управљање отпадом и рециклажу, као сегмент зелене економије, треба подстицати путем политике накнада, стимулација и политике кажњавања. Неопходно је стимулисати произвођаче да користе амбалажу која минимално угрожава животну средину.

Неопходно је давање субвенција у сектору отпадних вода, јер накнаде за тај сегмент, а у складу са принципом “загађивач плаћа”, не покривају све трошкове који се односе на целокупну количину отпадних вода.

Управљање отпадним водама подразумева спречавање и смањивање загађености и загревања отпадних вода и изградњу канализационе мреже за отпадне воде у кругу привредног предузећа.

Србија је усвојила неке препоруке Европске Комисије из 2015. године, као што је нпр. отварање буџетске линије за средства намењена заштити животне средине, тзв. Зелени фонд, а препоруке за будуће акције које РС треба тек да реализује су додатни економски инструменти за финансирање посебних токова отпада, појачавање мониторинга животне средине што се тиче финансијског и административног дела. Нису мање важни законодавни аспекти, који треба да имају адекватну контролу, што подразумева укључивање грађана у решавање свих питања везаних за област заштите животне средине, која се односе на спречавање даље деградације свих сфера животне средине.

Формирање засебног Министарства заштите животне средине РС треба гледати као прави корак који сведочи о бризи и посвећености државе решавању проблема у области заштите животне средине и адаптације на климатске промене. Ако се жели ући у ЕУ, временом ће морати да се обезбеде адекватни и довољни извори средстава, али у овом тренутку финансирање инвестиционих пројеката у Републици Србији је на ниском нивоу.

2014. године цивилно друштво је оформило Коалицију 27, као невладину организацију која доприноси својим учешћем и деловањем у преговорима о Поглављу 27. Главна активност у том циљу је мониторинг у области животне средине. Ово друштво чини једанаест чланица: Алтернатива за безбедније хемикалије, Београдска отворена школа, Друштво за заштиту и проучавање птица Србије, Центар за екологију и одрживи развој, Мрежа за климатске акције Европе (CAN Европа), Центар за унапређење животне средине, GM оптимист, NVO Fraktal,

Један степен Србија, Млади истраживачи Србије и WWW (Светска организација за природу).

На тај начин, сви субјекти друштва у Републици Србији, пре свега законодавна и извршна власт, али и привредне организације, појединци, организације цивилног друштва и остали, налазе се на једном важном задатку. Заштита животне средине и проблеми који су се у тој области нагомилали морају се пре свега системски решавати, а држава је својим све већим ангажовањем показала да схвата важност и хитност ангажовања на решавању ових проблема.

Неопходно је поменути и међународну помоћ и постојање фондова (у случају Републике Србије углавном европских земаља), као помоћ у области заштите животне средине оним земљама које су у претприступним преговорима са Европском унијом. У очување животне средине неопходно је укључити све елементе друштвеног система, а у први ред треба сврстати највеће загађиваче, као што су индустријска постројења. Такве загађиваче треба инспирисати да својим улагањима дају кључну ноту у очувању и заштити животне средине. Таквим одговорним односом, би се не само очувала животна средина, већ би и републички буџет био растерећенији.

Динамика нашег друштвено-економског развоја захтева примену савремених техничко-технолошких система који могу умањити загађење животне средине. За те потребе неопходно је издвојити одређене инвестиције, што представља проблем за већину неразвијених земаља. Главни извор санирања загађења је буџет, који зависи искључиво од економске снаге једне државе. Неопходно је да се терет финансирања заштите животне средине премести са буџета Републике на загађиваче и наменске фондове за заштиту животне средине. Закон о буџетском систему је донео промене у додели средстава од накнада за животну средину и другим корисницима.

Република Србија има пројектован циљ у вези са прикључењем Европској унији, па је неопходно усаглашавање, како начина финансирања, тако

и модела заштите животне средине уопште. Када су у питању државе које су чланице ЕУ, у спровођењу политике заштите животне средине издвајања су износила више од 2,1 % БДП-а у 2015. години, а тај износ издвајања се повећава из године у годину. Што се тиче Републике Србије, по последњем извештају Републичког завода за статистику за 2016. годину, издвајања за заштиту животне средине износе 0,3% БДП.

Када је у питању локална самоуправа, градови и општине имају обавезу да донесу годишњи програм са планом за трошење финансијских средстава. Од тог плана и програма, које одобрава Министарство животне средине, одвојене су таксе као део средстава која припадају буџетима локалних самоуправа, које саме прописују додатне таксе за загађење у својој надлежности.

Доступност програма и извештаја и њихова транспарентност обавезе су локалне самоуправе на којој се делује у смислу развојног процеса и увођења системских решења, јер је заштита животне средине предуслов за развој друштва и привреде у целини.

Планирани буџет Министарства заштите животне средине за 2018. годину износи 5.8 милијарди динара, што значи да је буџет за ову област још увек на ниском нивоу.

По постојећем закону о буџетском систему, новац од зелених такси и накнада слива се у буџет Републике Србије, а то није добро за заштиту наше животне средине, јер се та средства користе и за друге намене и други корисници могу да добију средства од накнада за животну средину. Овим фондом управља Министарство финансија, па тако издвајања за заштиту животне средине нису обавезно једнака приходима из зелених такси. Мишљење је да се таква пракса мора променити, да се не би десило да се пројекти који се тичу заштите животне средине, а битни су за испуњавање услова за пријем Републике Србије у ЕУ, не могу реализовати због недостатка финансијских средстава, упркос довољној наплати еколошких пореза, такси и осталих начина прикупљања еколошког динара у РС.

Министарство животне средине мора да преговара са Министарством финансија, јер је у 2017. години 10,2 милијарди динара „зелених пара“ ушло у буџет Републике Србије, те није у реду да се за ову важну област људске делатности добије само пола од тог износа за 2017. годину, тачније 5 милијарди динара. Правила која би требало да прате новоосновани Зелени фонд је потребно успоставити тако да највећу корист од тог фонда имају управо они који се за Зелену Србију највише и залажу, а то су пре свега оне институције, организације и појединци који се баве заштитом животне средине у Републици Србији.

У приступним преговорима са Европском унијом Поглавље 27, које се бави заштитом животне средине је најважније, најкомпликованије и најскупле поглавље у интегративним процесима ЕУ, јер су питања која се тичу заштите животне средине испреплетана са свим сегментима друштва. Наша норматива се усаглашава са европском и у великој мери тај посао је и завршен, али се стање у околним земљама, које су пре Републике Србије ушле у Европску унију, знатно раније искристалисало него у нашој земљи. С обзиром да Поглавље 27 обухвата скоро све привредне секторе и захтева велика улагања у инфраструктуру, подршка коју смо начелно имали приликом оснивања Министарства за заштиту животне средине РС није више довољна.

Прва и прелиминарна рачуница показује да је за улагање у област заштите животне средине за Републику Србију потребно уложити око 15 милијарди евра. Тај износ, којим наша земља не располаже, потребно је у дужем временском периоду, осим у буџету, потражити и у средствима Европске уније, у билатераним пројектима, али и кроз инвестиције.

Преговарачки процес са Европском унијом је маратонски, а то видимо на примеру неких земаља које су ушле у ЕУ, али нису успеле да достигну стандарде које су потписале са ЕУ.

Напредак Републике Србије у процесу европских интеграција подразумева и део о финансирању заштите животне средине. Инспекцијски надзор, који је веома важан у процесу праћења реализације спровођења програма за заштиту животне средине, није довољно финансиран, а начин финансирања треба да буде усклађен са стандардима ЕУ.

Република Србија очекује помоћ од Европске уније и до 2020. године она би требало да износи 120 милиона евра. Касније, до краја 2025. године, 200 милиона евра би требало да уложимо у заштиту животне средине. Сматра се да ће најисплативији облик улагања у области заштите животне средине бити јавно-приватно партнерство, које би решило нека питања заштите животне средине у наредних 40 година.

Заштита животне средине у Републици Србији почиње да заузима важно место у процесу приступања ЕУ, па је на реду суочавање са озбиљним проблемима које морамо решавати, као што је одрживо коришћење природних ресурса важно за функционисање привреде Србије.

Успешан почетак претприступних преговора за улазак у заједницу европских држава и усаглашавање са стандардима ЕУ, које Република Србија почиње да спроводи, изискиваће финансијска средства која ће омогућити да се изграде санитарне депоније и постројења за пречишћавање отпадних вода, да се усаврши систем рециклаже отпада, смањи емисија штетних гасова итд.

Министарство за заштиту животне средине РС, осим фондова који су један од начина финансирања, треба да аплицира и за средства из претприступних европских фондова намењених за ову област. И друга министарства, и други државни актери, представници привреде, цивилног друштва и остала удружења треба да се укључе у овај систем како би се политика заштите животне средине водила што успешније.

Јавност би требало да се укључи и добије од надлежних све потребне информације, релевантне за област заштите животне средине. Доносиоци одлука

треба да прихватају ставове грађана и узимају их у обзир при одлучивању по питањима заштите животне средине у складу са постулатима Архуске Конвенције. Цивилно друштво треба да ради на јачању сопствених капацитета и спремности за активно учешће у раду владиних органа.

Цивилно друштво је постало сегмент који има могућност за укључивање у рад државних органа и невладиних организација које се баве заштитом животне средине. Новоосновано Министарство за заштиту животне средине РС је отворено за учешће јавности у процесу доношења одлука, поготово на нивоу локалне самоуправе, јер управо ту недостају капацитети за примену законских прописа. Ипак, цивилно друштво и невладине организације још увек нису довољно укључене у систем заштите животне средине у Републици Србији.

Опредељења исказана у Стратегији одрживог развоја и Стратегији о примени Архуске конвенције показују решеност Републике Србије да се прикључи преко европских и међународних организација и регионалних структура и да свој допринос изграђивању и унапређивању заштите животне средине заједно са осталим чланицама. Стратегија коју је Република Србија потписала је у складу са принципима и вредностима дефинисаним у Декларацији о одрживом развоју из Јоханесбурга, затим Миленијумским циљевима развоја, Стратегијом одрживог развоја ЕУ и Архуском конвенцијом и потврђује решеност Републике Србије да приступи заштити животне средине, међународном праву и демократским вредностима, што на развој Републике Србије као младе демократске земље има позитиван утицај.

Сви поменути оквири имају за циљ приближавање важности теме ове докторске дисертације и уочавање важности њене израде, како за истицање глобалних проблема везаних за дуготрајну изложеност животне средине негативном утицају човека и њену све већу угроженост, тако и за проналажење места које Република Србија заузима у европским, па и светским размерама и њену укљученост у решавање насталих еколошких проблема.

Стање у области заштите животне средине у Републици Србији бележи одређени напредак у последњих неколико година, нарочито од када се Република Србија рачуна као земља кандидат за приступ у чланство у ЕУ (14.1.2014).

Доношењем Стратегије развоја и промоције друштвено одговорног пословања (2010), за период од 2010. до 2015. године, Влада Републике Србије први пут системски регулише ову област.

Концепт одрживог развоја сматра се модернијим приступом у решавању еколошких проблема. Концепт стратегије одрживог развоја у Републици Србији је настао као резултат реалне потребе схватања важности заштите животне средине и подвлачења значаја успостављања везе између економских и социјалних циљева и заштите животне средине, а све у циљу обезбеђивања бољег квалитета живота људи.

Проблем са којим се годинама уназад суочава локална самоуправа када је у питању финансирање заштите животне средине је тај да општине и градови у оквиру својих буџетских фондова потроше мање средстава него што прикупе од еколошких накнада, а принцип је да се нераспоређена средства преносе на следећу годину. У централној Србији и АП Војводини има укупно 145 општина које се суочавају са овим проблемом. У 2015. години укупни приходи општина и градова у РС износили су око 10 милијарди динара, а планирани расходи износили су око 6,4 милијарди динара.

Србија неће журити са отварањем поглавља 27, поучена искуствима које су имале државе у окружењу, које нису биле спремне да искористе понуђене инвестиције из фондова ЕУ, услед недостатка адекватних пројеката, па су плаћале високе пенале због исхитрених решења. За 2018. годину је планирано да се изради Нацрт преговарачке позиције, а након тога следи усаглашавање са ставовима Европске комисије. Једна од најважнијих ставки у претприступним преговорима је систем управљања разним сегментима заштите животне средине, а средства која су потребна за овај процес су огромна.

Улагање у заштиту животне средине не би требало да се оцењује као трошак, већ да се посматра као улагање у привредни развој Републике Србије које није супротстављено економском напретку, већ је у складу са развојном политиком Републике Србије.

Циркуларна и зелена економија отварају велики број могућности када је у питању економски напредак земље уз смањивање негативног утицаја на животну средину, тако да се највише средстава одваја у ту сврху.

У области заштите квалитета вода, финансијски најзахтевније области, Република Србија покрива постројењима за пречишћавање отпадних вода само 10% становништва. Овај податак је занемарујуће мали у поређењу са земљама ЕУ, где више од 80%, насељених места имају постројења за третман вода. Постоје заинтересоване стране компаније, из Португалије (EFACEC), које већ 70 година послују у 65 земаља света у менаџменту у области заштите животне средине, где инвестирају у пројекте третмана отпада и отпадних вода. Међутим, засад није решено питање о укључивању страних компанија у послове изградње постројења за пречишћавање отпадних вода у Републици Србији.

Министарство животне средине РС је од формирања до сада посетило низ страних држава са којима је Република Србија имала традиционалну пословну сарадњу, али у сегменту заштите животне средине до сада није дошло до значајних помака. Посета Руској Федерацији је уследила по позиву за учешће на еколошком сајму и потписивање меморандума о сарадњи.

У Србији је била и делегација САД, из савезне државе Мериленд, са којом се разговарало о страним директним инвестицијама које би биле уложене у заштиту животне средине.

Проблем који се испречио пред новооснованим Министарством за заштиту животне средине РС је и велика количина опасног отпада који је третиран и одлаган

на противзаконит начин. Започето је са радом на сузбијању еколошког криминала и проналажењем начина да се починиоци казне, а отпад складишти на безбедно место. Зато је значајна сарадња са јединицама локалне самоуправе, које немају ни административне, ни финансијске капацитете.

Када су у питању хипотезе које су постављене на почетку овог рада, можемо закључити да је финансијски менаџмент у области заштите животне средине животне средине у Србији недовољно развијен услед недовољне истражености ефикасних инструмената финансирања заштите животне средине.

На основу досадашњег рада, може се закључити да је ова хипотеза тачна, управо због тога што је у Србији финансијски менаџмент сваке организационе целине, било државе, локалне самоуправе или привредних и других организација, на још увек ниском степену развоја. Како је заштита животне средине релативно млада научна дисциплина, тако и они који треба да је спроводе нису у довољној мери, ни организационо, ни финансијски, у могућности да реализују пројекте који се од њих захтевају. С тим у вези, потребно је, у складу са тенденцијом претприступних активности, развити и већи број ефикасних инструмената финансирања заштите животне средине, што је изнесено и у препорукама Европске комисије на последњем заседању.

Потхипотеза која говори о карактеристикама садашњег система финансирања заштите животне средине у Републици Србији, као система са недовољно наменских средстава и децентрализованом извором финансирања, поготову из приватног сектора привреде, говори уствари о томе да се оснивањем Зеленог фонда, средства прикупљена од стране загађивача и других обвезника плаћања зеленог динара, не користе у својој пуној вредности у сврху заштите животне средине, што нимало не погодује решавању проблема у овој области.

Средства прикупљена на овај начин могу се користити и за оне намене које баш немају директне везе са заштитом животне средине. Затим, локалне самоуправе не користе средства намењена заштити животне средине наменски из

још једног разлога, а то је недостатак адекватних пројеката који се баве санирањем последица загађења животне средине и заштитом природних добара у складу са принципима одрживог развоја. Због недовољне припремљености (кадровски, административно и правно), локалне самоуправе не успевају да наменски искористе прикупљена средства.

Истраживање инструмената финансирања заштите животне средине директно се односи на улазак Републике Србије у Европску унију. Мишљења смо и да слика наше еколошке стварности не би постала и толико боља, да Европска Унија није постављала своје захтеве у интеграционим процесима, које воде Републику Србију према пуноправном чланству. Стога једно морамо знати:

АКО ЖЕЛИМО ДА РЕПУБЛИКА СРБИЈА БУДЕ ДЕО ЕВРОПСКЕ ПОРОДИЦЕ
НАРОДА У ПРАВОМ СМИСЛУ ТЕ РЕЧИ, ДРЖАВА МОРА ДА УЧИНИ ЈОШ МНОГО
НАПОРА ДА НАША ПРИРОДНА СРЕДИНА ПОСТАНЕ ЧИСТИЈА И ЗЕЛЕНИЈА И
ТРЕБА ДА СЕ ЈОШ ЈЕДНОМ ПОДСЕТИМО НА ТО ДА ЖИВОТНУ СРЕДИНУ НИСМО
НАСЛЕДИЛИ ОД ПРОШЛИХ ГЕНЕРАЦИЈА, НЕГО СМО ЈЕ ПОЗАЈМИЛИ ОД
БУДУЋИХ ГЕНЕРАЦИЈА.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ:

1. Adnađević B., Jovanović L. (2009): *Nova klasa termoizolacionih materijala na bazi ugljenog letećeg pepela*, Ecologica 54, str. 75-78.
2. Agenda 21, United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 14 June 1992, <http://www.un-documents.net/agenda21.htm>
3. Ajduković G., Jovanović L. (2009): *Istraživanje energetske efikasnosti i mogućnosti dobijanja energije iz biomase u Vojvodini*, Ecologica 54, str. 113-116.
4. Barjaktarović M., Ilić Ž. (2006): *Značaj finansijskih instrumenata u upravljanju rizicima povezanim sa klimatskim promenama*, Međunarodni naučni skup, Beograd
5. Beke, Trivunac, J. (2012): *Izvori finansiranja zaštite životne sredine u Srbiji – Izlaganje na Međunarodnoj konferenciji*, Ecologica, zbornik abstrakata
6. Brnjas Z., Stošić I., Milivojević S. (2014): *Finansiranje aktivnosti zaštite životne sredine jedinica lokalne samouprave u Srbiji*; Ecologica, god 21, no. 76.str. 635-640
7. Critical infrastructure emergency risk management and assurance – Handbook, Emergency management Australia, 2003, Infrastructure handbook.pdf.
8. Čajka Z., Jovanović L., Ermakov V. (2016): *Challenges and opportunities in the global waste management*, Zaštita materijala i životne sredine 5, No 1, str. 1-13.
9. Decision No 1600/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 22 juli 2002 Laying down the Sixth Community Environment Action Programme OJL, 242, 10.09.2002 p.13.
10. Direktiva 2000/60/EC Evropskog Parlamenta i Saveta od 23. oktobra 2000.
11. Đuran J., Golušin M., Munitlak Ivanović O., Jovanović L., Andrejević A. (2013): *Renewable energy and socio-economic development in the EU*, Problemy Ekorozwoju 8, No 1, str. 105-114.
12. Ermakov V., Jovanovic L. (2011): *A city as urban taxon of the biosphere and the problem of garbage*, Proc. of International scientific conference "Urbaneco", Zrenjanin , стр. 87-94.
13. Ermakov V., Jovanović L., Čajka Z. (2015): *A city as an urban taxon of the biosphere and a problem of waste*, Zaštita materijala 56, No 3, str. 251-260.

14. Golušin M., Dodić S., Vučurović D., Jovanovic L., Munitlak Ivanović O. (2012): *Sustainable energy management in industry of Republic of Serbia. Biogas power plants advantages*, Industrija 40, No 4, 107-124.
15. Golušin M., Dodić S., Vučurović D., Ostojić A., Jovanović L. (2011): *Exploitation of biogas power plant - CDM Project, Vizelj, Serbia*, Journal of Renewable and Sustainable Energy 3, No 5, 052701, pp. 1-11, doi: 10.1063/1.3631820.
16. Golušin M., Munitlak Ivanović O., Jovanović L., Domazet S. (2012): *Determination of ecological-economic degree of development in Countries of SE Europe - weight coefficients technique*, Problemy Ekorozwoju 7, No 1, 87-93. M22.
17. Hartwick, J.M. (1987): *Substitution Among Exhaustible Resources and Intergenerational Equity*. Review of Economic Studies, 4.
18. Houghton, J. (2006): *Global Warming: The Complete Briefing*, Cambridge University Press.
19. IPCC (2007): *Climate Change 2007: The Physical Science Basis*, Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (S. Solomon, D. Qin, M. Manning, Z. Chen, M. Marquis, K.B. Averyt, M. Tignor and H.L. Miller (eds.)), Cambridge University Press, Cambridge United Kingdom and New York, NY, USA, 996 pp.
20. Ivanov M., Jovanović L., Martinović D. (2009): *Mogućnosti primene energije vetra u Srbiji*, Ecologica 54, 107-112.
21. Jevtić, M.(1983): *Ekonomski razvoj i zaštita životne okoline: finansiranje zaštite životne okoline u Evropskoj uniji – god 1 br 1 Jugozaštita – Beograd.*, 12-24
22. Jordačijević S., Jovanović L., Radosavljević Ž., Anđelković M. (2010): *Koncept integralnog održivog upravljanja otpadom*, Ecologica 58, crp. 237-244.
23. Jovanovic L., Bajin D. (2012): *Nove resursoštedljive tehnologije i savremeni ekološki problemi*, Ecologica 67, crp. 331-336.
24. Jovanović Đ., Jovanović L., Matavulj M. (2014): *Međunarodni ugovori u oblasti zaštite životne sredine od značaja za RS u procesu EU integracija*, Ecologica 75, crp. 361-368.
25. Jovanović, L., Bajin D. (2011): *Primena obnovljivih izvora energije u saobraćaju*, Tematski zbornik radova, Međunarodna naučna konferencija "Energetska efikasnost železnice u funkciji održivog razvoja", Beograd, crp. 21-32.

26. Jovanović L., Cvijić L., Tomić A., Radosavljević M., Anđelković M. (2013): *Napredak Republike Srbije u pripremi CDM projekata*, Ecologica 69, стр. 67-72.
27. Jovanović, L., Cvijić L., Tomić A., Radosavljević M. (2013): The CDM project activity in the Republic of Serbia, 8th Conference on Sustainable Development of Energy, Water and Environment Systems (SDEWES 2013), Dubrovnik (Croatia), Digital Proceedings, Paper 0251, pp. 1-7, ISSN 1847-7178.
28. Jovanović, L., Cvijić L. (2014): *The project activities of the renewable energy resources use in the Republic of Serbia*, J. Sustain. Dev. Energy Water Environ. Syst. 2, No. 2, pp. 234-242.
29. Jovanović L., Čajka Z. (2015): *Problem komunalnog otpada u svetu i Srbiji*, Ecologica 79, стр. 532-535.
30. Jovanović, L., Ermakov V., Čajka Z. (2014): *Renewable energy resources in Serbia and Russia*, Zaštita materijala 55, No 2, стр.133-141.
31. Jovanović, L., Jordačijević S., Radosavljević Ž., Anđelković M. (2010): *Uloga kompostiranja u funkciji povećanja plodnosti zemljišta i očuvanja biodiverziteta*, Ecologica 58, стр. 245-250.
32. Jovanović, L., Nikolić N. (2000): *Menadžment plastičnog ambalažnog otpada*. Uticaj ambalaže na životnu sredinu, Novi Sad, стр. 89-100.
33. Jovanović L., Nikolin T., Ševaljević M. (2011): *Primarno prečišćavanje zauljenih otpadnih voda*. 32. Stručno-naučni skup sa međunarodnim učešćem. Vodovod i kanalizacija, Zbornik radova, Kladovo, стр. 85-92.
34. Jovanović, L., Pešić-Mikulec D., Raonić J.(2008): *Problemi održivog upravljanja biohazardnim otpadom*. Ecologica, posebno tematsko izdanje, br. 15, стр.171-176.
35. Jovanović, L., Radović V. (2011): *Proizvodnja biogoriva u svetu*. Traktori i pogonske mašine / Tractors and Power Machines, 16, No 3, 15-23.
36. Jovanović, L., Tomić A. (2011): *Implementacija obnovljivih izvora energije kao uslov energetske efikasnosti u Republici Srbiji*, Ecologica 62, стр. 234-239.
37. Jovanović, L. (2003): *Globalni ekološki problemi čovečanstva*. Ecologica, Posebno izdanje, broj 8, стр. 7-22.
38. Jovanović, L. (2010): *Instrumenti zelene ekonomije*, Poslovna ekonomija u tranziciji, Novi Sad 2010, Zbornik Univerziteta EDUCONS za društvene nauke 1, стр. 467-473.

39. Jovanović, L.(2006): *Management of plastic waste*. WASCON 2006, Sixth Int. Conference on the Environmental and Technical Implications of Construction with Alternative Materials, Proceedings, Beograd, стр. 803-812.
40. Jovanović L.(2000): *Ocena metoda prečišćavanja industrijskih otpadnih voda* Ecologica 25, No 2, стр. 170-172.
41. Jovanović, L. (2000): *Perspektive korišćenja termalnih voda Jugoslavije u funkciji efektivnog razvoja privrede*. Elektra I - ISO 14000, Aranđelovac, стр. 165-168.
42. Jovanović L.(2000): *Reciklaža kao bitan element održivog razvoja*. Chymicus I – ISO 14000, Aranđelovac, стр. 164-167.
43. Jovanović, L. (2013): *Renewable energy resources in Serbia*. In: Ermakov V.V. (ed.), *Biogeo-chemistry and Biochemistry of trace elements under conditions of technogeneses of the biosphere*, Proceedings of the VIII International Biogeochemical School, devoted to the 150th anniversary of the birth of V.I. Vernadsky, Grodno State University, Moscow: GEOKHI RAS, 2013, pp. 38-42.
44. Jovanović, L. (2004): *The possibilities of exploitation of Serbian mineral and thermal waters*. Ecologica 41, стр. 23-32.
45. Jovanović, L. (2002): *The possibilities of exploitation of Serbian thermomineral waters*. In: D. P. Antić and J. Lj. Vujić (eds.), *Environmental Recovery of Yugoslavia (ENRY 2001)*, Belgrade, стр. 747-751.
46. Jovanović, L. (2013): *Usage of renewable energy resources in Serbia*. Research People and Actual Tasks on Multidisciplinary Sciences, Proc. of Fourth Int. Conference held in Lozenec, Bulgaria, Vol. 2, pp. 224-228.
47. Jovanović S., Jovanović L.(2009): *Perspektive primene biodizela*, Ecologica 54, стр. 123-127.
48. Jovanović S., Radovanović A., Jovanović L.(2009): *Metode proizvodnje bioetanolu u svetu*, Ecologica 54, стр. 117-122.
49. Jovičić E., Hanić A. (2016): *Sistem finansiranja zaštite životne sredine u Srbiji i Republici Češkoj* – Ecologica, , ISSN 0354-3285, vol. 23, no. 84, str.717-723
50. Ljumović I, Pavlović D. (2016): *Izvori finansiranja aktivnosti u oblasti zaštite životne sredine*, Ecologica, стр. 727 – 730.
51. Janković M., Ivanikov N. (2017): *Jačanje uloge finansijskih institucija u zaštiti životne sredine*, Ecologica, Vol.24, No 86 str. 259 – 265.

52. Mihajlov, A. (1999): Sustainable corporate development: meat industry, *Meat Technology*, Vol. 40, No. 3-5, str. 241- 247.
53. Barjaktarović, M. (2013): *Međunarodni fondovi u funkciji finansiranja projekata obnovljivih izvora energije*, *Ecologica*, Beograd, br. 69, str. 51-57, ISSN 0354-3285.
54. Barjaktarović, M. (2013): *Projektno finansiranje obnovljivih izvora energije*, Međunarodna konferencija - Uticaj klimatskih promena na životnu sredinu: *Ecologica*, IEN i Alfa Univerzitet, Beograd, 22-24 april, ISBN 978-86-89061-01-7. (koautor).
55. Munitlak Ivanović O., Golušin M., Jovanovic L. (2012): *Primena metode analize jaza u strategijskom upravljanju energijom*, *Ecologica* 66, str. 107-113.
56. Munitlak Ivanović O., Jovanović L. (2015): *Osetljivost privrede na klimatske promene*, *Ecologica* 78, str. 117-122.
57. Munitlak-Ivanović O., Jovanović L., Golušin M. (2011): *Veća energetska efikasnost kao uslov razvoja održive energetike u Srbiji*, *Ecologica* 62, str.109-116.
58. Munitlak-Ivanović O., Mitić P., Raspopović N. (2014): Fiskalni prihodi i ekonomska uloga ekoloških poreza u održivoj ekonomiji, *Ecologica*, 21(75), str. 375-378.
59. Nikolić N., Jovanović L. (2007): *Management of solide waste*. *Ecologica* 50, str. 58-64.
60. Popović S., Munitlak-Ivanović O., Jovanović L. (2015): *Zelena ekonomija kao faktor razvoja privrede Srbije i prerada manje opasnog otpada*, *Ecologica* 80, str. 693-697.
61. Pearce, Markandya, and Barbier (1990): Pearce, David. "Green Economics." *Environmental Values* 1, no. 1, (1992): 3–13.
62. Radović V., Jovanović L. (2013): *The current state in the area of the waste water treatment in the Republic of Serbia - highlight on the risky area of the Autonomous Province of Vojvodina*, *Ecologica* 69, str. 45-50.
63. Rio Declaration on Environment and Development, United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 14 June 1992, <http://www.un-documents.net/rio-dec.htm>.
64. Stegić, M. (2008): *Analiza primene ekonomskih instrumenata u oblasti zaštite životne sredine u Republici Srbiji*: magistarski rad.

65. Stojanović D., Ilić B., Mihajlović D. (2017): *Strane direktne investicije u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja lokalnih zajednica u Srbiji*, Ecologica 24, No 86, str. 265-270.
66. Tional Equity. Review of Economic Studies 1978, 4.
67. The Equator Principles III (The Equator Principles Association, 2013)
68. Tomić R.P., Radosavljević M.Ž., Jovanović L.N. (2015): *Research of possibilities for implementation of innovations in advanced systems for biomass and other solid waste treatment*, TEHNIKA – KVALITET IMS, STANDARDIZACIJA I METROLOGIJA 15, str. 1059-1064.
69. Trkulja R., Dašić B., Grujović M.(2016): Finansiranje zaštite životne sredine od strane lokalnih samouprava., Ekonomski signali, 11 (2), str. 34
70. Тематска стратегија ЕУ о одрживом коришћењу природних ресурса 2003.
71. United nations environment programme 2007. Unep backround paper, on green jobs. Nairobi, Kenia united nations office at Nairobi, publishing services section.
72. United Nations Millennium Declaration, UN General Assembly, A/RES/55/2,<http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/559/51/PDF/N0055951.pdf>.
73. United Nations Commission on Sustainable Development. Report on the Third Session (11-28 April 1995.) Economic and Social Council. Official Records, 1995. Supplement No.12. E/1995/32 E/CN.17/1995/36. United Nations, New York, 1995
74. Young J., Klimatski I energetski okvir delovanja EVROPSKE UNIJE do 2030., RES fondacija, BOŠ
75. World Commission on Environment and Development. 1987. *Our Common Future*, Oxford University
76. Агенција за заштиту животне средине, Извештај за 2014. и 2015. годину.
77. Агенција за заштиту животне средине, Отпад и подела отпада, Београд.
78. Андевски, М.(2006): Етичка утемељеност одрживог развоја, ТЕМА, 30 (3), стр. 411-426.
79. Барјактаровић, М. (2012): *Модалитети финансирања обновљивих извора енергије*, Међународна научна конференција, Нове стратегије и технологије заштите животне средине, Београд

80. Барјактаровић М., Стиољковић Б., Денић Н. (2016): *Осигурање депозита и улагања у еколошки обновљиве изворе енергије у исламском банкарству*, *Ecologica*, бр 82
81. Благојевић, М.(2011): *Угрожавање животне средине и радне средине последицама климатских промена*, Зборник радова са конференције Правни и економски изазови климатских промена, Правни факултет Универзитета у Београду, стр 5-6
82. Бошковић, Н. (2015): *Одрживо коришћење природних ресурса као основа развоја туризма Србије*, Економски факултет Крагујевац
83. Бренан Ен М, Биби А. (2008): *Основи Екологије*, Клио, стр. 35-37.
84. Вељановски, В. (2010): *ИПА прекогранична сарадња*, Удружење за управљање пројектима (YURMA).
85. Веселиновић, П. (2016): *Економски ефекти транзиције и реструктурирања привреде Србије у функцији европских интеграција*, Економски институт Београд
86. Веселиновић П., Масловара Јовановић Ј., Радовановић Б.(2017): *Померање тежишта економске и регионалне моћи у глобалној економији* Међународни научни скуп ИОР-ЕДА, Косовска Митровица
87. Веселиновић, П.(2017): *Стање и перспективе одрживог развоја светске привреде на почетку новог миленијума*, Мегабизнис, година 1., бр. 1, стр. 125-148.
88. Видас Бубања М., Станковић М. (2014): *Зелена дигитална економија и одрживи развој*, Међународни научни скуп, Одржива привреда и животна средина, Београд
89. Ивановић В., Гашић М., Плавански Ј, Мацгаљ Ј. (2015): *Природа као основ зелене економије*, *Ecologica*, вол 22 но 78, стр.329-331.
90. Водич кроз Стратегију Европа 2020, Фонд за отворено друштво, Европски покрет у Србији.
91. Вујовић, З. (2016): *Стручни скуп о учешћу приватног сектора у реализацији еколошких пројеката*, Привредна комора Србије
92. Вукасовић В, Тодић Д. (2009): *Environmental Law (Serbia)*, *International Encyclopedia of Laws*, Suppl. 68.

93. Вукша, С. (2015): *Улога буџета у финансирању заштите животне средине у Србији*, Ecologica, Vol.22, бр. 79, стр. 495
94. ГЕФ (Глобални фонд за заштиту животне средине) секретаријат (2010): *Мogućности за решавање и уклањање ОДС путем ГЕФ програма, семинар о банкама ОДС . ОЕWG – 30, 14. јун 2010.*
95. Голуб А., Струкова Е.Б. (1998): *Економическе методе управљена природно-пользованием*, Наука, Москва.
96. Голубовић С., Голубовић Н, Цветковић П. (2012): *Прекогранична сарадња у земљама Западног Балкана – mogućности и ограничења*, Теме, Вол 36, Но 4., стр. 1613-1629.
97. Грујовић М., Дамјановић Р., Петровић Г., Вранић Д. (2016): *Институционални и законски оквир заштите животне средине у РС у функцији одрживог развоја*, Ecologica, No 83, стр. 434-438.
98. Далмација, Б. (2007): *Заштита животне средине и водни ресурси*, Природно математички факултет Нови Сад
99. Дашић Б., Петровић Г., Суботић Ј. (2017): *Издавање из буџета Републике Србије за заштиту животне средине*, Економски сигнали, Виша економска школа Пећ, Лепосавић, вол 12, бр.1, стр.11
100. Деветаковић С.(2005): *Економска структура и развој најважнијих привредних области*, Економски факултет Београд
101. Дреновак Ивановић, М. (2015): *Заштита животне средине у законодавству и пракси*, Универзитет у Београду, Правни факултет
102. Ђурета, В. (2014): *Шта је циркуларна економија?. Београдски фонд за политичку изузетност (Vfre).*
103. Европски покрет у Србији, Водичи кроз ЕУ политике
104. Енергетски портал Србије, Пословни портал о чистој енергији, кредити и фондови.
105. Закон о амбалажи и амбалажном отпаду, "Службени гласник РС", број 36/09.
106. Закон о биоцидним производима, "Службени гласник РС", број 36/09 и 88/10.
107. Закон о водама, "Службени гласник РС", број 30/2010.
108. Закон о заштити ваздуха, "Службени гласник РС", број 36/09.

109. Закон о заштити животне средине, "Службени гласник РС", број 135/04 и 36/09.
110. Закон о заштити од буке у животној средини, "Службени гласник РС", број 36/09 и 88/10.
111. Закон о заштити од нејонизујућих зрачења, "Службени гласник РС", број 36/09.
112. Закон о заштити природе, "Службени гласник РС", број 36/09 и 88/10.
113. Закон о потврђивању Амандмана на Анекс Б Кјото протокола уз Оквирну конвенцију УН о промени климе, "Службени гласник РС", број 36/09.
114. Закон о процени утицаја на животну средину, "Службени гласник РС", број 135/04 и 36/09.
115. Закон о ратификацији Конвенције о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту, "Службени гласник РС", број 102/07.
116. Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину, "Службени гласник РС", број 135/04 и 88/10.
117. Закон о управљању отпадом, "Службени гласник РС", број 36/2009, 88/2010, и 14/2016.
118. Закон о хемикалијама, "Службени гласник РС", број 36/09 и 88/10.
119. Далмација, Б. (2008): *Заштита животне средине, водни ресурси*, Природно-математички факултет Нови Сад.
120. Заштита животне средине, Инжињерство заштите животне средине, Рударско-геолошки факултет, Београд.
121. Званична интернет страница Агенције за заштиту животне средине: <http://www.eea.europa.eu>.
122. Зековић, С. (2004): *Економски и тржишни инструменти у политици одрживог развоја у Србији*, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд
123. Зечевић, С. (2015): *Институционално систем и право ЕУ*, Институт за европске студије
124. Милошевић О., Мацгаљ Ј., Новаковић С. (2015): *Значај меког права за развој заштите животне средине*, *Ecologica*, Vol.22, No 78

125. Извештај о економским инструментима за заштиту животне средине у РС (Министарство пољопривреде и заштите животне средине) за 2015 - индикаторски приказ.
126. Извештај о стању животне средине у РС од 2010-2014 године; Министарство пољопривреде и заштите животне средине, Агенција за заштиту животне средине.
127. Интегрисани план управљања отпадом (2017): Нацрт, пројекат РС, Аустрије и Немачке
128. Јанковић ,М. (2016): *Извори финансирања којима управљају инострана тела на пољу заштите животне средине*, *Ecologica*, Vol 23, No 83
129. Јовановић Ђ, Јовановић Л, Матавуљ М. (2014): *Међународни уговори у области заштите животне средине од значаја за Републику Србију у процесу интеграција ЕУ*, *Ecologica* 21, број 75 .
130. Јовановић, Ђ. (2014): *Процес ЕУ интеграција и импликације на област животне средине у РС*, *Ecologica*, 21, број 73.
131. Јовановић, Л. (уредник) (2007): *Животна средина и одрживи развој*, *Ecologica*, посебно тематско издање.
132. Јовановић, Л. (2010): *Хемија и заштита животне средине*, SITS, Београд
133. Беке Тривунац, Ј. (2012): *Улагања у заштиту животне средине*, *Ecologica*, 19 број 67.
134. Јоксимовић Б., Стефановић Н., Безбрадица Љ. (2017): *Транспоновање европске директиве о процени утицаја планова и програма на животну средину у планирању у Србији*, Институт за архитектуру и урбанизам Србије.,
135. Каменковић С., Ханић Х., Бугарчић М. (2018): *Упоредна анализа еколошких пореза у Србији и земљама ЕУ.*, Међународни научни скуп, “Зелена економија и заштита животне средине”, Београд
136. Кнежевић И, Јеремић В, Авлијаш С. (2009): Прекогранична сарадња – инструмент развоја, Фонд за отворено друштво, Центар за примењене европске студије, стр. 93-102.
137. Костадиновић И., Радојичић Ј. (2017): *Банкарски сектор у контексту одрживог развоја*, Универзитет у Нишу, Економски факултет, Србија.
138. Конвенција о биолошкој разноврсности, <https://www.cbd.int/sp/>

139. Коцов, А. (2010): *Искусство добијања средстава од SAICM.*, Семинар о банкама ОДС ОЕWG – 30, 14. ЈУН 2010.
140. Крстић, Н. (2013): *Програм за финансијску иницијативу у области животне средине нација UNEP FI*, Банкарство 5.
141. Кузман Б., Барјактаровић М. (2018): *Инструменти финансирања заштите животне средине у Србији*, Ecologica, No 89, стр.128-135.
142. Михајлов А., Стевановић Чарапина Х., Тодић М. И др. (2014): *Лимес*, часопис за друштвене и хуманистичке науке, Животна средина ка Европи., бр. 1, стр. 64
143. Љешевић, М. (2010): *Животна средина – теорија и методологија истраживања*, Универзитет Сингидунум, Факултет за примењену екологију Футура
144. Маркићевић М., Милановић М. (2003): *Управљање опасним отпадом у РС*, Зборник радова Географског факултета у Београду
145. Миленовић, Б. С. (2000): *Еколошка економија – теорија и пракса*, Универзитет у Нишу, Факултет заштите на раду, Ниш, стр. 263-267.
146. Милутиновић, С. (2012): *Однос одрживости и одрживог развоја*, ТЕМЕ 36 (2), стр. 597-613.
147. Михајлов, Н. А. (2009): *Основе аналитичких инструмената у области животне средине*, Монографија, стр. 5.
148. Министарство за европске интеграције (2018): *Национални програм за усвајање правних тековина ЕУ, трећа ревизија*
149. Могућности и извори финансирања у области животне средине, Министарство енергетике, развоја и заштите животне средине, Београд, 2014
150. Мунитлак Ивановић, О., Н. Пенезић (2005): *Економски инструменти у функцији екстерних ефеката*, Зборник радова Конференције “Животна средина ка Европи-ЕнЕ05”, Београд
151. Национална стратегија за апроксимацију у области животне средине Републике Србије, Сл. гласник 55/05, 71/05 - исправка 101/07;65/08;16/11.
152. Национална стратегија за укључивање Републике Србије у механизам чистог развоја Кјото протокола за секторе управљања отпадом, пољопривреде и шумарства, Сл. гласник РС, бр 55/05, 71/05 (исправка 101/07, 65/06).

153. Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара, Сл.гласник РС бр. 33-12
154. Национална стратегија одрживог развоја и национални програм за интеграцију у ЕУ.
155. Национална стратегија одрживог развоја, Влада Републике Србије, Београд, 2008. <http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/assets/download/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-RepublikeSrbije.pdf> („Службени Гласник РС“, бр. 57/08).
156. Национална стратегија одрживог развоја, Сл. гласник РС, бр 55/05, 71/05, 101/07.
157. Национални програм заштите животне средине Сл. гласник РС 12-10 Просторни плана РС, Сл. гласник РС, број 88/10.
158. Национални програм заштите животне средине (2010): Влада РС.
159. Нонић, Д. (2014): *Одрживо управљање у шумарству и заштити животне средине*, Универзитет у Београду, Шумарски факултет, Гласник шумарског факултета.
160. Његован, З. (2004): *“Економски инструменти као елемент одрживе политике заштите животне средине“*, Београд
161. Петровић С. (2017): Енергија, клима и животна средина, Интервију и ставови, Београдска отворена школа за буџетски систем, стр. 1
162. Петровић, Д. (2017): Одрживи развој и рецикажа, Фондација Петровић Његош, Црна Гора
163. Пешић, В.Р. (2002): *Одрживи развој, економика животне средине и природних ресурса*, Пољопривредни факултет Београд
164. Правилник о усклађеним износима накнаде за загађивање животне средине, Сл. гласник РС, бр. 25/15.
165. Привредна комора Србије, [//www.pks.rs/](http://www.pks.rs/), Заштита животне средине., званична страница
166. Путоказ за развој обновљивих извора енергије, Студија, Центар за међународну сарадњу и одрживи развој.
167. Просторни план РС, Сл. гласник РС, број 88/10.

168. Пешић Р., *Економски инструменти у функцији спровођења и поштовања прописа у области животне средине*, http://arhiva.eukonvent.org/downloads2/101008-radmilo_pesic.pdf
169. Регионални центар за животну средину, Teen pack Србија, SEEDLING пројекат
170. Република Србија, Министарство за заштиту животне средине, званична страница
171. Сл. гласник РС бр. 33/12.
172. Стратегија биолошке разноврсности РС, Сл. гласник РС бр. 12/10.
173. Стратегија увођења чисте производње у Републици Србији, Сл. гласник РС, бр. 55/05 – исправка 101/07, 65/08.
174. Стратегија управљања отпадом 2010-2019 г. Сл. гласник 55/05,71/05, 101-07.
175. Стратегијом управљања отпадом Републике Србије („Службени гласник РС”, број 29/10).
176. Стевановић Чарапина Х.(2014): Управљање отпадом у оквиру циркуларне економије, Амбасадори одрживог развоја
177. Тодић, Д. (2011): Климатске промене, *Циљеви стратегије “Европа 2020” у области климатских промена*, Водич кроз Стратегију “Европа 2020”., стр.64.
178. Тодић., Д. (2009): *Тематска стратегија ЕУ о одрживом коришћењу природних ресурса*, изворни научни рад., стр. 104-113
179. Тривић Н., Петров В. (2015): *Концепт одрживог развоја и могућност вредновања – теоријско одређење*, *Анали Економског факултета у Суботици*, Вол. 51, број 33, стр.1-364
180. Унковић М., Кордић Н. (2015): Одрживи развој и екологија, X Међународни научни скуп „Синергија 2012“, Зборник, стр. 12. Приступ: <http://goo.gl/dKW83K>, 12.05.2015. (стр. 11-21).
181. Упитник ОЕСД, извршно тело ЕАР-а, “Survey on the Use of Economic Instruments for Pollution Control and Natural Resources Management in the New Independent States”, Мimeo, ЕАР Task Force, 1999.
182. Устав Републике Србије, Службени Гласник РС, бр . 98/06.
183. Устав Републике Србије, Службени гласник РС. бр 98/05.
184. Уредба о одлагању отпада на депоније („Сл.гласник РС, бр. 92/2010)

185. Хоџић, А. (2014): Преглед стратегије Европа 2020, Стратегија за паметан, одржив и инклузиван раст, http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm .
186. Црнобрња М., Трбовић А. (2009): Ефекти интеграције Србије у ЕУ, Универзитет Сингидунум, Факултет за економију, финансије и администрацију
187. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05–исправка, 101/07, 65/08 и 16/11), Члан 45. став 1. Стратегија за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине - Архуска конвенција.
188. Штрбац Н., Вукотић М., Воца Д., Сокић М. (2012): Одрживи развој и заштита животне средине, Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору, Бор, Србија
189. Штрбац Н и др.(2011): Рециклажа и одрживи развој 4., 18-29

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ:

190. www.milovancevic.com/images/.../2_STRATEGIJA_ODRZIVOG_RAZVOJA.pdf
191. www.indicator.sepa.gov.rs/slike/pdf/o.../nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-srbije
192. www.anthropocenemagazine.org.
193. www.un.org/millenniumgoals
194. www.sepa.gov.rs/
195. www.konkursiregiona.net/category/kolumne/milan-balinda
196. <http://indicator.sepa.gov.rs>
197. <http://epi.Yale.Edu> (1.7.2015) .
198. http://www.rsjp.gov.rs/malodrvo/bazastrategija/9_zastita_zivotne_sredine/9_10_nacionalni_program
199. https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf.
200. <https://www.energetskiportal.rs/finansiranje/fondovi/>
201. http://arhiva.eukonvent.org/downloads2/101008-radmilo_pesic.pdf
202. https://www.researchgate.net/...zivotne_sredine/.../Osnove-analitickih-instrumenata

203. [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:European_Union_\(EU\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Glossary:European_Union_(EU)).
204. <http://www.basel.int/text/documents.html>
205. [www.GEF fondovi UNEP. Com](http://www.gef.org/)
206. <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>
207. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0400:FIN:EN:PDF>
208. <http://www.kgh-drustvo.rs/>
209. www.ekologija.gov.rs/...otpadom/...otpada/
210. <http://www.unep.org>.
211. <https://www.industrija.rs/vesti/clanak/cirkularna-ekonomija-prica-o-otpadu-kao-resursu>
212. www.EcoSpark.com
213. <http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/un-ciljevi-odrzivog-razvoja/>
214. <http://www.pks.rs>
215. <http://www.kombeg.org.rs>
216. http://ec.europa.eu/clima/policies/brief/eu/package_en.htm
217. www.gs.gov.rs/.../Strategija%20za%20primenu%20Konvencije%20
218. www.regionalnirazvoj.gov.rs
203. ec.europa.eu › [European Commission](http://ec.europa.eu/commission) › [Eurostat](http://ec.europa.eu/eurostat)
204. <http://www.stat.gov.rs/>
205. www.unepfi.org/events/roundtables/paris2018/
206. <https://balkangreenenergynews.com/rs/tema/globalni-fond-za-zivotnu-sredinu/>
207. <http://www.zelenaenergija.pks.rs>
208. <http://www.saicm.org/>
209. www.rs.jp.gov.rs/misljenja/1350/obr/Obrazlozenje.pdf
210. <http://www.politika.rs/scc/clanak/397698/U-Sr-bi-ji-se-go-di-snje-pro-iz-ve-de-do-200-000-to-na-opa-snog-ot-pa-da>
211. www.ekologija.gov.rs/reciklaza-u-republici-srbiji/
212. www.ekologija.gov.rs/administrativne-takse
213. <http://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/saopstenja-sektora-za-zastitu-zivotne-sredine>
214. www.beograd.rs/.../nacrt-odluke-o-naknadi-za-zastitu-i-unapredjiva

215. <https://www.procreditbank.rs/.../kredit-za-unapredenje-energetske>

216. https://www.erstebank.rs/...erstebank.../Izvestaj_o_drustveno_odgo.

Алфа БК Универзитет

ПРИЈАВА И ЗАХТЕВ ЗА ОДОБРЕЊЕ
ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Име (име родитеља) и презиме Билана (Ђорђе) Радвановић
2. Студијски програм Међународна трговина и бизнис
3. Школска година уписа на студијски програм 2013
4. Број индекса 2013/1
5. Претходно образовање кандидата (основне и мастер студије): Економика Француски Краљевски - основне студије, мастерски
6. Радни наслов теме докторске дисертације финансијске политике земаљске средине у региону Србију
7. Научне области које обухвата тема докторске дисертације Економија, финансије, земаљска средина
8. Контакти (телефон, мобилни телефон, е-маил): 064/6049066

Прилози:

- Образложење теме (научна област из које је тема, предмет научног истраживања);
- Основне хипотезе, циљ истраживања и очекиване резултате, методе истраживања и списак стручне литературе која ће се користити;
- Биографија кандидата
- Библиографија кандидата

Подносилац пријаве

Билана

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ, НОВИ БЕОГРАД, Палмира Тољатија 3, +381 011/2699-039
www.alfa.edu.rs, info@alfa.edu.rs
PIB: 100421838

Алфа БК Универзитет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Потписани Радовановић Ј. Ђивана
Број уписа 2013/4

Изјављујем да је докторска дисертација под насловом
Финансијске збивања животне средине у РС

- Резултат сопственог истраживачког рада
- Да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- Да су резултати коректно наведени и
- Да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица

У Београду 06.07.18

Потпис докторанта

Радовановић Ђивана

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ, НОВИ БЕОГРАД, Палмира Тољатија 3, +381 011/2674-164
www.alfa.edu.rs, info@alfa.edu.rs
PIB : 100421838

Алфа БК Универзитет

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ
ДОКТОРСКОГ РАДА

Име и презиме Билјана Радовановић
Број уписа 2013/1

Студијски програм _____

Наслов рада Финансиране заштитне животне средине у РС

Ментор Проф. др емеритус Мариса Јовановић

Изјављујем

Да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање у репозиторијуму на сајту Алфа БК Универзитета.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање научног звања доктора наука као што су име и презиме, година и место рођења, подаци о стеченим стручним и академским звањима, датум одбране рада и други подаци у функцији транспарентности поступка стицања научног звања.

Ови лични подаци могу се објавити у публикацијама Алфа БК Универзитета и доставити Министарству просвете, науке и технолошког развоја, као и бити доступни сагласно Закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја.

У Београду _____

Потпис докторанта

Biljana

АЛФА БК УНИВЕРЗИТЕТ, НОВИ БЕОГРАД, Палмира Тољатија 3, +381 011/2674-164
www.alfa.edu.rs, info@alfa.edu.rs
PIB : 100421838

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Алфа Бк Универзитет да у Дигитални репозиторијум Универзитета унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Финансирање заштитне животне средине у Републици Србији

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета, достављену репозиторијуму Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одбраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду, _____

Потпис аутора

Bladran